

ΕΚ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΩΝ ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Ἡ ἀγιορειτικὴ περίοδος τῆς ζωῆς Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς ἀδελφοῦ τῆς μονῆς Βατοπεδίου δὲν διήρκεσε περισσότερον τῆς δεκαετίας. Ἡ Ἱερὰ Σύναξις τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐκτελοῦσα πρὸς αὐτὴν διαβιβασθεῖσαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1515 παράκλησιν τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας Βασιλείου Ἰβάνοβιτς, υἱοῦ τῆς Σοφίας Παλαιολογίνας καὶ τοῦ Ἰβάν Γ', ὅπως ἀποσταλῆ εἰς Μόσχαν κατὰλληλος ἀγιορεΐτης πρὸς μετάφρασιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν σλαυονικὴν ἐρμηνευτικῆς εἰς τὸν Ψαλτῆρα σειρᾶς, ἀποκειμένης ἐν χειρογράφῳ ἐν τῇ τσαρικῇ βιβλιοθήκῃ, ὑπέδειξε τὸν Μάξιμον, οὕτω δ' οὕτος, ἀφικόμενος εἰς Μόσχαν περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τοῦ 1518 μετὰ διατὸς ἐπίπονον ταξείδιον, ἐπελήφθη ἀμέσως τοῦ δι' ὃν μετεκλήθη ἔργου. Τοῦτο ὁ Μάξιμος συντελέσας μετὰ δεκαεπτάμηνον σύντονον ἐργασίαν, παρεκάλεσε τὸν τσάρον ὅπως ἀπολυθῆ εἰς τὴν ἱερὰν του μετόπιαν, ἀλλ' ὁ ρῶσος ἡγεμὼν, ὅστις περιέβαλε τὸν Ἕλληνα ἀγιορεΐτην δι' ὡς πλείστης εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπαυφεληθῆ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Μαξίμου καὶ δι' ἄλλας ἐργασίας μεταφραστικὰς καὶ διορθωτικὰς παλαιότερων ἐσφαλμένων σλαυονικῶν μεταφράσεων, κατεκράτησεν αὐτὸν ἐπ' ἀόριστον ἄκοντα ἐν Μόσχᾳ.

Ὁ Μάξιμος, ἀναγκασθεὶς νὰ παρατείνῃ τὴν ἐν Μόσχᾳ διατριβὴν του, δὲν περιορίσθη εἰς μόνὰ τὰ δι' ἅπερ εἶχε κρατηθῆ μεταφραστικὰ καὶ διορθωτικὰ ἀσχολήματα. Ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς πρὸς τὴν τότε ἐν Ρωσίᾳ ἀπὸ πάσης ἐπόψεως ἀθλίαν θρησκευτικὴν, ἠθικὴν, ἐκκλησιαστικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν, ἐθεώρησε καθήκον νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν κάκιστα ἐχόντων, τοῦτο δ' ἐπετέλεσε καὶ διὰ πυκνῆς συγγραφικῆς δράσεως, ἣτις ἀνέδειξεν αὐτὸν τὸν πρῶτον φωτιστὴν τῶν ρώσων. Τὸ παρὰ τοῖς τότε ρώσοις κράτος τῆς τυπολατρίας, ἡ μεγίστη τῶν ἀποκρύφων διάδοσις, αἱ λυμαινόμεναι τὸν λαὸν προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι, ἡ ἀστρολογικὴ μανία, τῶν ἀρχουσῶν τάξεων ἡ ἀδικία καὶ ἡ σκληρότης, ἡ διαστροφή τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, μάλιστα δὲ ἡ ἐσχάτη διαφθορὰ τῆς μοναχικῆς καὶ τῆς καθ' ὄλου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ αἱ εὐρύτατα εἰς πάντα τὰ κοινωνικὰ στρώματα εἰσδύσασαι ἀντιχριστιανικαὶ διδασκαλίαι τῶν Ἰουδαϊζόντων, τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ἐθνισμοῦ, τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἰδιαιτάτα δὲ ἡ ἐντεταμένη λατινικὴ προπαγάνδα,—ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ θέματα, εἰς ἃ περιστράφη ἡ ἐλεγκτικὴ καὶ διαφωτιστικὴ συγγραφικὴ ἐνασχόλησις τοῦ Μαξίμου πρὸ τῆς μοιραίας του ἐμπλοκῆς εἰς τὸ ἀπροσδοκίτως ἐπακολουθῆσαν τρομερὸν του μαρτύριον.

Καὶ περὶ μὲν τῆς συγγραφικῆς ταύτης δράσεως τοῦ Μαξίμου καὶ τῆς δεινῆς του ἐν Ρωσίᾳ περιπετείας ὁ λόγος ἔσται διεξοδικώτατος ἀλλαχοῦ.

Ἐκ φθόνου ὄμως καὶ ἐκδικήσεως διαβληθεὶς πρὸς τὸν τσάρον καὶ κατηγορηθεὶς ἐπὶ αἱρέσει, κατεδικάσθη δις ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου εἰς ἰσόβια σιδηρᾶ δεσμά, ἀπαγορευθείσης εἰς τὸν κατάδικον τῆς χρήσεως βιβλίων καὶ γραφῆς. Ἄλλ' ἀφ' ἧς μετὰ ἔξαετῆ ἀφόρητον ἐν ἀλύσειν ἐγκάθειρξιν μετετέθη εἰς τὴν εἰρκτὴν τῆς πόλεως Τβέρ, ἧς ὁ ἀγαθὸς ἐπίσκοπος Ἀκάκιος, ἐλεῶν τὸν διάσημον ἐν Ρωσίᾳ Ἕλληνα ἀγιορείτην Μάξιμον τὸν Γραικόν, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν, ὁ Μάξιμος ἠδυνήθη νὰ παραμυθῆ διὰ τῆς γραφῆς τὴν δοκιμασίαν του, ἐντεῦθεν δὲ προέκυψαν

ΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΚΤΗΣ

Ἑρμηνευτικά.

Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ἀκριβῶς ταύτην ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ ἱκανὰ ἔργα ἐρμηνευτικά εἰς ἀγιογραφικὰς ρήσεις ἐνιαχοῦ μετὰ κριτικῶν ἐπὶ τοῦ κειμένου κρίσεων. Πρὸς τὸν «συνετὸν καὶ πιστὸν φίλον» κύριον Ἰβάν, παρακαλέσαντα νὰ τῷ λύσῃ ἀπορίας τινὰς περὶ ἀγιογραφικῶν ρήσεων δυσνοήτων ἢ «οὐχὶ ὀρθῶς νοουμένων»¹, ἀπαντᾷ διὰ μακρᾶς ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, ἐν ἧ

α) διαπιστοῖ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ Ψ α 4—5 καὶ τοῦ Μθ κε 42. Κατὰ τὸν Μάξιμον, οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ ἀναστήσονται μὲν, οὐχὶ ὄμως εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, ἀλλ' εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, ἦτοι θὰ καταδικασθῶσι κατὰ τὰ Μθ κε 41 καὶ Ψ θ 28, συνάγει δ' ἐντεῦθεν δύο δόγματα· πρῶτον, ὅτι καὶ μέχρι τῆς κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν κρίσεως αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν κρατοῦνται ἐν τῷ ἕδῃ· καὶ δεύτερον, ὅτι μετὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν πάλιν ἐκεῖ ἐπιστρέφουσιν ἵνα βασανίζονται αἰωνίως. «Ποῦ, λοιπόν, εἶνε οἱ ἀνοήτως λέγοντες ὅτι αἱ ψυχὰ τῶν ἁμαρτωλῶν διὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς μεταβαίνουσιν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν; Διότι οὔτε πρὸ τῆς κρίσεως δύνανται νὰ καθαρθῶσιν, οὔτε μετὰ τὴν εἰς τὸν ἕδῃ ἐπιστροφὴν θὰ τύχῃσι καθάρσεως, ἀφοῦ θὰ πορευθῶσιν οὐχὶ εἰς πρόσκαιρον καθαρτήριον, ἀλλ' εἰς αἰώνιον βάσανον· οἱ δὲ δίκαιοι θὰ πορευθῶσιν ἀπ' εὐθείας εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ οὐχὶ διὰ καθαρτηρίου πυρὸς, ὡς ἡ λατινικὴ ἕρεσχελεία διατείνεται, ἀκολουθοῦσα τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον Πλάτωνα καὶ τὸν αἰρεσιάρχην Ὠριγένη».

β) ἡ ἐν Ψ β 6 φράσις ἐκφέρεται, κατὰ τὸν Μάξιμον, ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Μονογενοῦς εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν Ψ β 3 ἐγκουχίσεων τῶν ἀρνούμενων τὴν τιμὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πορίζεται δ' ἐντεῦθεν δύο

1. *Μάξιμον Συγγραφαὶ* τόμ. Γ 15—19. Ὁ Μάξιμος, ἀναφέρων χωρὶα ἀγιογραφικά, παραθέτει ἀπλῶς τὰ κείμενα, συνήθως ἄνευ παραπομπῆς εἰς κεφάλαια καὶ ἐδάφια. Καὶ ὅσας δὲ ἀναφέρει περιζοπὰς ἢ γνώμας οἰωνδήποτε συγγραφῶν, οὐδέποτε σημειοὶ πόθεν τὰς λαμβάνει.

τινά: πρῶτον, τὸ συνάναρχον καὶ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· δεύτερον, ὅτι ὁ Υἱὸς λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς κληρονομίαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ δὴ καὶ ὡς ἄνθρωπος πολλὰ καμῶν καὶ ἀγωνισθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι θανάτου πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Παρεχὼν δ' ἐξηγήσεις περὶ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἀναφερομένης *Σιών*, ὀρθοτέραν ἀνάγνωσιν θεωρεῖ τὴν ἔχουσαν στίξιν εἰς τὸ αὐτοῦ, καὶ ἐρμηνεύει: «ἐγὼ δέ, ὡς ὑπάρξας τέλειος ἄνθρωπος, κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου, λαβὼν ὡς κληρονομίαν πᾶσαν τὴν ὑφήλιον, οὐχὶ δὲ μόνην τὴν Ἰουδαϊκὴν χώραν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ τεθῆ τέλεια στιγμή, μεθ' ἣν νέα ἀρχή: Ἐπὶ *Σιών* ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου, ἦτοι ἐν Ἱερουσαλήμ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μου διδάσκων τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος..κατὰ τὸ *Ιω ιβ 49*».

γ) ἐν *Ψ γ 7* ὁ Δαβὶδ δὲν ὀμιλεῖ, ἐγκανχῶμενος, περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, καθ' οὗ οὐκ οὐκί δύο βασιλεῖς, ὡς ὁ Σαοὺλ καὶ ὁ Ἀβεσαλώμ, ἀλλ' οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἔθνῶν καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐξανέστησαν πρὸς καταστροφὴν του, ἢ, μᾶλλον οὐκ αὐτοῦ ἐν σώματι ὄντος—τοῦτο ἤδη εἶχον πράξει οἱ Ἰουδαῖοι σταυρώσαντες αὐτόν—ἀλλὰ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων, οὓς εἰς παντοίας βασάνους ὑπέβαλον, κατὰ τὰ *Ψ ριζ 12* καὶ *Ψ γ 8*. Ὅτι δὲ καλῶς ἐπάγεται καὶ τὰ *γ 4* καὶ *9*.

δ) διὰ τὸ *Ψ κε 12* ἐρωτᾶται ὁποῖον ἀγαθὸν ἀποκομίζει ὁ προφήτης ἐκ τοῦ ὅτι σωματικῶς ἔστη ἐπὶ μέρος ὄμαλου, ἐφ' ὅσον εἶνε ἀδιάφορος ἢ φύσις τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ στηρίζομεθα. Ἄλλ' ἡ μυστικὴ ἔννοια τοῦ στίχου, κατὰ τὸν *M.*, περιέχεται ἐν τῷ ὄλω ψαλμῷ, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἡ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ συμμόρφωσις τοῦ λαλοῦντος καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιμελὴς ἀποφυγὴ σχέσεως πρὸς τοὺς ἀνόμους, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπάγεται τὸ *8*, ἔνθα νοεῖται ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ἐν *Ἐβρ ιβ 22-23*· διὸ καὶ λέγει τὸ *9*, οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ ἄνδρες αἱμάτων τοῦ ὁποίου εἶνε οἱ ἐν *10* ὡν ἐν χερσὶν ἀνομίαι καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἐπλήσθη δώρων, εἶνε δὲ οὗτοι—ἐξηγεῖ ὁ *M.*—«οἱ ὑβρισταὶ καὶ οἱ ἄπληστοι καὶ ἄρπαγες ξένων κτημάτων, οἱ ἀπλήστως πλεονεκτοῦντες διὰ σφετερισμοῦ τῶν ἀγαθῶν τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ οἱ πλεκτάνας καὶ συκοφαντίας κατὰ ἄθῶων κατασκευάζοντες καὶ τὰ κτήματα τῶν καταληστεύοντες...».

ε) διετυπώθη ἀμφιβολία ἂν τὸ *Ψ λγ 11* ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀφοῦ οὔτε ὁ Ἀβραάμ, οὔτε ὁ Ἰσαὰκ ἢ ὁ Ἰακώβ, οὐδ' αὐτὸς ὁ λαλῶν (Δαβὶδ), πλούσιοι ὄντες, ἐπτώχευσαν· πᾶν τοῦναντίον· ἔπλεον ἐν ὠκεανῷ ἀφθονίας· ἐπ' ἴσης δὲ οὐδὲ πάντες οἱ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον ἐπλήσθησαν ἀγαθῶν· τοῦναντίον, ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητέομεν καὶ ἀστατοῦμεν (*A Κορ δ 11-12*). Ἀλλὰ πνευματικῶς δέον νὰ νοηθῶσι ταῦτα, ἐξηγεῖ ὁ *M.* Νοοῦνται ἐνταῦθα οἱ τέως

πλούσιοι ἐν πνευματικαῖς δωρεαῖς Ἰουδαῖοι, ὡς πλουτοῦντες εἰς δόγματα καὶ χάριν προφητικὴν, ὧν ὅμως ἀπεγυμνώθησαν μετὰ τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἀποτοληθέντα. Ὑπὸ δὲ τοὺς ἐκζητοῦντας τὸν Κύριον... νοητέον τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας δικαίους, διὰ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πλησθέντας παντοίων δωρεῶν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλως,—προσθέτει ὁ Μ.— Ὑπὸ τοὺς πλουσίους νοητέον τοὺς ἀθροίζοντας πολλοὺς θησαυροὺς ἐξ ἀρπαγῶν καὶ ἀδικίας καὶ πάσης ἀπολαύοντας εὐφροσύνης, ἐν τῷ μέλλοντι ὅμως στερηθησομένους αὐτῶν καὶ μέλλοντας νὰ ἔχωσιν ὡς κληρὸν τὰς αἰωνίους βασιάνους, κατὰ τὸ Ακ Γ 24· οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον... εἶνε οἱ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου ἐκουσίως καταφρονοῦντες χάριν τῶν ἐν οὐρανοῖς, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε Α Κορ β 9.

ς) ἐν Ψ λα 4 πρόκειται περὶ τῆς μετανοίας τοῦ Δαβὶδ μετὰ τὸ πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου ἀμάρτημά του· μετανοῶν ἐξομολογεῖται, ὡς καὶ ἐν λζ 7 καὶ ς 7. «Αὕτη εἶνε ἡ θεάρεστος μετάνοια, ὧ ἀγαθέ, ἢ μὴ ἀναμένουσά τὴν σωτηρίαν ἐκ μόνης τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀποχῆς ἀπὸ τροφῶν καὶ ποτῶν μόνον, ἀλλ' εἰς ταῦτα προσθέτουσα καὶ θερμὰ δάκρυα καὶ διαρκῆ αὐτοταλαιπωρίαν...». Πρὸς ἄκανθαν δὲ παρομοιάζει τὴν ἁμαρτίαν του διὰ τὴν εἰς αὐτὸν προξενηθεῖσαν ὀξεῖαν ὀδύνην, διὸ καὶ ἐπάγεται τὸ 5-6, πρὸς ἃ σχετίζεται καὶ τὸ Ἦσ μθ 8 καὶ ἡ ἐν Ακ ις 19-31 παραβολή. Τὸ δὲ ἐφεξῆς 6 *πλὴν ἐν κατακλυσμῷ ὑδάτων πολλῶν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐγγιωοῖ σαφῶς ἐλέγχει*—λέγει ὁ Μ.—τὴν μεγάλην ἀφροσύνην τῶν νομιζόντων ὅτι τὴν ἁμαρτίαν των ἐξαλείφουσι διὰ πλύσεων πολλῶν ἐν λουτροῖς, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ποτηρίου εἶνε τὸ δεόμενον καθαρμοῦ διὰ θερμῶν δακρύων καὶ διηνεκοῦς μετανοίας....

ζ) τὸ ἐν Ψ ρμα 4 λέγεται ὡς ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου, τοῦ αἰεὶ μὲν κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς πορευομένου, δι' ὃν ὅμως οἱ δαίμονες στήνουσι παγίδας πρὸς ἐκτροπὴν ἀπὸ τῆς εὐθείας. Διὸ λέγει τὸ 5, ἀλλ' οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς εἶνε ἀήττητοι. «Τοῦναντίον, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς βλέποντας ἀριστερὰ καὶ ὄλη ψυχῇ ἀκολουθοῦντας τοὺς κακοὺς καὶ σφετεριζομένους τὰ ἀγαθὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν χερῶν... διὰ διαφορῶν δολιοτήτων καὶ συκοφαντιῶν καὶ ἀκαθαρσιῶν ὡς χοῖροι...».

«Ταῦτα παρ' ἐμοῦ, ὧ ἀγαθώτατε φίλε.. *Υγίαινε¹ ὃ ἐστι ζντροάσθβου²».

Ἐν ἄλλῳ ἐρμηνευτικῷ σημειώματι² ἐξηγῶν τὸν Ψ ρβ 5 λέγει, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν τελείωσιν πάσης μακαριότητος, ἣν προσδοκῶσιν οἱ δίκαιοι, κατὰ τὰ Φιλ γ 20-21 καὶ Α' Κορ ιε 41, ἐξ ὧν πάντων τεκμηριοῦται ὅτι τὰ σώματα τῶν δικαίων θὰ ἀναστηθῶσιν ὅμοια πρὸς τὸ σῶμα τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λογικοῦ αἰετοῦ, κατὰ τὸ Απ ιβ 14, διότι *μέγας αἰετὸς* εἶνε ὁ Χριστός, αἱ δὲ *δύο πτέρυγες* αὐτοῦ εἶνε ἡ ΠΑ καὶ ἡ ΚΔ, δι' ὧν

1. Αἱ φέρουσαι ἀστερίσκον λέξεις ἐκφέρονται ἐν τῷ κειμένῳ ἑλληνιστὶ διὰ σλαβικῶν στοιχείων. 2. *Μαξιμόν Συγγραφαὶ Γ* 11 20-21.

ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὑποῦται καὶ ὑποβοηθεῖται, πετομένη ὑπεράνω πάσης διαβολικῆς πλεκτάνης.

Ὑπὸ ἄλλου μὴ κατονομαζομένου παρακληθεῖς ἐκθέτει ἐρμηνευτικὰ τινα εἰς χωρία τοῦ Ψ ιη¹. Κατὰ τὸν Μάξιμον, ὁ ψαλμὸς οὗτος δύο τινὰ προαγγέλλει· πρῶτον, τὸ μέλλον νὰ κηρυχθῇ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐαγγελικὸν κήρυγμα τῶν ἀποστόλων· καὶ δεύτερον, τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν. Ὑπὸ τοὺς οὐρανούς τοῦ 1, οἵτινες εἶνε οἱ ἀπόστολοι, οἱ πανταχοῦ ἀκτινοβολήσαντες τὸ φῶς τοῦ νοητοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης (5), νοητέον νῦν—λέγει ὁ Μ.—τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς ὁ Παῦλος ἐν Α' Τιμ γ 14 καὶ ἤτις ἐξαγγέλλει τὴν διὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου καταστροφὴν τῶν εἰδώλων. Τὸ δὲ ἐν 6 σκῆνωμα εἶνε ἡ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καθέδρα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἥλιος δ' εἶνε οὐχὶ ὁ αἰσθητός, «ὡς οἱ αἰρετικοὶ ἀρμένιοι φλυαροῦσιν», ἀλλ' ὁ ἀναρχος καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ του, ὁ ὡς *νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ*, ὅθεν καὶ ἡ ἀγαλλίασις τῶν ἁγίων ψυχῶν. *Πύλας* δὲ εἶνε οὐχὶ θηρίον τι φοβερόν, «ὡς τινες ἀνοήτως νομίζουσι, διότι οἱ γίγαντες ἦσαν—κατὰ τὸν Μωϋσέα—μέγιστοι ἄνδρες, ὑπερμήκεις, παχεῖς καὶ ὠκύποδες², ὑπὸ τὴν ταχυποδίαν δ' αὐτῶν νόει τὴν δύναμιν καὶ ταχύτητα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος», ὡς ἐμφαίνεται ἐν 7· ἂν δὲ οὐχὶ πάντες ἐπίστευσαν, οὐδὲν θαυμαστόν, διότι καὶ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου οὐχὶ πάντες ἀπολαύουσι, διὰ βλάβην τῶν ὀφθαλμῶν.

Θέλεις ἔπειτα νὰ μάθῃς—συνεχίζει ὁ Μ.—τὴν ἔνοιαν τοῦ Ψ ογ 14. Τὸν στίχον τοῦτον ὁ Δαβὶδ φέρει ὡς συνέπειαν τῆς διὰ τῶν προηγουμένων προφητείας περὶ τῆς μετὰ τὸ πάθος διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου νίκης κατὰ τοῦ διαβόλου. *Αἱ κεφαλαὶ τῶν δρακόντων* εἶνε αἱ διάφοροι πονηραὶ πράξεις τῶν δαιμόνων, ὧν τὰς πλεκτάνας *συνέτριψας ἐπὶ τοῦ ὕδατος*, ἦτοι διὰ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος, αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν σατανὰν *ἔδωκας βρωμα*, δηλαδὴ πρὸς καταστροφὴν, *λαοῖς τοῖς αἰθίοψιν*, εἶνε δὲ οὗτοι οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ Αἰθιοπία πιστεύσαντες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῷ πυρὶ τῆς θείας ἀγάπης κατακαυθέντες εὐσεβεῖς. «Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη λέξις **Αἰθιοπία* ἐρμηνεύεται εἰς τὴν γλῶσσάν σας κεκαυμένη χώρα· διότι ὅσοι καίονται τὴν ψυχὴν, φλέγονται ὑπὸ τοῦ ἀφθάρτου πυρὸς τῆς θείας ἀγάπης καὶ τῶν διηνεκῶν προσευχῶν καὶ καθαίρονται διὰ τῆς ἀγρυπνίας, τῆς νηστείας καὶ τῆς ἱεράς σιωπῆς· εἰς αὐτοὺς ἐδόθη νὰ καταπατοῦν τὸν ἀρχέκακον δράκοντα· διὰ τοὺς ὀκνηροὺς ὅμως, τοὺς αἰσχροὺς καὶ τοὺς φιλοσάρκους οὗτος εἶναι ὡς λέων ὠρῶμενος τί νὰ καταπίη».

Συνεχίζων ὁ Μάξιμος ἐρμηνεύει καὶ τοὺς στίχους Ψ ογ 20-21, εἰς τοὺς

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ III 21—28.

2. Ἄρθ 1γ 33. Δευτ γ 11. Α' Βασιλ ιζ 4.

όποιους, λέγει, τινές ἔδωκαν παιδαριώδη ἐρμηνείαν. «Γινῶθι ὅμως, τιμιώτατε πάτερ, ὅτι ὁ ὄλος οὗτος ψαλμὸς εἶνε ὕμνος πρὸς τὸν Δημιουργὸν τῶν τε ὄρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, διδάσκει δ' ἅμα πρὸς ποῖον σκοπὸν ἕκαστον ἐποιήθη τῶν ποιημάτων»· καὶ τὸ σκότος, λοιπόν, ἔχει τὸν σκοπὸν του. Οὕτω ἀφόβως δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ζῆ, μὴ φοβούμενος τὰ ἐν νυκτὶ κυκλοφοροῦντα θηρία, ὅθεν καὶ ἐπάγεται ὁ ψαλμωδὸς ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ συνήχθησαν... ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. «Τινὲς γελοῖως ὑπὸ τοὺς σκύμνους καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ ἐνόησαν τοὺς προφήτας καὶ τοὺς δικαίους, οὓς ὁ Χριστὸς καταβάς εἰς τὸν ἄδην ἠλευθέρωσε. Παιδαριώδης καὶ λίαν γελοία ἡ ἐρμηνεία, διότι οὐδαμοῦ τῆς Γραφῆς ὑπάρχει τοιαύτη παρομοίωσις. Ὑπὸ τὰ θηρία δὲ δὲν νοεῖται ὁ λέων, ὡς τινες παιδαριωδῶς καὶ γελοῖως ἐρμηνεύουσιν· διότι ὁ *λέων πάντοτε οὕτω λέγεται ἑλληνιστί, δὲν μεταβάλλει τὸ ὄνομά του· τὸ δὲ *σκύμνοι ἑλληνιστὶ σημαίνει οὐ μόνον τοὺς μικροὺς λέοντας, ἀλλὰ καὶ πᾶν νεαρὸν θηρίον *σκύμνος λέγεται ἑλληνιστί, οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ. Καὶ οὗτοι ἐξέρονται νυκτὸς ζητοῦντες τροφήν ἐξ ἀνάγκης, διότι δὲν τοὺς τρέφουν οἱ γεννήτορές των».

Ἰδιον ἐρμηνευτικὸν ὑπόμνημα ἔγραψεν ὁ Μάξιμος διὰ τὸ Ἑσ Κς 20¹, ὅπερ ὀρίζει ὡς ἀπάντησιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐν 12-13 παράκλησιν τοῦ προφήτου. Τὸ βάδιζε σημαίνει οὐχὶ περιπάτει, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς εἰς ἀρετὴν πρόοδον, κατὰ τὸ Ἰω ιβ 35 καὶ Ψ ρκε 6. Ἀπαιτουμένης δὲ μείζονος προσοχῆς διὰ τὸ βάδισμα τοῦτο, ἐπάγεται ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, ἦτοι συγκεντρώσατε τὰς σκέψεις σας, προφυλάξατε τὰς πέντε αἰσθήσεις σας, δι' ὧν εἰσβάλλει ὁ θάνατος τοῦ νοῦ καὶ φονεῖ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον,.. ἀποκρῦβητε ἀπὸ τὰς ματαιότητας τοῦ παρόντος βίου ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὁργὴ Κυρίου. Ἐπάγεται εἶτα ὁ Μάξιμος τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Κς' 14, ὑπὸ τοὺς νεκροὺς τοῦ ὁποίου ἐννοεῖ τὰ τέως ἄθνα ἔθνη, ὑπὸ δὲ τοὺς λατοῦς τοὺς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀποσταλέντας ἀποστόλους ἵνα ἀναστήσωσι τὰς ὑπὸ τῆς θανατηφόρου εἰδωλολατρείας νεκρωθείσας ψυχάς...

Ἄλλο ἐρμηνευτικὸν σημείωμα² ἀφιέρωσεν ὁ Μάξιμος διὰ τὸ Ἰω κα 25, ὅπερ τινὲς ἐξέλαβον ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Συνειθίζει—λέγει—ἡ Γραφὴ νὰ χρησιμοποιῆ εἰς τινὰς περιπτώσεις τὴν ὑπερβολὴν διὰ νὰ σημάνη ὅτε μὲν τὸ μέγα πλῆθος τῶν θείων εὐεργεσιῶν, ὅτε δὲ τὴν ὀλιγότητα, φέρει δὲ παράλληλα διὰ μὲν τὸ πρῶτον τὰ Ἐξ λβ 13, Γεν ιγ 16 καὶ Ψ ρλθ 17, διὰ δὲ τὴν δευτέραν τὸ Ψ νβ 4 καὶ ἄλλα. Καὶ ἐνταῦθα, λοιπόν, πρόκειται περὶ παραστάσεως τοῦ μεγάλου πλῆθους, καί, ἐπομένως, δὲν ψεύδεται ὁ εὐαγγελιστής. «Οὕτω μανθάνει τις πῶς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ τῆς Γραφῆς, κατὰ τὸ Δευτ λβ 7· διότι δὲν εἶνε ἐντροπὴ ἐρωτῶν τις νὰ μανθάνῃ παρ' ἄλλων, ἀλλ' αἰσχρὸν τῷ ἀμαθεῖ νὰ νομίζει ὅτι γνωρίζει».

1. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ IV 28—32.

2. Γ V 32—35.

Ἐτέραν ἐρμηνευτικὴν διατριβὴν συνέταξε πρὸς διασάφεισιν ὀρισμένων χωρίων τῆς ΠΑ καὶ τῆς ΚΑ'. Εἰς τὴν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Ψ ριζ 24 ἀπορίαν: ἀφοῦ ἐν Ακ θ 22 αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ὅτι ἀναστήσεται *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*, διατὶ ἢ Κυριακὴ λέγεται ὀγδόη, ὁ Μαξίμος ἀπαντῶν λέγει, ὅτι ἡ τρίτη μὲν λέγεται ὡς λογιζομένη ἀπὸ τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ, ὀγδόη δὲ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, «διότι ἡ ἀρχὴ τοῦ φαινομένου κόσμου ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο καὶ τὸ ἀληθὲς φῶς τοῦ Χριστοῦ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀνέστη».—Διὰ τοὺς βλέποντας ὑστερόπρωτον ἐν Α Κορ ιβ 28 ἐπεξηγεῖ ὅτι, πράγματι, οἱ ἀπόστολοι ἦσαν πρῶτοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἀγόνων, τελευταῖοι δὲ ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ καταστῶσι πρῶτοι κατὰ τὸ τέλος τῶν αἰῶνων, ὁμοιάσαντες οὕτω πρὸς τὸν Διδάσκαλόν των, δι' ὃν τὸ ἐν Απ α 8 δηλοῖ ὅτι ἐγένετο πρῶτος τὴν θεότητα καὶ ἔσχατος τὴν ἀνθρωπότητα.. —Ὑπὸ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τοῦ Μθ κδ 15 ὁ Μαξίμος νοεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅστις μετωνόμασε τὴν Ἱερουσαλὴμ Αἰλίαν· δυνατὸν ὅμως νὰ νοηθῇ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν Ἁγίων στηθὲν εἶδωλον, ἐξ οὗ μετέβαλε τὸν ναὸν εἰς ἱερόν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.—Ἐρμηνεύων τὸ Α Κορ β 14 λέγει, ὅτι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πράττῃ τὰ εὐάρεστα τῷ Θεῷ, ἀποκαλεῖται *πνευματικὸς* καὶ *ὄχι ψυχικὸς*, διότι ἡ ψυχὴ ἀδυνατεῖ νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν ἀνευ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος βοήθειας, ὡς σωματικὸς δὲ χαρακτηρίζεται ὁ εἰς τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας δουλεύων. Ἐνταῦθα δ' ὁ ἀπόστολος *ψυχικὸν* καλεῖ τὸν ἔχοντα πονηροὺς λογισμοὺς καὶ μὴ δεχόμενον τὰς τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἐνεργείας. «Καὶ ἄλλως· ὅταν ποιῶμεν τὴν ἀρετὴν καλούμεθα πνευματικοί, ὅταν δὲ ἁμαρτάνωμεν ὀνομαζόμεθα γήινοι, κατὰ τὰ Ἦσ ια 4, ἐνθα γῆ εἶνε αἱ ἁμαρτίαι καὶ Γεν ια 1 καὶ ιη 27, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῶν ἁμαρτωλῶν.—Τέλος, διὰ τὸ Γεν ιη 20 λέγει, ὅτι μετὰ τὸ ἀποτροπαιότατον παρὰ φύσιν ἁμάρτημα τῶν σοδομιτῶν ὡσεὶ φωνὴ τις κραυγάζουσα τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας ἀνεδίδετο εἰς τὰ ὄρα τοῦ Σαβιάθ, ὅστις ὅμως μετὰ μακροθυμίαν αὐτοῦ ἐπῆνεγκε τὴν δικαίαν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν..

Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Μαξίμου πρὸς τὸν διάκονον τοῦ Ἀκακίου «ἀδελφὸν Γρηγόριον»² πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ ἐπίσκοπος, παρεξηγήσας ἐρμηνείαν του εἰς τὸ Ψ πθ 2 ἐξέλαβεν αὐτὸν δεχόμενον ὅτι «οὐδεμίαν ἔχομεν καταφυγὴν πρὸς τὸν Θεόν». Ἔμαθον ἐξωδίκως—γράφει ὁ Μ.—ὅτι ὁ δεσπότης καὶ κύριός μας ἐπίσκοπος Τβερ θορυβεῖται ἐξ αἰτίας μου διὰ τὴν ῥῆσιν ταύτην καὶ ἀδίκως μὲ νομίζει τοιαύτην ἀποδίδοντα εἰς αὐτὴν ἔννοιαν. «Ἄλλ' ὁ Θεὸς νὰ με φυλάξῃ ἀπὸ τοιαύτης βλασφημίας, ὁ δὲ διδάσκων τοιαῦτα ἀνάθεμα ἔστω εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Τὸ *ἐγενήθη* δὲν μᾶς ἀλλοτριοῖ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πρὸς αὐτῶν καταφυγῆς, ὡς νομίζει ὁ δεσπότης, ἀλλ' ἐπὶ

1, Γ vii 41—44. 2, Β xxxix 421—422.

πλέον ἐμφανίζει τὴν περὶ ἡμῶν θείαν πρόνοιαν, δεικνύον σαφῶς ὅτι οὐ μόνον νῦν εἶσαι *καταφυγή ἡμῶν, Κύριε*, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐγένεσο καταφυγή, ἦτοι ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν εἶσαι καταφυγή καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος θὰ ἦσαι.. Ὡστε μάτην ταράσσεται κατ' ἐμοῦ ὁ καλὸς δεσπότης ἡμῶν ἐκ τῆς ρήσεως ταύτης. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται ἐν τούτῳ: ὅταν ἡ ρῆσις ἐκφέρεται εἰς β' πρόσωπον.., λέγομεν *Κύριε, καταφυγή ἐγενήθης ἡμῖν*.. ἐπὶ γ' ὅμως προσώπου, ὁπότε πρόκειται περὶ παρελθούσης πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας, λέγομεν: *Κύριος καταφυγή ἐγένετο ἡμῖν, βοηθὸς (ἰσχύς μου) καὶ σκεπαστὴς (δόξα) ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν* (Ἐξ ιε 2). Ὅτι δὲ τὸ ἐγένετο τίθεται ἐν τῇ Γραφῇ οὐχὶ ἀντὶ τοῦ πάντοτε, φῶς ἐρμηνεύει ὁ δεσπότης, σαφῶς φαίνεται ἐκ τοῦ *Ἰω α 3*, ἔνθα ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἐγένετο καὶ τοῦ γέγονε. Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μὴ μάτην ἀνησυχῆτε περὶ ἐμοῦ. Μὲ εὐηργέτησεν ὁ δεσπότης μὲ πᾶσαν ἐπάρκειαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἄς με εὐεργετῆ καὶ σκέπη μέχρι τέλους ἐν Θεῷ. Εἰπέ, παρακαλῶ, ἀφόβως ταῦτα πρὸς τὸν δεσπότην, ὡς καὶ τὴν ἑδαφιαίαν μου προσκύνησιν. Ἐγὼ πάντοτε τὸν περιβάλλω δι' ἀγάπης πνευματικῆς καὶ τὸν πολυχρονῶ καὶ δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω τὰς εὐεργεσίας του. Δὲν εἶμαι τόσον ἄφρων καὶ ἀχάριστος. Θὰ ἔγραφον διεξοδικωτέραν τὴν ἀπάντησιν περὶ τῆς ρήσεως ταύτης, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα, διὰ νὰ μὴ ρηθῆ καὶ περὶ ἐμοῦ τὸ προφητικὸν ὁ *ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτεροισμόν*¹.

Λαβῶν ὁ Μάξιμος παρὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου τῆς μητροπόλεως Ἀλεξίου τὸ ζητηθὲν βιβλίον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, παρέχει γεωγραφικὰς καὶ ἱστορικὰς τινὰς διασαφήσεις εἰς χωρία, ἐπὶ τῶν ὁποίων τῷ διεβιβιάσθησαν ἀπορίαι². Οὕτω ἐξηγεῖ τίνα ἦσαν τὰ *ὄργια τῶν Θορακῶν*, παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς αἰγυπτιακῆς πόλεως *Μένδης*³ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ λατρείας *τράγων* καὶ πληροφορεῖ τί εἶνε ἡ *Μέμφις*, ὁ *Ἄπις* καὶ ὁ *Νεῖλος*⁴. Διασαφῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου ἀναφερομένην ρῆσιν τὸ *ἐπέκεινα Γαδείρων οὐ περατὸν*⁵ ἀναπτύσσει πῶς οἱ Ἕλληες σοφοὶ θέτουσιν εἰς τὰ Γάδαιρα τὸ δυτικὸν τῆς γῆς τέρμα, ἔνθα ἡ θάλασσα στενοῦται ὡς ποταμὸς ταχύρρους, ἐκατέρωθεν ὑψομένων ὑψηλοτάτων ὄρεων ταῦτα ἀποτελευτοὶ εἰς ἡρακλείους στῆλας, διότι ὁ Ἡρακλῆς, διάσημος μεταξὺ τῶν ἐλλήνων ἐπὶ ἀνδρεία, καθαιρῶν δὲ ἀπανταχοῦ τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν ληστῶν καὶ τῶν κακοποιῶν, ἔφθασε μέχρι τούτου τοῦ μέρους. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληες—προσθέτει ὁ Μ.—δὲν ἐγνώριζον ἢ δὲν ἐτόλμων νὰ πλεύσωσιν ἐπέκεινα τῶν Γαδείρων· οἱ σημερινοὶ ὅμως πορτογάλλοι καὶ ἰσπανοὶ ἤρχισαν νὰ ἐκπλέουν διὰ μεγάλων πλοίων ἐπικινδύνως οὐχὶ πρὸ πολλοῦ, πρὸ 40 ἢ 50 ἐτῶν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐβδόμης χιλιετηρίδος, εὖρον

1. Ψ μ 10. Ἰω. ιγ 18.

2. Γ vi 35—41.

3. Migne 36, 340 B. Περβλ. καὶ 35, 705 B. 1052. 1072.

4. Migne 36, 241.

5. Migne 36, 523. 1064. Καὶ 38, 548.

δὲ πολλὰς νήσους, τινὰς μὲν κατοικουμένας, ἄλλας δ' ἀκατοικήτους, ὡς καὶ τινὰ ξηρὰν ὀνομαζομένην Κούβαν, τῆς ὁποίας τὰ πέρατα ἀγνοοῦσιν οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες. Περιπλεύσαντες δὲ πᾶσαν τὴν νότιον χώραν μέχρι καὶ τῶν ἀνατολῶν τοῦ χειμερινοῦ ἡλίου πρὸς τὰς Ἰνδίας, εὔρον ἑπτὰ νήσους καλουμένας Μιλουκίδας, ἐν αἷς φύονται ἡ κανέλλα, τὸ μοσχοκάρυον καὶ ἄλλα εὐώδη *ἀρώματα, τέως ἄγνωστα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, νῦν δὲ πασιγνώστα ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ· τούτων οἱ κάτοικοι τοὺς τέως ἀγνοοῦντας τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ λατρεύοντας τὴν κτίσιν παρὰ τὸν Κτίσαντα ἐδίδαξαν τὴν θρησκείαν των, ἥτοι τὴν λατινικὴν, ἀπέστειλαν δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπισκόπους καὶ διδασκάλους καὶ ἱερεῖς καὶ διαφόρους ἐπαγγελματίας καὶ σπόρους, ὅθεν τανῦν ὑπάρχει ἐκεῖ νέος κόσμος καὶ νέα ἀνθρωπίνῃ κοινωνία¹.

Παρέχει κατόπιν ὁ Μάξιμος ἱστορικὰς πληροφορίας περὶ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ φράσει τοῦ Γρηγορίου *ἐπτάπυλοι Θῆβαι, καὶ αἰγύπτιοι, καὶ τείχη βαβυλωνία, καὶ Μανσώλον καρικὸς τάφος, καὶ πυραμίδες, καὶ Κολοσσοῦ χαλκὸς ἄμετρος* *. Ὁρίζων τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο Θηβῶν, περὶ τῶν ἑκατονταπύλων αἰγυπτίων λέγει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἱστοροῦσαν αὐτὴν τόσον πολυάνθρωπον, ὥστε ἐξ ἐκάστης τῶν πυλῶν τῆς ἐξήρχοντο πρὸς δρᾶσιν πολεμικὴν 500 ἄνδρες ἔνοπλοι. Ἐπαγόμενος εἶτα λεπτομερείας καὶ περὶ τῶν βαβυλωνείων τειχῶν, τοῦ τάφου τοῦ Μανσώλου, τῆς Ρόδου καὶ τοῦ Κολοσσοῦ, ὀνομάζει τὴν Μεσόγειον *Λευκὴν θάλασσαν*, περὶ δὲ τῶν πυραμίδων λέγει ὅτι τὴν ἐκ τῶν τριῶν μείζονα κατσκεύασεν ὁ Σεζογγότ², ἀρχαιότατος αἰγύπτιος βασιλεὺς, τὰς δὲ λοιπὰς δύο ἐλάσσονας ἄλλοι βασιλεῖς, «ὧν τὰ ὀνόματα ἐλησμόνησα»· περιγράφει αὐτὰς καὶ ὀρίζει τὰς διαστάσεις τῆς μείζονος εἰς ῥωσικὰ μέτρα· «ἔχει δὲ βαθμίδας πολυαρίθμους, δὲν δύναμαι ὁμως νὰ εἶπω πόσας, διότι τὰς ἐλησμόνησα»· ταύτας—προσθέτει—οὐδεὶς νὰ ἀναβῆ δύναται ἐκτὸς ἂν ἔχη λίαν ἰσχυρὸν σῶμα· «ὅταν δὲ θελήσῃ νὰ καταβῆ πρέπει νὰ ἀτενίσῃ διαρκῶς τὰς βαθμίδας, μὲ τὰς χεῖρας δὲ στηριζομένης πρὸς τὰ ἄνω νὰ ὀλισθαίνῃ βραδέως καὶ μετὰ φόβου, διότι τὸ ὕψος εἶνε παμμέγιστον, ὃ δὲ ὄγκος τῶν βαθμίδων φέρει σκοτοδινίασιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς». Ἀναφέρει μετὰ ταῦτα ἐν λεπτομερείᾳ τὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ δράματος Ἁγαμέμνονος - Κλυταιμνήστρας - Αἰγίσθου - Ὁρέστου - Ἠλέκτρας, τὴν φυγὴν τοῦ Ὁρέστου εἰς Ὀδρυσαν τῆς Θράκης, ἔνθα ἔκτισε πόλιν, ἣν ἀπεκάλεσεν Ὁρεστιάδα, «αὕτη δὲ εἶνε ἡ νῦν καλουμένη Ἀδριανούπολις» ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τετραήμερον, τελευταίων δὲ διηγεῖται πῶς κατὰ τὸν μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρθαγένης ἀνταγωνισμὸν εὐπατρίδης νέος, λάθρα ἐκ Ρώμης ἀφικόμενος εἰς Καρθαγένην,

1. Φαίνεται ὅτι πρῶτος ὁ Μάξιμος ἀνεκοίνουσεν ἐν Ρωσίᾳ πληροφορίας περὶ ἀνακαλύψεως τοῦ νέου κόσμου.

2. Migne 36, 580 A. Καὶ 38, 547.

3. Πῶς ὁ Χέουψ διεστράφη εἰς Σεζογγότ, εἶνε ἀκατανόητον.

ἐξηπάτησε τὸν ἄρχοντα αὐτῆς παραστήσας ἑαυτὸν ἐξόριστον τάχα τῶν ρωμαίων, κερδήσας δὲ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν καρχηδονίων ἀνηγορεύθη ὑπ' αὐτῶν στρατηγὸς διὰ τὸν κατὰ τῶν ρωμαίων ἀγῶνα, καὶ πῶς μετὰ ταῦτα ἔπεμψε τὸν ὑπηρετήν του πρὸς τὸν πατέρα του ἀγγέλλων τὰ γενόμενα καὶ ἐρωτῶν τί νὰ πράξῃ κατέ¹.

Διδακτικὴ ἀλληλογραφία.

Πρὸς «φίλον προσφιλῆ» ἐρωτήσαντα πῶς πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ὁμολογία (τὸ Σύμβολον) τῆς ὀρθοδόξου πίστεως² ὁ Μάξιμος ἀπαντῶν «ἀποκρίνομαί σοι ταῦτα καὶ διὰ σοῦ παντὶ ὀρθοδόξῳ», ἐκθέτει τὴν ἔννοιαν τοῦ συμβόλου καὶ τὴν ἱστορίαν του καὶ πῶς κατὰ τῶν οἰανδήποτε προσθήκην εἰς αὐτὸ ἢ ἀφαίρεσιν ἀποτολμώντων ἀπηγγέλθη συνοδικὸν *ἀνάθεμα, «μὴ λεγέτω τις, λοιπόν, ὅτι εἶνε μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἡ διαφορὰ». «Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμως—λέγει—ἀνάθεμα ὑπόκεισθε καὶ ὑμεῖς οἱ ἀντὶ τοῦ ἐκ *Μαρίας* (στ *Μαρίη*) λέγοντες ἀπὸ *Μαρίας* (ἰς *Μαρίη*) καὶ προσδοκῶμεν ἀντὶ τοῦ προσδοκῶ, ἀντὶ δὲ τοῦ ζῶν τῷ μέλλοντος αἰῶνος λέγοντες ζῶν μέλλουσαν εἰς αἰῶνας. Σᾶς εἶνε ἀρκετὸν—προσθέτει ὁ Μ.— ὅτι γνωρίζετε νὰ ρυθμίζετε τὰ στρατιωτικὰ πράγματα· ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ ἀφροῶντα εἰς τὸ ἄγ. Πνεῦμα, ἀφήσατέ τα ὅπως ἔχουν, οὐ δύνασθε δυοὶ κυρίως δουλεύειν..· πόσον ἰκέτευσε τὴν ε' σύνοδον ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ὅπως προθέσῃ εἰς τὸ ἱερὸν σύμβολον τὴν μικρὰν λέξιν *ἀει* εἰς τὴν λέξιν *παρθένος*, ἀλλ' οἱ τρισμακάριστοι ἐκεῖνοι Πατέρες ἠρνήθησαν, καίτοι οὐδεμία ἐξ αὐτοῦ προήρχετο βλάβη, μᾶλλον δὲ εἰς μείζονα ἔπαινον καὶ δόξαν τῆς Θεοτόκου θὰ συνετέλει· ὅθεν ὁ βασιλεὺς προσέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Ὁ *μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ.. καὶ ἀει-παρθένου Μαρίας ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας..*». Ἐπειδὴ δὲ οἱ ῥῶσοι λέγοντες ἀντὶ τοῦ *στ Μαρίη* τὸ *ἰς Μαρίη*, ἔν τε τῇ προφορᾷ καὶ τῇ γραφῇ ἀπεχώριζον τὸ *ζ* τῆς προθέσεως κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προστίθῃται εἰς τὸ ὄνομα *Μαρίη* οὕτω: *ἰς Μαρίη*, ὁ Μάξιμος διορθῶν ἐξηγεῖ τί εἶνε τὸ *ἰς* καὶ πῶς διὰ τοῦ ἀτοπήματος τούτου ἡ μὲν πρόθεσις *ἰς* μεταβάλλεται εἰς τὸν συμπλεκτικὸν σύνδεσμον *ι* (=καὶ), τὸ δὲ ὄνομα *Μαρίας* μετατρέπεται εἰς *Ζμαρίας*. Οὕτω λέγεται ὅτι ὁ Προδρόμος ἐγεννήθη *στ Ζαχαρίη ἢ Ελισαβέτη* καὶ οὐχὶ *ἰς Ελισαβέτη*: ὅταν δὲ λέγεται ὅτι ὁ Κύριος ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, σημαίνεται διὰ τούτου ὅτι ἡ Παρθένος τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγ. Πνεύματος συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ οὐχὶ μόνη καὶ ἐξ ἑαυτῆς.. Κακῶς δὲ λέγετε καὶ προσδοκῶμεν ἀντὶ προσδοκῶ· «προσέχετε μὴ ἐκ τῶν μικρῶν τούτων παραβάσεων καταντήσετε εἰς μεγαλειέτας· ἐφ' ὅσον δὲ λέ-

1. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ Σήξτου Ταρκυνίου, ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου (I 53, 54).

2. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ VIII 45--50.

γατε προσδοκῶμεν, θὰ ἔπρεπε νὰ λέγετε καὶ πιστεύομεν ἀντὶ τοῦ πιστεύου καὶ ὁμολογοῦμεν ἀντὶ ὁμολογῶ. Μὴ ἐπινοῆτε..». Τὸ αὐτὸ—λέγει ὁ Μ.—ρητέον καὶ διὰ τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον, ὅπου ἑλληνιστὶ λέγομεν προσδοκῶ ἀντὶ τοῦ ἐλπίζω, τοῦ πρώτου σημαίνοντος ὅτι διὰ σταθερᾶς καὶ βεβαίας πίστεως ἐλπίζω λαβεῖν τὴν ζωὴν, ἐνῶ διὰ τοῦ δευτέρου ἐκφράζεται ἀπλή ἀναμονή. Εἰς στήριξιν δὲ τῶν λεγομένων ἐπικαλεῖται μαρτυρίας τοῦ Χρυσόστομου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου καὶ συμβουλεύει νὰ παύσωσι τὰς τοιαύτας ἐπινοίας, αἵτινες σκανδαλίζουσι τοὺς χριστιανούς. «Ταῦτα ἐγώ, ὑπέικων τῷ βασιλεῖ καὶ προφήτῃ λέγοντι καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων καὶ οὐκ ἠσυχνόμην¹, ἐξαγγέλλω ἡμῖν τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν..»

Πρὸς τινὰ ἐπιθυμοῦντα μὲν ν' ἀπαρνηθῇ τὸν κόσμον καὶ ν' ἀσπασθῇ τὸν μοναχικὸν βίον, ἀλλ' ἀναβάλλοντα², φέρει ὁ παραδείγματα τὸν «πολυύμνητον ἄνδρα Ἰωάννην», ὅστις, ἐνῶ πάση γνώσει κατεκοσμεῖτο ὑπὲρ πάντας τοὺς ὁμήλικάς του, πάντα ἀπέπτυσσε μόλις ὁ σπινθὴρ τοῦ θείου φωτὸς ἤγγισε τὴν καρδίαν του. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Ἄεροπαγίτης Διονύσιος· καὶ αὐτὸς ἐγκαταλιπὼν τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν σοφίαν ἠκολούθησε τὴν μοναδικὴν διδασκαλίαν τοῦ θείου κήρυκος, ὡς ἀμνὸς παρὰ τὴν μητέρα του βαίνων.—Πρὸς φίλον του φυλακισμένον ἐρωτήσαντα πῶς δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ νύκτωρ πειράζοντος αὐτὸν πειρασμοῦ ὁ Μαξίμος ἀπαντῶν λέγει πόθεν καὶ πῶς δύναμαι νὰ σε βοηθήσω, αὐτὸς μᾶλλον δεόμενος θεραπείας; Τὸ κακόν, κατ' αὐτόν, ὀφείλεται ἢ εἰς ὑπερβολικὴν θερμότητα, ἢ εἰς πολυφαγίαν, ἢ εἰς προτέραν ἕξιν, ἢ καὶ εἰς ἀλαζονείαν, μεθ' ἧς κατακρίνομεν τὸν πλησίον, πρὸς τούτοις δὲ καὶ εἰς δαιμονικὴν ἐπίδρασιν, ἐξάπτουσαν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ κτηνῶδες πάθος. Ὅθεν συμβουλεύων ἀποχὴν ἀπὸ βρωμάτων καὶ ὑπερβολικοῦ ὕπνου, παραπέμπει εἰς τὰ Ψ λδ 13, λα 4 καὶ λζ 7 καὶ συνιστᾷ πρὸς τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ ἀγρυπνίᾳ παντοίας πνευματικὰς ἀσκήσεις καὶ καθαρὰν προσευχὴν.—Ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τοῦτο χαρακτηριστικὸν εἶνε τὸ περὶ ἐαυτοῦ γραφέν περὶ τῶν εὐαρέστων ὄνειρώξεων³ : «Διατί, ὦ κάμιστε καὶ ὀλέθριε ἐχθρὲ τῆς ψυχῆς καὶ πάσης ἀνομίας ἐφευρέτα, διαρκῶς μὲ ταράττεις διὰ νυκτερινῶν φαντασιῶν, ἄλλων μὲν θλιβερῶν, ἐνίοτε δ' εὐαρέστων; Ἐξαφανίσθητι, ἄθλιε, ἀπ' ἐμοῦ· Χριστὸς ἐμοὶ Σωτὴρ καὶ φῶς καὶ χαρὰ καὶ καύχημα καὶ δόξα καὶ ἀήττητος βοήθεια καὶ τεῖχος ἀκλόνητον.. Ἐξ ἀρχῆς σε ἐπέγνων φθονοῦντα τὴν ζωὴν μου καὶ ὀλέθριον σύμβουλον.. Διότι ἐκ σοῦ πᾶν σπέρμα ἀνομίας, ὦ θεομίσητε., καὶ σοῦ ἔργον εἶνε ἡ παραπλάνησις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διὰ τῶν ἀστέρων.. καὶ τῶν διὰ τῶν πτήσεων τῶν πτηνῶν οἰωνοσκοπιῶν καὶ τῆς παρατηρήσεως τῶν νεφῶν καὶ τῶν διὰ κριθῆς καὶ ἀλεύρου καὶ κνάμων καὶ κινήσεων τῶν ὀφθαλμῶν μαντευμάτων.. Ἄλλους ἐπιχείρησον νὰ πλα-

1. Ψ ρη 46. 2. Μαξίμου Συγγραφαὶ Β XIII 288—231.

3. Τοῦ αὐτοῦ. Β XVIII 248—251.

νήσης, τοὺς μὴ γινώσκοντας τὴν κακίαν σου, τοὺς χαλδαίους, ἤγουν τοὺς ἀθέους, τοὺς ὑπερφιάλους ἰταλοὺς καὶ γερμανοὺς, οἵτινες κατὰ πάντα ὑποτάσσονται εἰς τὰς ἐπινοίας σου...».—Πολλοὶ ἀπετείνοντο πρὸς αὐτὸν ζητοῦντες παραμυθίαν εἰς τὰς ἐπὶ ἀπωλείᾳ οἰκείων θλίψεις. Ἐν παραμυθητικῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν πρίγκηπα Δημήτριον ἀποδίδει τὸν σωματικὸν θάνατον εἰς τὸν μισόκαλον διάβολον, εἰς ὃν ὀφείλεται καὶ τοῦ Ἄβελ ὁ φόνος καὶ ὁ διὰ κατακλυσμοῦ πνιγμὸς τοῦ «πρώτου κόσμου» καὶ ἡ γλωσσικὴ διάσπασις καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἡ πώλησις καὶ ἡ ἑξαθλίωσις τοῦ Ἰώβ, ὡς καὶ ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Προδρόμου καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ κατ' ἀνθρώπον προσήλωσις ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ πάντα τῶν μαρτύρων τὰ αἵματα. «Τοιοῦτον, λοιπόν, ἔχοντες ἐχθρὸν καὶ διώκτην, μὴ ἐκκληττώμεθα διὰ τὰ συμβαίνοντα ἡμῖν ἀτυχήματα, ὅτι ἀδύνατον εἰς οἰονδήποτε ἀνθρώπον νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς πολυπόνου ταύτης ζωῆς ἀνευ θλίψεως. Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ δίκαιοι ὑπομένουν θλίψεις, πῶς ἐγὼ ὁ πλήρης ἁμαρτιῶν θὰ ἐγκαταλίπω τὸν κόσμον ἄγευστος λύπης; Ὁ δίκαιος ὅμως Κριτῆς τὰ πάντα οἰκοδομεῖ πρὸς ψυχικὴν ἡμῶν ὠφέλειαν. Ὡστε μὴ θλιβώμεθα ὑπερμέτρως καὶ μὴ ἀπελπιζώμεθα, ἀλλ' ὑπομένωμεν παιδείαν, κατὰ τὸ Ἐβρ. ιβ 7-8, 11. Σύγγνωθι, εὐγενέστατε κύριέ μου πρίγκηψ Δημήτριε, —καταλήγει ὁ Μ.—ὅτι ἐτόλμησα νὰ γράψω τὴν βραχεῖαν ταύτην παραμυθίαν πρὸς τὴν εὐγένειάν σου, ὅτι καὶ ἐγὼ παθὼν ἐπὶ ἱκανὰ ἤδη ἔτη, ἐδιδάχθην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους νὰ συμβουλευῶ τὴν τὴν αὐτὴν καρτερίαν.. Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μὴ θλίβου, ἀλλ' ἀνδρίζου...». —Παραμφερῆ ἐπιστολὴν ἔγραψε καὶ πρὸς τινὰ μοναχὴν. «Ἐγὼ αὐτὸς ἐν θλίψει σωματικῇ καὶ ψυχικῇ, ἀκούω ὅτι καὶ σὺ τὰ αὐτὰ πάσχεις καὶ σφόδρα θλίβου καὶ παρὰ πάντων ζητεῖς πᾶσαν παραμυθίαν. Ἀλλὰ πῶς μὲν θὰ ἐπιτύχω νὰ λυτρώσω τῆς θλίψεως ἐμαυτὸν, καὶ γνωρίζω καὶ δύναμαι, διότι ἐν τῇ θελήσει μου κεῖται καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν.. Τὸν ἑαυτὸν μου βοηθῶ, καὶ παρηγοῶ τὴν θλίψίν μου· ἀλλὰ τὴν ἰδικὴν σου ἀγίαν ψυχὴν, τόσον βαθέως τεθλιμμένην, πῶς νὰ παραμυθήσω, εἰ μὴ δι' ὅσων λέγει ὁ Παῦλος Α Θσσ δ 13-14· τούτων δὲ ἡ δύναμις εἶνε τοιαύτη: τὸ μυστήριον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐγκεῖται εἰς τὰ τρία ταῦτα, τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν κατ' ἀνθρώπον γεῦσιν τοῦ θανάτου καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ζωὴν τῶν βαπτιζομένων εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας Τριάδος καί, τρίτον, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ταῦτα ἀναπτύσσων ὁ Μάξιμος λεπτομερῶς καὶ διὰ γραφικῶν χωρίων ἀποδεικνύων, ὅτι οἱ ταῦτα μὲν κατέχοντες καὶ πιστεύοντες, ἀλλ' ὑπερμέτρως θλιβόμενοι, φωρῶνται τῇ γλώσσει μόνον ὁμολογοῦντες τὴν πίστιν, οὐχὶ δὲ καὶ καρδίᾳ καὶ διανοίᾳ, προτρέπει εἰς ἀποβολὴν πάσης μικροψυχίας καὶ διακοπὴν τῶν πρὸς τὰ πρόσκαιρα εὐάρεστα τοῦ ματαίου τούτου κόσμου δεσμῶν καὶ ὑπομιμνήσκει εἰς τὴν πρὸς ἡν

1. Μαξίμου. Συγγραφαὶ Β VII 154—156.

2. Β xxxv 388—394.

γράφει «ὄσιωτάτην μητέρα» τὴν θείαν ἐπιταγὴν τῆς εἰσόδου διὰ τῆς στενῆς πύλης, ἣτις εἶνε ἡ τιμία καὶ ὀσία ζωή, ἡ ἀρκουμένη εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἣν ἠγάπησεν ἄπειρος ἀριθμὸς ὀσίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἀπωτάταις ἐρήμοις ζώντων, ὡς καὶ εὐγενῶν καὶ τιμίων γυναικῶν, ὅποια ἡ *Εὐκκλητικία (σημ. γρ: Συγκλητικία;) ἡ Μελάνη καὶ ἡ Διονυσία, ἃς καὶ προβάλλει εἰς μίμησιν.

Πρὸς μοναχὰς τινας, αἵτινες ἐπέδειξαν πρὸς αὐτὸν μεγάλην φιλανθρωπίαν διὰ τὰ δεινοπαθήματά του, εἰς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης ἀποστέλλων «ἀναμνηστικὸν τετράδιον»¹ παρακαλεῖ νὰ δεχθῶσι «τὸ μικρὸν τοῦτο ἐνθύμιον μετὰ τῆς συνήθους ὑμῖν πνευματικῆς ἀγάπης καὶ πρᾶκτητος καί, ἄν που φαίνωμαι σκληρότερόν πως ὀμιλῶν (ἐν αὐτῷ), μὴ ἐκπλαγῆτε καὶ ταραχθῆτε, διότι λέγω ταῦτα φοβούμενος τὸν Ἡσαΐαν»² καὶ ἀναφέρει τὸ Ἡσ ε 20.. «Διότι, καίτοι εἶμαι ἁμαρτωλὸς ὑπὲρ πάντας, ἀλλ' ὅμως εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ κηρύττω πρὸς οἰονδήποτε τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ ὅλῃ ψυχῇ· ἄν δέ τις ὀργισθῇ διὰ τὴν παρηρησίαν τοῦ τετραδίου μου τούτου, θὰ ἴδῃ ὁ ἴδιος πόσον θὰ φέρῃ τὸ βᾶρος του κατὰ τὸ θεῖον λόγιον «ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ, τοῦτο καὶ θερίσῃ»³. Τὸ ἐπισυναπτόμενον τῇ ἐπιστολῇ τετράδιον φέρει τὸν τίτλον *Λόγος ὑπομνηστικὸς διορθώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου πρὸς τινὰς τιμίας μοναχὰς καὶ ὅτι ἡ τήρησις τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν εἶνε τῇ ἀληθείᾳ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ*. Ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ Μάξιμος ἀναπτύσσει τὴν ἔννοιαν τῆς ρήσεως τῶν Παροιμ α 7 διδάσκει ὅτι σοφία μὲν δὲν εἶνε πλησιονὴ γνώσεως, ἀλλὰ τῶν θείων ἐντολῶν τήρησις, ὀρθῶς δὲ λέγεται ὁ φόβος Κυρίου ἀρχὴ σοφίας, ἣτοι ἀρχὴ ψυχικῆς σωτηρίας. Ἀναφέρων δὲ κατόπιν τὰς δύο θεμελιώδεις ἐντολὰς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης ὀρίζει μερικώτερον τὴν μοναχικὴν δεοντολογίαν, ἰδιαιτέρως ἐπιμένων εἰς τὸ προσφιλὲς αὐτῷ θέμα τῆς μοναχικῆς ἀκτημοσύνης· «διότι ὅποια σωτηρία εἶνε δυνατὴ εἰς τούς, παρὰ τὴν δοθεῖσαν εὐχὴν, πάλιν μεριμνῶντας περὶ κτημάτων καὶ θησαυρῶν ὑπερπερισσῶν ἐπὶ τῆς γῆς,..ἐξ ὧν ἄπειροι προκύπτουν ἀταξίαι καὶ ἀνωμαλῖαι καὶ παντοειδεῖς διαλογισμοὶ καὶ κοσμικαὶ μερίμναι.., ἔνεκα τῶν ὁποίων εἰς μάτην διὰ τῆς κουρᾶς καὶ τοῦ ράσου διαφέρομεν τῶν λαϊκῶν..». Ὁ λόγος βρίθει ἀγιογραφικῶν μαρτυριῶν, δι' ὧν κατοχυροῦνται τὰ λεγόμενα.

Μεταξὺ τῶν πολεμικῶν τοῦ Μαξίμου ἔργων δέον νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ χάριν κληρικοῦ τινος γραφὲν ἐξ ἀφορμῆς τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὴν ρωσικὴν μεταφράσεως τοῦ ἔργου τοῦ Αὐγουστίνου De civitate Dei ὑπὸ τοῦ διασήμου ἰσπανοῦ ἀνθρωπιστοῦ καὶ παιδαγωγικοῦ Ἰωάννου Λουδοβίκου Vives (1492—1540), ἣν οὗτος ἐπεχείρησε κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἐρασμοῦ καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρῖκον Η'. Ἡ

1. Μαξίμου. Συγγραφαὶ Β XL1 425—432.

2. Β XXXVI 394—445.

3. Γαλ. Σ 7.

πραγματεία αὐτῆ τοῦ Μαξίμου φέρει τὸν τίτλον *Κατὰ τοῦ Ἰωάννου Λουδοβίκου, ἐρμηνευτοῦ τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τοῦ ἁγ. Αὐγουστίνου, ἐπισκόπου Ἰππῶνος*¹. Ὁ Λουδοβίκος οὗτος, συμμεριζόμενος τὴν τότε λιαν διαδεδομένην πίστιν εἰς τὴν ἀστρολογίαν, ἰδιαζόντως ἠρέσκετο νὰ προβαίῃ εἰς συγκρίσεις τῶν εὐαγγελικῶν γεγονότων πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις, ἐνθερμος δ' ὢν ζηλωτῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν Γαλλίᾳ συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, ταῦτοχρόνως ὅμως μέχρι τοσοῦτου τιμῶν καὶ τὸν Πλάτωνα, ὥστε νὰ ἀποκαλῆ αὐτὸν «ἀγιώτατον». Ἐν γένει δὲ ὁ Λουδοβίκος ἦτο εἷς τῶν πολεμίων τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τῶν σημαντικῶν θιασωτῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως. Οὕτω, ἐμφορούμενος τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς του, ἀντέβαλλεν ἐν τοῖς ἔργοις του τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν τῆς Παλλάδος ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, τὸν παραδείσον ἔφερε ποιηθέντα πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων, τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς τοῦ Ἄδου παρῆγεν ἐκ τοῦ ἄερος ἢ ἐκ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ὡς ἀληθῆ καὶ γνήσια βιβλία τῆς ἀγίας Γραφῆς ἐδέχετο μόνον τὰ ἑβραϊκά, κατεφέρετο κατὰ τοῦ γάμου, ἔγραφε περὶ τοῦ φύλου τῶν μετὰ θάνατον ἀναστηθησομένων, ἰδιαιτέρως δ' ἐνησχολήθη περὶ τὸ ζήτημα τοῦ πιθανοῦ τρόπου τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν ἣ περιπτώσει οἱ πρωτόπλαστοι δὲν ἠμάρτανον.

«Ἰνα τί, ὦ Λουδοβίκε,—λέγει ἀρχόμενος ὁ Μ.—τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πλωτῖνον καὶ ἄλλους ἀσεβεῖς Ἕλληνας, μηδὲν ἀρεστὸν τῷ Θεῷ φιλοσοφῆσαντας καὶ ἐν πλείστοις πρὸς ἀλλήλους ἀντιφάσκοντας, προσάγεις ὡς ἀξιοπίστους μάρτυρας εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ὑπὸ τῶν ἀστέρων καθορισμοῦ τῆς εὐτυχίας...;» Ἐκθέτων περαιτέρω καὶ ἐνταῦθα τὰ κατὰ τῆς ἀστρολογίας ἐπιχειρήματά του, στρέφει εἶτα τὸν λόγον κατὰ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας· «τίνα ὠφέλειαν, ὦ Λουδοβίκε, προξενεῖς εἰς τοὺς εὐσεβεῖς προτείνων τόσον δυσώδη βόρβορον εἰρωτιῶντων γραωδῶν μύθων; Ὁ Ζεὺς θὰ ἔκειτο μέχρι τέλους ἀσθενῆς ἂν ὁ Ἥφαιστος δὲν ἔσχιζε τὴν κεφαλὴν τοῦ Διός σου δι' ἀμφιστόμου πελέκως... Δὲν τολμῶ νὰ σε ἀποκαλέσω θεολόγον καὶ εὐσεβῆ, διότι ὁ τοιοῦτος δὲν ἐρευνᾷ τὰ ὑπὲρ νοῦν, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὰ ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων προφητῶν ἀποκαλυφθέντα ἐν τῇ Γραφῇ τῶν Ὁ' περὶ τῆς συντελέσεως τῆς δημιουργίας τῶν πάντων εἰς ἕξ ἡμέρας. Σὺ ὅμως, οὐκ οἶδα τί παθῶν,.. προσέχεις μᾶλλον εἰς τὸν Σύμμαχον, τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα, τὴν γηῖναν σοφίαν λαλοῦντας, καὶ λέγεις τὸν παραδείσον ποιηθέντα πρὸ τῆς δημιουργίας. Ποῦ τὸν ἐδημιούργησεν, ἀφοῦ δὲν εἶχον ἀκόμη δημιουργηθῆ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ οἰονδήποτε τῶν τεσσάρων στοιχείων; Ἀλλὰ οὔτε χριστιανὸν φιλόσοφον δύναμαι νὰ σε ὀνομάσω, ἀφοῦ ἀκολουθεῖς τὸν ἐπικατάρατον Ὠριγῆνη, τὸν Ἀλβέρτον, τὸν σκοτώνυμον Σκῶτον καὶ τὸν Ἐρατοσθένη, λαλοῦντας σοφίαν γηῖνην καὶ

1. *Μαξίμου*. Συγγραφαὶ Γ xxvii 167—183.

οὐχὶ τὴν ἐξ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Χρυσόστομος λέγει αἰσχυρῶς οἱ αὐτοσόφως λέγοντες ὅτι ὁ παράδεισος εἶνε ἐν τῷ οὐρανῷ, διότι εἶνε πνευματικός, ὁ δὲ Δαμασκηνὸς τοποθετεῖ αὐτὸν ἐν Ἑδέμ¹. Τὸ δὲ ζήτημα τοῦ τρόπου τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ προπάτωρ ἐτήρει τὴν θεῖαν ἐντολήν, ὁ Μάξιμος θεωρεῖ ἀπολυτραγμώνητον· «ἄς τὸ ἀφήσωμεν εἰς μόνον τὸν πάνσοφον καὶ ἰσχυρὸν Δημιουργόν, μὲ ἐν νεῦμα δυνάμενον νὰ δημιουργήσῃ ἀπείρους λογικὰς στρατιάς. Ἄς ἐπιδιώξωμεν μᾶλλον τὸ πῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν πρὸ τῆς πτώσεως τιμὴν ἡμῶν καὶ τὸ θεοειδὲς κάλλος». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λουδοβίκος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου ἐπεκαλεῖτο τὸν Ἰερώνυμον, «ὁ Ἰερώνυμος σου,—λέγει ὁ Μ.—ἀδεξίως ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πρώτου γάμου», προσάγει δὲ μαρτυρίας ἐκ τῆς ἁγ. Γραφῆς² καὶ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, παραστάντος εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον. Ἐλέγχων τὸν Λουδοβίκον ὅτι καταφερόμενος κατὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ὀβ' ἐρμηνευτῶν προτιμᾷ τὴν ἑβραϊκὴν Γραφήν, ὁ Μάξιμος, ἀποκηρύττων τὰ ἑβραϊκὰ βιβλία αὐτῆς ὡς ἀπὸ σκοποῦ ὑπὸ τῶν ἑβραίων παρεφθαρμένα πρὸς διαστροφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς προφητι-

1. «Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐντίθησιν τοῖς γραμμασιν ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ἵνα μὴ ἐξῆι τοῖς φλυαρεῖν μάτην βουλομένοις ἀπατᾶν τῶν ἀφελεστέρων τὰς ἀκοὰς καὶ λέγειν μὴ εἶναι ἐν τῇ γῆ τὸν παράδεισον, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ καὶ μυθολογίας τινὰς τοιαύτας ὀνειροπολεῖν (*Χρυσόστομος*, Migne 53, 108. «...ὁ παράδεισος.. ἐν Ἑδέμ πεφυτευμένος.. Ἐν τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὐκραῆς δὲ.. φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν.. ὥρας ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους ὑπερβαίνειν ἔννοϊαν.») (*Ἰω. Δαμασκηνός*, Migne 94, 912—993 A). Καὶ ὁ *Καισάριος* δὲ εἰς τὴν πεῦσιν ρημᾶ «ποῦ σοι δοκεῖ ὑπάρχειν ὁ παράδεισος, ἐν οὐρανῷ ἢ ἐπὶ γῆς» δίδει τὴν ἀπόκρισιν «ἐμοὶ αἰσθητὸς δοκεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ γῆς, σαφῶς καὶ φανερῶς διαρρήδην τοῦτο βοώσης τῆς θείας Γραφῆς». ἀξιόπιστος δὲ πρὸ Παύλου μάρτυς ὁ τῶν θεῶν σοφὸς Σολομών, αἰσθητὸν καὶ ἐπὶ γῆς δηλῶν τὸν παράδεισον. Ποῦ δὲ ἐν οὐρανῷ συκαῖ, φοίνικες καὶ ροαί, καὶ τὰ λοιπά, οἷς παράδεισος πυκάζεται καὶ θάλλειν πέφυκε; Ποῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς κρήνη καὶ ποταμοὶ καὶ φυτὸν παραβάσεως; (Διάλογος Γ', Migne 38, 1089, 1092—1093). Καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου: «ὁ δὲ παράδεισος ἐν Ἑδέμ, κατὰ ἀνατολὰς πηγὴ δὲ ἀνέβαινε ἐξ Ἑδέμ». Καὶ οὐκ εἶπε *κατέβαινε*, ἵνα μὴ νομίσωμεν ἐξ οὐρανοῦ εἶναι τὴν Ἑδέμ. Εἰ γὰρ ἐν οὐρανῷ ἦν, *Ἄνωθεν* ἂν εἶπε, *κατέρχεται* πηγὴ. Ἀλλὰ φησι: «ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐξ Ἑδέμ», καὶ οὐκ εἶπε *κατέρχεται* (*Ἀγκυρωτὸς νη'*, Migne 43, 114 BC). Ὁ *Νύσσης Γρηγόριος*, δεχόμενος τὸν παράδεισον ὑπέργειον ταυτίζει πρὸς ἀλλήλους τὸν παράδεισον τοῦ Ἀδάμ, τὸν τοῦ καλοῦ ληστοῦ καὶ τὸν τοῦ δικαίου. Ὁ παράδεισος, εἰς ὃν ἀνηπάγει ὁ Παῦλος (Β Κορ ιθ 4), ταυτίζεται πρὸς τὸν παράδεισον τοῦ Ἀδάμ, τοποθετεῖται ἄρα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου ὁ παράδεισος ἐν τῷ τρίτῳ οὐρανῷ (πρβλ. Migne 44, 121. 196. 46, 617. 772 κ. ἄλλ.). Περὶ τῆς θέσεως τοῦ παραδείσου ἰδὲ καὶ ἕμὸν σημεῖωμα ἐν «Πανταίνῳ» Ἀλεξανδρείας (*Ἄπορα*) Θ[1919]394, καὶ *Ἡλ. Στεφάνου* 428.

2. Μθ ιθ 5-6, ε 32. Ἐβρ ιγ 4.

κῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ ρήσεων, μόνον τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' δέχεται ὡς θεόπνευστον, ἐπικρίνει τὸν Λουδοβίκον φρονούντα ὅτι πολλὰ τῆς Γραφῆς μέρη κακῶς μετάφρασαν οὗτοι, καταφέρεται κατὰ τοῦ Ἰερωνύμου δι' ὅσα λέγει περὶ τῶν μεταφραστῶν, ἐκ τῆς ἀφορμῆς δὲ ταύτης τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰωνᾶ φράσιν «ἔτι μ' ἡμέραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται» διορθοῖ εἰς «ἔτι γ' ἡμέραι..», διότι—λέγει—«δὲν ἦτο δυνατόν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὁ βασιλεύς, περιβεβλημένος σάκκον, νὰ κάθηται ἐπὶ σποδοῦ κατὰ γῆς καὶ τὰ θηλάζοντα βρέφη νὰ στερῶνται γάλακτος καὶ τὰ ζῶα ὕδατος καὶ τροφῆς». Ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἐφέρετο ὡς μομφή κατὰ τῶν Ο' ἐρμηνευτῶν, ἐσφαλμένως τάχα μεταφρασάντων τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον, ὁ Μάξιμος ἀποδίδει τὸ σφάλμα εἰς τὸν ἀντιγραφέα. «Παύσατε, λοιπόν, νὰ ἐπαινῆτε τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐβραϊκὴν καὶ νὰ ἀποκαλήτε ἱερὰν πηγὴν τὰ ἐβραϊκὰ βιβλία.. Σὺ δέ, ὦ Λακτάντιε, καὶ εἴ τις ὁμοίός σου, σφόδρα πλανᾶσθε καὶ κατ' οὐδέν μοι φαίνεσθε διαφέροντες τοῦ πλάνου Μωάμεθ τὰ αὐτὰ νομοθετοῦντος. Τὸ παντοιοτρόπως ματαίως ἐρευνᾶν τὴν ἄρρητον οὐσίαν τῶν θείων μυστηρίων, ὦ Λουδοβίκε, εἶνε ὠριγενικὸν θράσος..» Ἐπιτίθεται ὁ Μάξιμος κατ' αὐτοῦ καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τοῦ αἰωνίου πυρός, περὶ τοῦ ὁποίου φθέγγεται ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεκρυμμένον ὑπὸ τὴν γῆν, εἶνε ἄσβεστον, ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ πρὸς βάσανον τῶν ἀσεβῶν, ὅτι δὲ εἶνε ὑποχθόνιον μαρτυρεῖ τὸ *αιτναῖον πῦρ¹..

Μεταβαίνων εἶτα ὁ Μάξιμος εἰς τὸ ζήτημα τοῦ φύλου τῶν μελλόντων νὰ ἀναστῶσιν, ἔναντι τῶν φρονούντων ὅτι πάντες θὰ εἶνε γένους ἀρσενικοῦ ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς μόνον τὸν ἄνδρα ἔπλασεν ἀρχικῶς, τὴν δὲ γυναῖκα ὕστεροχρόνως καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός, ἐκφέρει τὴν γνώμην ὅτι ὀρθότερα εἶνε ἡ γνώμη τῶν δεχομένων ὅτι θὰ ἀναστῶσιν ἀμφοτέρω τὰ φύλα, δὲν θὰ ὑφίσταται δὲ σαρκικὸς πόθος εἰς τὰ ἀναστησόμενα σώματα. «Ἐγὼ δὲ εἰς ταῦτα λέγω—προσθέτει ὁ Μ.—καὶ τίς ἢ περαιτέρω ἀνάγκη, τιμώτατε πάτερ, τῶν κτηνωδῶν τούτων μελῶν εἰς σώματα μὴδὲ τροφῆς δεόμενα, μὴδὲ παιδοποιίας. Διότι, ὡς γνωρίζομεν, τὰ μέλη ταῦτα ἐποίησεν ἡ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ μὲν ἵνα δι' αὐτῶν πληθύνηται τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ δὲ ἵνα τὸ περιττὸν τῶν ἀπεκφορῆται. Ὅτι δὲ τὰ κτηνώδη ταῦτα μέλη σὺδαμῶς προσήκουσιν εἰς τὸ λογικὸν ὄν, κατ' εἰκόνα πλασθὲν καὶ κατ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, δῆλον ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγομένων ὅτι «παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι...» κατὰ φθορὰν θνητοῦ, ἐφ' ὅσον πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἦσαν ἀθάνατοι, καὶ «ὁμοιώθη αὐτοῖς»² κατὰ τὸν τρόπον τῆς συνουσίας. Διότι προγινώσκων ὁ Δημιουργὸς τὴν πτώσιν τοῦ πρωτοπλάστου ἐποίησεν αὐτῷ «βοηθόν», ἵνα πληθυνθῆ καὶ διατηρῆται τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ μὴ εἰς τέλος ἐξαντληθῆ. Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη διὰ μόνου τοῦ

1. Ἐν τῷ κειμένῳ *Ἐτιδέσκη*.

2. Ψ μη 21. Ἐξοδ. κ 26, κη 88.

ἀνδρικοῦ φύλου. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὅμως τῶν σωμάτων, ἀφθάρτων ὄντων, ἄχρηστα εἶνε τὰ κτηνώδη ταῦτα μέλη εἰς τοὺς ἐπιστρέψαντας εἰς τὴν ἀγγελικὴν τάξιν... Ὅτι δὲ καὶ τὰ γυναικεῖα σώματα θὰ ἀναστηθῶσιν ἐν μορφῇ ἀνδρικῶν καὶ δὲν θὰ διακρίνονται τὰ κτηνώδη μέλη, μαρτυροῦσι—λέγει— τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ λεγόμενα ἐν Μθ κβ 30, ὡς καὶ τὰ ἐν Γαλ γ 26, ἔνθα οἱ ἀναστησόμενοι πάντες ἀποκαλοῦνται «υἱοὶ Θεοῦ», οὐχὶ δὲ καὶ θυγατέρες, ἀφοῦ «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ...». Ἐὰν δὲν ἦτο ἀπρεπὲς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ ἔχῃ τοιαῦτα μέλη, δὲν θὰ ἐξακρακτῆριζεν αὐτὰ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὡς «ἀσχημοσύνην»¹... πῶς, λοιπόν, θὰ εἶνε ταῦτα ἐκτεθειμένα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀφοῦ εἰς οὐδὲν θὰ εἶνε χρήσιμα; Ὅθεν—ἐπιλέγει—ὁ Μ.—καλὸν εἶνε νὰ ἀκούωμεν τὸν σοφὸν ἀρχιερέα λέγοντα ὅτι τὰ μὴ ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων γεγραμμένα δὲν πρόπει νὰ πολυπραγμονῶμεν.

Τὸ αὐτὸ θέμα ἐθεώρησεν ἐπάναγκες ὁ Μάξιμος νὰ πραγματευθῇ καὶ ἐν εἰδικῇ διατριβῇ ὑπὸ τὸν τίτλον *Διήγησις κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι διὰ σαρκικῆς συνοσίας καὶ γεννήσεως θὰ ἐπληθύνετο τὸ ἀνθρώπινον γένος ἂν οἱ πατέρες δὲν ἡμάρτανον*². «Ἐπειδὴ—λέγει—ἤκουσά τινας λέγοντας, ὅτι κλ... ταῦτα δὲ ἀποφαίνονται οὐχὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλὰ ἀγόμενοι ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν τῆς ἐξωτερικῆς πολυμαθείας, ἔκρινα καλὸν νὰ ὀμιλήσω πρὸς αὐτοὺς οὐχὶ ἀποφθεγματικῶς καὶ διδασκτικῶς, ἀλλὰ λογικῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἐρεῦνης. Εἶπατε ἡμῖν, ὦ ἀγαθώτατοι,—ἔρωτᾷ ὁ Μάξιμος χρησιμοποιοῦν τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον—ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους φρονεῖτε δημιουργηθέντας τοὺς γενάρχας ἡμῶν, ἢ εἰς φθορὰν ὑποκειμένους καὶ θάνατον; Ἄν εἴπωσι τὸ δεύτερον, φανερὸν ὅτι ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ θείου λόγου ψευδόμενοι...³. Ἀθανάτους, λοιπόν, ἔπλασεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ τοιοῦτοι θὰ παρήμενον μέχρι τέλους, ἐὰν ἐτήρουν τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἐντολήν...». Προσάγων δὲ καὶ ἄλλας περὶ τούτου ἀγιογραφικὰς μαρτυρίας, ἐπαναλαμβάνων δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπιχειρήματα, συμπεραίνει, ὅτι «τούτου ἕνεκα ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς προσεδημιούργησε τὰ κτηνώδη ταῦτα ὄργανα καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὰ ζωώδεις ἐπιθυμίας, ἵνα καὶ ἄκοντες συνέρχονται καὶ παιδοποιῶσι. Εἰ δὲ μὴ, δὲν θὰ ἤθελον νὰ συνέρχονται, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς καὶ ἀνυποίτους ὀδύνας τὰς ἐκ τῆς παιδοποιίας καὶ τῆς ἀνατροφῆς: τὸ μὲν γυναικεῖον φύλον, ἐνθυμούμενον τὸ ἐννεάμηνον βαρύτερον φορτίον καὶ τὰς συναφεῖς ἀποτροπαίους ὀδύνας καὶ τὰς μετὰ τὸν τοκετὸν ἀρρήτους θλίψεις τῶν περὶ τοῦ βρέφους μεριμνῶν μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ, ὁ δὲ πατήρ, μμνησκόμενος καὶ αὐτὸς τῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ περὶ τῆς χρηστῆς ἀνατροφῆς μεριμνῶν καὶ περὶ ἐκζητήσεως γυναικῶν μὲν διὰ τοὺς

1. Ἐξοδ κ 26, κη 38.

2. Μαξίμου Συγγραφαὶ Α XXVII 431-435.

3. Γεν. β 17.

υίους, ἀνδρῶν δὲ διὰ τὰς θυγατέρας. Ἐντεῦθεν προκύπτει σαφῶς—συμπεραίνει ὁ Μ.—ὅτι δι' ἄλλου τινὸς τρόπου ὑψηλοτέρου καὶ ὑπερβαίνοντος τὴν ἀνθρώπινην κατάληψιν, ἀναλόγου δὲ πρὸς τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ πλασθέντα, ἐβουλήθη ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς νὰ πληθύνῃ τὸ ἡμέτερον γένος, ἐὰν οἱ γενάρχαι ἐτήρουν τὴν θείαν ἐντολήν, οὐδεμία δὲ θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ συνδυάσῃ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα τοιαύτην ἐπαίσχυντον κτηνώδη ἀπρέπειαν καὶ ἀκάθαρτον μεῖξιν, διότι ὅπου κτηνώδης συνουσία, ἐκεῖ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία καὶ φθορὰ καὶ πάθος. Πᾶν δὲ τὸ ἐκ φθορᾶς, εἰς φθορὰν πάλιν ὑπόκειται καὶ εἰς θάνατον. Ἀλλὰ κἄν διὰ τρόπου θαυμαστοτάτου θὰ ἔπρεπε νὰ πληθύνῃται τὸ ἀνθρώπινον γένος—κατακλείει ὁ Μ.—δὲν πρέπει νὰ πολυπραγμονῇ τις ματαίως περὶ πραγμάτων, ὑπερβαίνοντων τὴν ἡμετέραν διάνοιαν· διότι «τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;»... Δὲν θὰ ἠδύνατο τάχα ὁ μόνος Παντοδύναμος δι' ἐνὸς νεύματος νὰ πληθύνῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος;..»¹

1. Ψ πα 6. μη 13. Σοφ Σολ β 24. Ὁ Μάξιμος εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσπάζεται τὴν ἀντίληψιν τῶν Γρηγορίου Νύσσης, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Θεοδώρητου, Προκοπίου Γάζης, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ΚΠόλεως Ἰερειοῦ κ.λ., μὴ δεχομένων ὡς δυνατὴν τὴν προπρωτικὴν ἀναμάρτητον γέννησιν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Γραφή δὲν ἀναφέρει γέννησιν πρὸ τῆς πτώσεως· τοῦτο σημαίνει—λέγουσιν—ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἢ θὰ περιοριζέτο εἰς μόνον τὸ πρωτόπλαστον ζεῦγος, ἢ θὰ ἠξάνετο δι' ἄλλου τινὸς τρόπου, παρεμφορῶς πρὸς τὸν τῆς πληθύνσεως τῶν ἀγγέλων. Κατὰ ταῦτα, ὁ γάμος καὶ ἡ γέννησις ἐπήλθεν ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτίας· «οὐ πρότερον αὐτὴν (τὴν Εὐάν) ἔγνω (ὁ Ἀδάμ), πρὶν ἐξορισθῆναι τοῦ παραδείσου», λέγει ὁ Νύσσης (Migne 46, 373 D)· ἐπειδὴ δὲ αἰχμάλωτοι γενόμενοι, τότε ὁ γάμος ἐπιεσφραγίζεται. Ὁρᾶς πόθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὁ γάμος;.. Ἀπὸ τῆς παρακοῆς, ἀπὸ τῆς ἁρᾶς (Χρυσόστομος Migne 48, 543-546). «Ὁ γάμος συγκαταβάσεώς ἐστι δῶρον Θεοῦ.. Ἐπειδὴ ἀπεθάνομεν ἐκουσίως, ἀφήκε τὴν διαδοχὴν οὕτω τοῦ γένους ἐνεργεῖν ὡς καὶ τοῖς ἀλόγοις, ἵνα γνῶμεν εἰς τί κατέστημεν» (Συμεῶν Ἰσο, Migne 155, 180. Πρὸβλ. καὶ Migne 38, 1104. 39, 72 C, ὡς καὶ τὴν εἰς τὸν γ' ψαλμὸν ἐρμηνείαν τοῦ Ζιγαβηνοῦ, Migne 128 κ.λ.). Προφανῶς ὅμως οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ροπὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἧς ὑπῆρξαν τρόφιμοι. Ἡ ἄκρα νοησιαρχικὴ ταύτης τάσις εἶχεν ὀρᾶξει ἀδιαπέραστον χάσμα μεταξὺ τοῦ ἀλόγου καὶ τοῦ λογικοῦ, δι' οὗ πλατωνέτρας δὲ ἀβύσσου ἐχώριζε τὴν ἔλλογον φύσιν ἀπὸ τῆς ὄλως ἀλόγου καὶ ἀσυνειδήτου ὕλης, ἣν ἐδογματίζεν ὡς μὴ-ἄν. Συμφωνοτέρως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγιογραφικῆς ἀποκαλύψεως εἶνε ἡ διδασκαλία τῶν Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, μάλιστα δὲ τοῦ Ἀβγουστίνου καὶ αὐτοῦ τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τοῖς ὑστερωτέροις του ἔργοις, καθ' οὓς, ἐν οἷς περὶ τῶν πρωτοπλάστων λέγει ἡ Γραφή, ὁμιλεῖ περὶ γάμου καὶ γεννήσεως πρὸ τῆς πτώσεως, κατ' ἀκολουθίαν δὲ οὐδεμία ἐξάρτησις ὑπάρχει μεταξὺ γεννήσεως καὶ ἁμαρτίας, ὅθεν ἐὰν οἱ πρωτόπλαστοι δὲν ἠμάρτανον, ἡ γέννησις θὰ ἐπῆρχετο ἐν τῷ παραδείσῳ ὡς συνέπεια τῆς πρὸς τοῦτο πλασθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς προκύπτει ἐξ αὐτῆς τῆς ἅμα τῆ δημιουργικῆ αὐτοῦ δοθείσης θείας εὐλογίας τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι.

Πολύκροτος ἐγένετο ὁ μακρὸς λόγος, τὸν ὁποῖον ὁ Μάξιμος συνέγραψεν ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταστρεψάσης τὴν Τβέρη πυρκαϊᾶς διὰ τὴν δορυμύτητα τῶν ἐν αὐτῷ ἐλέγχων τῆς τότε φαρισαϊκῆς τυπομανίας τῶν ρώσων καὶ τὸν τρόπον τῆς διατυπώσεως τῶν ἰδεῶν. Ὁ λόγος φέρει τὸν τίτλον *Τίνας ἂν εἴποι λόγους πρὸς τὸν πάντων Δημιουργὸν ὁ ἐπίσκοπος Τβέρης ἐπὶ τῇ ἀποτεφρώσει τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ καὶ πάσης τῆς ἐπισκοπῆς, τῶν κτημάτων καὶ τῆς πόλεως, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων ναῶν... καὶ ἀνθρώπων ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ., καὶ πῶς ἂν ἀποκρίνοιτο αὐτῷ θεοπρεπῶς ὁ πάντων Κύριος.*¹ Ὁ Μάξιμος φέρει τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως Ἀκάκιον ἐν καταπλήξει ὀδυνηρᾷ διαποροῦντα διὰ τὴν συμφορὰν καὶ ἐρωτῶντα τὸν Θεὸν περὶ τοῦ αἰτίου τῆς ὀργῆς αὐτοῦ ταύτης κατὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἵτινες, ἐν τούτοις, οὐδὲν εἶχον παράμελῆσαι ἐκ τῶν συντελούντων εἰς τὴν εὐπρέπειαν τῆς λατρείας καὶ τὴν τελετουργικὴν μεγαλοπρέπειαν.

Εἰς ταῦτα προσάγεται ὁ Θεὸς ἀπαντῶν διὰ καυστικωτάτης ἐπικρίσεως τῆς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν μόνον τούτων τύπων ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν τάχα ἀφοσιώσεως, ἐν ᾗ χρόνῳ πλεονεκτοῦντες ἀδικοῦσι τὰς χήρας, τὰ ὀρφανὰ καὶ τοὺς ἐνδεεῖς καὶ παντοιοτρόπως παρανομοῦσι.. «Νομίζετε ὅτι μοι εἴσθε εὐάρεστοι—ἐξακολουθεῖ ὁ Θεὸς—ἐκ τοῦ ὅτι με ζωογραφίζετε με χρυσοῦν φωτοστέφανον, ἐνῶ ἐγὼ ζωντανὸς χάνομαι ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὸ ψῦχος, ὑμῶν ἐντροφῶντων εἰς γέυματα καὶ πολυτελεῖς ἀμφιέσεις ; Δὲν ζητῶ παρὰ σοῦ χρυσοῦν στέφανον, διότι χρυσῆ διακόσμησις μου εἶνε ὁ στέφανος ὁ ἀκάνθινος, τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν ἢ ἐπίσκεψις, ἢ διατροφή καὶ ἢ πλήρωσις τῶν κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν των. Θλίβομαι μᾶλλον ἀκούων τὰς καλλιφώνους μελωδίας, τὰς ὁποίας βροντοφωνεῖτε ἐν τοῖς ναοῖς μου.. καθ' ὃν χρόνον ἠχοῦσιν οἱ κοπετοὶ καὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν πεινῶντων καὶ πρὸς με κραυγαζόντων πτωχῶν μου... Οὐχὶ εὐήχους κώδωνας καὶ ὑμνολογίας καὶ μῦρα πολύτιμα ἀπαιτῶν συγκατέβην, ὡς ἄνθρωπε, εἰς τὴν γῆν καὶ ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπου ἐφανερώθην.. ὕμνοι καὶ αἶνοι θαυμαστοὶ ἀδιαλείπτως ἠχοῦσι περὶ τὸν θρόνον μου ἀπὸ τῶν στομάτων πολυαριθμῶν ἀσωμάτων ὑμνωδῶν· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν, ἧς οὐδὲν ἐμοὶ τιμώτερον, πάντα ὑπέμεινα· καὶ ἐν βιβλίοις ὤρισα νὰ γραφῶσιν αἱ ἐντολαὶ καὶ διδασκαλίαι καὶ παραινέσεις μου, ἵνα δύνασθε νὰ ἀντιλαμβάνεσθε πῶς πρέπει νὰ μοι γίνεσθε εὐάρεστοι. Ὑμεῖς ὅμως τὸ βιβλίον τῶν διδασκῶν μου ἐσωθέν τε καὶ ἔξωθεν ὑπερπερισσῶς κατακοσμεῖτε διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, οὐ μόνον δὲ δὲν ἐκτελεῖτε τὰ περιεχόμενα, ἀλλὰ καὶ ὀνειδίζετε ὡς ματαίας τὰς διατάξεις μου. Ἐνῶ ἐγὼ ἐντέλλομαι νὰ βαίνητε τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς ὑπομονῆς, ὑμεῖς προκρίνετε τὴν εὐρείαν τῶν βαρβάρων ἐθνῶν, καθ' ἑκάστην συμποσιάζοντες, εἰς μέθας ἐκδιδόμε-

1. *Μαξίμου Συγγραφαὶ* B XX 260—276.

νοι και εἰς γέλωτας.. και ἐν τυμπάνοις και ἀδλοῖς εὐφραινόμενοι καθάπερ οἱ ἐθνικοί, ἀμετανοήτως.. Ἐνῶ δὲ ἐγὼ μακαρίζω τοὺς εἰρηνοποιούς, ὑμεῖς, φθονοῦντες ἀλλήλους, ὡς ἄγρια θηρία ἀλληλομαχεῖτε, και δὴ οἱ καλούμενοι ἱερεῖς και τοῦ ἐμοῦ νέου Ἰσραὴλ διδάσκαλοι· καιπερ κεκλημένοι νὰ ἦσθε φῶς και ἄλας και εἰκὼν ἐγκρατοῦς ζωῆς τοῖς πιστοῖς, ὑμεῖς,—ὦ τῆς ἀρρήτου αἰσχύνης!—πρόκεισθε διδάσκαλοι πάσης ἀκοσμίας και πρόσκομια και σκάνδαλον εἰς τε τοὺς πιστοὺς και εἰς τοὺς ἀπίστους.. Ἄν, λοιπόν, σᾶς ἦνε ἀρεστὸν νὰ πληττεσθε ὑπ' ἐμοῦ, τοῦ δικαίου Κριτοῦ, διὰ διαφορῶν πληγῶν, ἐξακολουθεῖτε τὰ συνήθη σας ἀμαρτήματα· ἄν ὅμως πονῆτε πληττόμενοι, παύσατε παρανομοῦντες... Τί εἰς ταῦτα δύνασθε ν' ἀπαντήσητε, ὅταν σταθῆτε γυμνοὶ και τρέμοντες ἐνώπιόν μου..; ἢ μήπως ἐλπίζετε ὅτι θὰ δικαιωθῆτε διότι ἀπλῶς πιστεύετε εἰς ἐμὲ και βαπτίζεσθε και περιβάλλεσθε μέλαν ράσον κατὰ τὰς ἐπιθανατίους στιγμάς,..; Ταῦτα δὲν θὰ σᾶς σώσουν, διότι εἶνε γυμνὰ ἔργων ἀγαθῶν... Ἐκούσατε τὴν αἰτίαν τῆς δικαίας μου καθ' ὑμῶν ὀργῆς.. Ἐὰν ὅμως ἐξακολουθήτε ἐμμένοντες ἐν ταῖς κακίαις ὑμῶν.., θὰ ἀποστρέψω και ἐγὼ τὸ πρόσωπόν μου ἀφ' ὑμῶν.., διότι, ὅσῳ ἐλεήμων και φιλόφρονος εἰμι κατ' οὐσίαν, τόσῳ και φοβερώτατός εἰμι κριτῆς. οὔτε πρόσωπα ὑπ' ὅσῳ λαμβάνων, οὔτε ράσα.. Ὅθεν σύνετε και φοβήθητε, ὦ ἄφρονες..».

Ὁ μόλις κατορθώσας νὰ σωθῆ ἔκ τῆς πυρκαϊᾶς Ἀκάκιος, ταχέως μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐπιληφθεὶς τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ πυροποληθέντος καθεδρικοῦ ναοῦ, δὲν ἐφείσθη μὲν μόχθων και δαπανῶν πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν προτέραν λαμπρότητα, ὡς ἐνθερμος θιασώτης τῆς σχολῆς τῶν θιασωτῶν τῆς ἐξωτερικῆς λατρευτικῆς μεγαλοπροσπειρίας, δὲν ἀπέκρυπτε δὲ και τὴν βαθεῖάν του δυσαρέσκειαν διὰ τὴν τόσον ἀπροκάλυπτον ὑπὸ τοῦ πολλαχῶς ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος καταδίκου ἐπίκρισιν τῶν τοιούτων περὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἀντιλήψεών του. Καίτοι ὅμως μετὰ τὰς παρασχεθείσας ἐξηγήσεις τὸ ἐπεισόδιον δὲν ἐβράδυνε νὰ διευθετηθῆ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν μετέπειτα ἐγκαρδίων ἀμοιβαίων σχέσεων Ἀκακίου—Μαξίμου, οὐχ ἦττον ἠκούσθησαν κατακρίσεις κατὰ τοῦ Μαξίμου διὰ τὴν ἣν προσέδωκεν εἰς τὸν λόγον του τοῦτον μορφὴν, φέρων ἀτόπως αὐτὸν τὸν Σωτῆρα διατυποῦντα πρὸς τοὺς πιστοὺς τοιούτους ἐλέγχους. Τούτου ἔνεκα ὁ Μαξίμος, θεωρήσας ἐπιβεβλημένον νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς «συκοφαντίας» ταύτας, ἔγραψε *Σύντομον ἔκθεσιν περὶ τῆς γενομένης ἐν Τβέρρῃ πυρκαϊᾶς, ἐν ἧ καὶ ἔπαινος τῆς ὑπὸ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Τβέρρης Ἀκακίου ἀνακαινίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμῆσεως*¹. Ἀληθινὸς παραμένει ἐν τῇ ἱστορίᾳ—λέγει ὁ Μ.—τῶν ἀρχιερέων και τῶν βασιλέων ἢ μέριμνα περὶ τῶν εἰς δόξαν και τιμὴν τοῦ Θεοῦ συντελούντων και

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Β XXII 290—4.

διὰ τοὺς ἐπιγιγνομένους πρόκειται εἰς παράδειγμα· ὄθεν δίκαιον θεωρῶ νὰ μὴ παραδώσω εἰς λήθην, ἀλλὰ διὰ βραχέων νὰ περιγράψω τί συνετελέσθη ἐν τῇ ἐνδόξῳ πόλει τῆς Τβέρης ἐπὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἰβάν Βασιλείεβιτς καὶ τοῦ Ἀκακίου, ἐπισκόπου καλῶς καὶ τιμίως κρατήσαντος τοὺς οἴακας τῆς ἐπισκοπῆς Τβέρης. Ἀφηγούμενος κατόπιν ὁ Μάξιμος τὰ τῆς αἰφνιδίας ἐξάψεως τοῦ πυρός, τὴν ὑπὸ σφοδροῦ ἀνέμου ἐξάπλωσιν αὐτοῦ μέχρις αὐτῶν τῶν τειγῶν τῆς πόλεως, τὴν παρανάλωσιν πάντων τῶν ναῶν μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερῶν εἰκόνων καὶ πολυτίμων σκευῶν καὶ τὴν πολλῶν ἀνθρώπων ἀπανθράκωσιν, ἀπομένει ἐνεὸς πρὸ τῶν ἀνεξιχνιάστων τοῦ Κυρίου βουλῶν διὰ τὴν ἔνεκα παραβάσεων τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν παρεκτρεπομένων ἐκδήλωσιν τηλικαύτης ὀργῆς, ἥτις οὐδὲ τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ εἰκόνων ἐφείσθη «ἵνα ἐπιγῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν καὶ μετανοήσωμεν ἀξίως τῶν παρηνομημένων», ἐκφράζει δ' ἅμα ἐν συνεχείᾳ εὐχαριστίας διὰ τὴν οὕτω ἐκδηλωθεῖσαν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, «ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀρχιερέα σου, τὸν ποιμένα ἡμῶν καὶ πατέρα Ἀκάκιον. Τοῦτο δέ, διότι οὗτος, πλήρης πάντοτε ἀγαθότητος, καὶ ὑπὸ τῆς χάριτός σου ἐνισχυόμενος, καίπερ ὑπὸ τοσοῦτων στενοχωρούμενος λυπηρῶν, ἐμερίμνησε μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου περὶ διακοσμήσεως καὶ εὐπρεπείας τῶν ἱερῶν σου εἰκόνων καὶ περὶ πάντων τῶν διὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἀναγκαίων ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων, καὶ περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ καὶ περὶ ἱστορήσεως ἀρίστων εἰκόνων ὑπὸ ἐκλεκτῶν ζωγράφων καὶ κατακοσμήσεως αὐτῶν διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὑπέρκαλλον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν εὐσεβῶν θέαμα, κινοῦν πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν. Ὅθεν—καταλήγει ὁ Μ.—παριδὼν τὴν μεγάλην ἡμῶν κακίαν, καὶ πάλιν ἐλέησον ἡμᾶς· ἂν δὲ ἐν τῇ δικαίᾳ σου ὀργῇ ἠφάνισας τὴν προτέραν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ναοῦ σου, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέδωκας αὐτὸν ἡμῖν οὐχὶ χείρονα διὰ τῆς μερίμνης τοῦ πιστοῦ σου ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀκακίου, ἡμῶν δὲ ποιμενάρχου καὶ φιλιτάτου πατρὸς, ὅστις μετὰ τὴν ἐκ τῶν τῆδε ἐκδημίαν συναριθμηθῆτω μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν σου πρωθιεραρχῶν...». Ἐπὶ πλέον ὁ Μάξιμος ἐποίησε διὰ τὸν ἄμβωνα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου ἀνεγεροθέντος νέου ναοῦ δύο ἐπιγράμματα. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον, διατυπωθὲν ἐν μορφῇ λόγων αὐτοῦ τοῦ ἄμβωνος πρὸς τοὺς ἀνερχομένους αὐτὸν ἱερεῖς καὶ διακόνους ἔχει οὕτω: «Ἄμβων εἰμὶ κατακόσμητος δι' ἀνθῶν παντοίων καὶ ἄλλων σχεδιαγραφημάτων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἰδρυμένος εἰς ἐξαγγελίαν τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους. Οἱ ἀνερχόμενοι εἰς ἐμὲ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ προσέχετε πῶς ἀναβαίνετε: ἐὰν ἀξίως εἰσθε πρὸς τὸ κήρυγμα παρεσκευασμένοι, τοῦτο μεγαλοφώνως κηρύττετε, ἵνα, ὡς ἐκτελεσταὶ τῶν θείων προσταγμάτων, λάβητε παρὰ Θεοῦ τὸν ἀμάραντον στέφανον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ»¹. Τὸ δὲ δεύτερον ἀποτελεῖ ἐγκώμιον τοῦ ἄμβωνος ὡς ἔργου τοῦ

1. *Μαξίμου Συγγραφαὶ Β* xxiii 295.

Ἄκακίου : « Πρὸς τοῖς λοιποῖς λαμπροῖς κοσμήμασι τοῦ θείου τούτου ναοῦ, αἵτινα συνέλαβεν ἡ διάνοια τοῦ θαυμαστοῦ ἐπισκόπου Ἰβέρης Ἄκακίου, διὰ τούτου τοῦ ὑπερκάλου δομήματος δεινὴν ὑπέστητε ἦταν. ὦ θεόπτα προφῆτα καὶ σὺ Βεσελεήλ, πρῶτε κατασκευαστὰ τῆς σκηνῆς »¹. « Ἄλλως τε —σχολιάζει συμπερασματικῶς ὁ Εἰκόννικωφ—ὁ Μάξιμος Γραικὸς ἔπρεπεν ἔτι ἅπαξ νὰ ἐννοήσῃ πόσον ἐπικίνδυνον ἦτο τότε ἐν Ρωσίᾳ νὰ πλέῃ τις μεταξὺ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νόμου »².

Ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν «πάση ἀρετῇ περικοσμούμενον καὶ περὶ τὰς Γραφὰς ἐντριβέστατον», παντοδύναμον δὲ τότε παρὰ τῷ νεαρῷ τσάρῳ Ἰβάν Βασιλείεβιτς, ἱερέα Σίλβεστρον³, πρὸς ὃν ὁ Μάξιμος εἶχε λόγους νὰ εὐγνωμονῇ, γράφει ὅτι τῷ ἀποστέλλει λόγους του, παρακαλεῖ δὲ αὐτὸν νὰ δεχθῇ αὐτοὺς καὶ ἀναγνώσῃ μετ' ἀγάπης· καὶ ἂν μὲν τῷ φανῶσιν ἄξιοι λόγου, ὁ ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸν φωτίσαντα αὐτὸν Κύριον, εἰ δὲ μή, ὡς προβῆ εἰς διόρθωσιν των· ἀφοῦ ὁ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὑπέβαλλεν εἰς τὴν κρίσιν τῶν γαλατῶν τὸ εἰς τὰ ἔθνη κηρυχθὲν εὐαγγέλιόν του⁴, πολλῶ μᾶλλον—λέγει—ἐγὼ ὁ ἄσοφος καὶ δύσνους ὀφείλω νὰ ζητῶ κρίσιν παρὰ σοῦ, τοῦ τόσον πολυμαθοῦς, ὡς παρὰ πάντων ἀκούω. Συγχρόνως παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ ὑπομνήσῃ εἰς τὸν τσάρον τὴν δυσάρεστον θέσιν τῶν ὀρφανῶν τέκνων τοῦ μακαρίτου Νικήτα Μπορίσοβιτς, ἵνα ἀγαθυνθῇ νὰ εὐεργετήσῃ αὐτά, τελοῦντα ἐν μεγάλῃ ἐνδεείᾳ· εἶνε δὲ ταῦτα ἀδελφαὶ τρεῖς, δὲν ὑπάρχουν δὲ οἱ πρὸς οὓς νὰ ἐκδοθῶσιν εἰς γάμον. Ὅθεν ὁ Μάξιμος ἱκατεύει θερμοτάτα νὰ ἐπιδειγθῇ ὑπὸ τοῦ μονάρχου ἔλεος πρὸς τὴν χήραν καὶ τὰ ὀρφανά, ἀπαλείφων τὰ δάκρυά των καὶ ἀποβαίνων πατῆρ καὶ προστάτης των.

Ἰδιαιτέρον διαφέρον προκαλεῖ ἐπιστολὴ τοῦ Μαξίμου πρὸς τὸν πολλὰ χῶς ἐπιδείξαντα πρὸς αὐτὸν τὴν συμπάθειάν του φίλον του Ἀλέξιον Ἀντάσιεφ, μέγαν αὐλικὸν ἀξιωματοῦχον⁵, κυρίως διὰ τὸ ἐν αὐτῇ θιγόμενον ζήτημα τῆς ὑπὸ ρώσων τότε γρησιμοποιήσεως τουρκικῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς. Προσαγορεύων αὐτὸν ὁ Μάξιμος ὡς «ἀγαπητὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ»,

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Β XXIV 295—296.

2. *Β. Εἰκόννικωφ* Μάξιμος ὁ Γραικὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του. Κίεβον 1915², σ. 504.

3. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Β XXXII 379—381.

4. Γαλ. β 2, 7—9.

5. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Β XXXIII 382—389. Ὁ Ἀντάσιεφ ὑπῆρξε μέγας ἀξιωματικὸς τοῦ στέμματος ἐπὶ τῆς φωτεινῆς περιόδου Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ, κατεῖχεν ἀνεξάρτητον θέσιν ἐν τῇ τότε Δούμᾳ, διηύθυνε τὰς διπλωματικὰς σχέσεις καὶ τὰς ἐπισήμους πρὸς τὰς ξένας δυνάμεις διαπραγματεύσεις ὡς καὶ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ κράτους, συνόδευε δὲ πάντοτε τὸν τσάρον. Κατέλιπε μνήμην ἀγαθοῦ, ἀνιδιοτελοῦς, προσηγοῦς καὶ φιλανθρώπου ἀνδρὸς καὶ ρώσου ἀνθρωπιστοῦ τοῦ 17' αἰ. Πρβλ. Ν. K a r a m z i n Ἱστορία τοῦ ρωσικοῦ κράτους τόμ. Η, I, 60, III 113—115, γ 246.

«θεῖον ἄνδρα», «όσιώτατον πατέρα καὶ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ χαιρετισμοῦ «*ἔρωσο καὶ χαῖρε πάντοτε», εὐχαριστεῖ διὰ τὴν ἔργω πρὸς αὐτὸν ἐκδηλουμένην φιλάδελφον διάθεσιν καὶ τῷ ἀγγέλλει ὅτι, συμμορφούμενος πρὸς τὴν ἐπιστολὴν του, ἠτοίμασε τὰ παραγγελθέντα τετράδια, ἅτινα καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸν μητροπολίτην «ὡς ὄπλον ἰσχυρὸν κατὰ τῆς λατινικῆς αἰρέσεως, τοῦ κακοδόξου ἐβραϊκοῦ πείσματος, κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης καὶ τῆς ἀστρολογίας», παρακαλῶν δὲ νὰ ἀναγνώσῃ καὶ αὐτὸς τὸ διὰ τὸν μητροπολίτην γραφὲν ἐπιστόλιόν του διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν πᾶσαν περὶ τῶν συκοφαντούντων αὐτὸν ἀλήθειαν, μεταβαίνει εἰς τὸ κύριον θέμα. «Γνωθι—λέγει—ὅτι καὶ ἐγὼ συμμερίζομαι τὴν ἀντίληψιν τοῦ σεβ. μητροπολίτου περὶ τῶν *τάφιγα*¹ καὶ τὰ ἀποστρέφομαι, ὅταν τὰ βλέπω ἐπὶ τῶν ἐξυρημένων κεφαλῶν ὀρθοδόξων, ἐκ βιάθους δὲ καρδίας στενάζω τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ ὅτι χριστιανοὶ παρομοιάζουν ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς χριστιανομάχους τούρκους, οὐ μόνον αὐτὰ χρησιμοποιοῦντες, ἀλλὰ καὶ ὑποδήματα ἐπ' ἴσης τουρκόσχημα τόσον, ὥστε δὲν δύνασαι νὰ ἀντιληφθῆς ἂν ἦνε χριστιανοί, εἰ μὴ μόνον ὅτι ποιοῦσι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Οἱ ἀδελφοί μου ἑλληγες—προσθέτει ὁ Μ.—ἐπὶ πολλὰ ἤδη ἔτη τελοῦσιν ὑπὸ τοὺς τούρκους καὶ μεταξὺ αὐτῶν ζῶμεν, τοιοῦτο ὅμως ἔθος μᾶς εἶνε ἄγνωστον. Φοβοῦμαι. Πάτερ Ἀλέξιε, μήπως κατόπιν θελήσουν νὰ φορέσουν καὶ σαρίκι. Ἀποτρόπαιον καὶ βδελυρὸν τὸ πρᾶγμα, Ἀλέξιε, καὶ ὅλως ἀλλότριον εἰς τοὺς ὀρθοδόξους..». Ὅθεν ὁ Μάξιμος συμβουλεύει νὰ ληφθῶσιν ἀπαγορευτικὰ μέτρα κατὰ τῶν χρησιμοποιοῦντων αὐτά, νὰ διαταχθῶσι δὲ οὐ μόνον νὰ παύσωσι μιμούμενοι τοὺς τούρκους, ἀλλὰ καὶ νὰ κατασκευάζωσι τοιαῦτα. «Ἐάν δὲ παρακούσωσι, νὰ ἐνταλθῶσιν οἱ ἐνοριακοὶ ἱερεῖς νὰ μὴ μεταδίδωσι μήτε εἰς αὐτοὺς, μήτε εἰς τὰς οἰκογενείας των τὴν θεῖαν Μετάληψιν, νὰ ἀπαγορεύωσι δ' εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν εἰς τοὺς ναοὺς εἴσοδον, οἱ δὲ ἀρμένιοι καὶ οἱ λοιποὶ ξένοι νὰ μὴ εἰσάγωσιν εἰς Ρωσίαν τοιοῦτο ἐμπόρευμα, εἰ δὲ μὴ νὰ μαστιγῶνται δημοσίᾳ διὰ κνούτου καὶ νὰ ἀφαιρῆται ἀπ' αὐτῶν τὸ ἐμπόρευμα..». Πρὸ τῆς ἀπειλῆς ὅμως ταύτης ὁ Μάξιμος συμβουλεύει νὰ διδάσκωνται μετὰ παρακλήσεως καὶ ἀγάπης, ἀποφευγομένων τῶν ὕβρεων καὶ τῶν προσβολῶν... Τὴν ἐπιστολὴν καταλήγει οὕτω: «Τὸν τίμιον ἱεροδιάκονον Βασιανὸν **ἀσπάζομαι ὀλοψύχως*», ἐπάγεται δὲ καὶ τὴν σλαωνικήν μετάφρασιν τῆς φράσεως. «Ἡ προσφορά του περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου πλήρης. Ὁ Σωτὴρ νὰ τοῦ τὸ πληρώσῃ». Προφανῶς πρόκειται περὶ χρηματικοῦ βοηθήματος.

¹Ἴσως πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς Βασιανὸν ἀπηυθύνθη

1. Οὕτω ἐκαλοῦντο μικροὶ σκοῦφοι καλύπτοντες τὴν παρὰ τοῖς τατάροις ἐξυρημένην κορυφὴν τῆς κόμης.

ἐπιστολὴ τοῦ Μαξίμου¹, ἐν ἣ ἐκτίθεται ἐν συντόμῳ ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μοναστηριακῇ ζωῇ. Τρεῖς εἶνε αἱ μορφαὶ τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει μοναχικοῦ βίου—γράφει ὁ Μ.—: ἡ κοινοβιακῆ, ἡ λαυρεωτικῆ καὶ ἡ σκητικῆ. Ἐν ταῖς κοινοβιακαῖς μοναῖς κοινὰ εἶνε εἰς πάντας, αἶ τε ἔσω καὶ αἶ ἔξω αὐτῶν ἀσχολίαι, ἡ κτῆσις, ἡ τροφή καὶ τὰ λοιπά. Ἐν ταῖς λαύραις τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου καὶ τοῦ Βατοπεδίου ἡ ἐργασία γίνεται κατὰ κρίσιν καὶ ἀξίαν, τὰ δὲ προσφερόμενα ἑλέη εισάγονται εἰς τὸ ταμεῖον καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ πᾶσαν μοναστηριακὴν ἀνάγκην, ὡς καὶ διὰ τοὺς ξένους μετὰ πάσης οικονομίας. Εἰς τοὺς ἀδελφούς παρέχονται καθ' ἐκάστην μὲν ἀνὰ δύο ἄρτοι, κατὰ τετάρτην δὲ καὶ παρασκευὴν ἀνὰ εἷς ἄρτος εἰς τὰ κελλία των, παρὰ τῆς μονῆς δὲ λαμβάνουσι τὰ ἀναγκαῖα καὶ οἱ ὑπηρέται. Ὅσακις δόλοκληρος ἡ ἀδελφότης ἐνασχολῆται εἰς μοναστηριακὴν ὑπηρεσίαν, ἡ τροφή παρέχεται δις τῆς ἡμέρας· κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Πεντηκοστῆς, τῶν Ἀποστόλων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν δις τοῦ ἔτους μινείαν τῶν κτιτόρων, σύμπασα ἡ ἀδελφότης γευματίζει ἐν τραπέζῃ κοινῇ. Ὁ ἡγούμενος τῶν κοινοβιακῶν μονῶν καὶ τῶν λαυρῶν ἀναδείκνυται δι' ἐκλογῆς, οὐδὲν δὲ ποιεῖ μόνος, ἀλλὰ συνεργάζεται μετὰ τῆς ἀδελφότητος. Κατὰ γενικὸν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει κρατοῦντα κανόνα, δὲν γίνεται κουρὰ ἀγενεῶν. Λαϊκοὶ δ' ὑπηρέται δὲν ὑπάρχουσιν, εἰ μὴ μόνον εἰς ἡ δύο ὡς ζωηλάται. Ἐορταὶ δὲ εἶνε ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἡ Περιτομή, τὰ Θεοφάνεια, ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου, ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα εἴσοδος τοῦ Κυρίου, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ Σταύρωσις, ἡ Ἀνάστασις, ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ, ἡ κάθοδος τοῦ ἁγ. Πνεύματος, ἡ Κοίμησις καὶ αἱ λοιπαὶ «ὡς ἐνταῦθα» (ἐν Ρωσίᾳ).

Ἔργα τοῦ ὁ Μαξίμος ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν «κύριον καὶ ἀδελφὸν Γεώργιον», τὸν ὁποῖον δι' ἐπιστολῆς² παρακαλεῖ νὰ δεχθῆ ὡς μικρὸν ἀναμνηστικὸν «λογύδρια τινά», ἥτοι τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πρώτου λόγου κατὰ τῆς πλάνης τῶν ἀγαρηνῶν καὶ τὸν δεῦτερον λόγον περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς, ἐν ᾧ καὶ τινὰ «περὶ τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος τούτου». Προσθέτει ὅτι ἐν τετραδίων εἶνε ἰδιόγραφον ἰδικόν του, ὡς καὶ τὰ πλήρη ἀληθείας κατὰ τοῦ ἑβραίου Σαμουὴλ κεφάλαια, τὰ δὲ λοιπὰ τετράδια καὶ ὠρισμένα φύλλα ἀντέγραψεν ὁ Γρηγόριος, πιθανῶς ὁ διάκονος τοῦ Ἀκακίου, τὰ ἄλλα δὲ παρακαλεῖ ν' ἀντιγράψῃ ὁ ἴδιος, διότι αὐτὸς στερεῖται καλῆς μελάνης καὶ κινναβάρεως.

Πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ προειρημένος διάκονος Γρηγόριος ἐγένετο ἔκδοτος εἰς τὴν μέθην, ἐν ἐπιστολῇ ἐπιτιμᾷ αὐτὸν ὅτι εἰς τοιαύτας ἡμέρας,

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ' XXXIV 197—198. Καίτοι ὁ τίτλος τῆς ἐπιστολῆς φέρει αὐτὸν ὡς μοναχόν.

2. XL 424—425.

ἀφείς τὰ ἱερὰ καὶ τὰ θεῖα, εὐωχεῖται δουλεύων εἰς τὸν λάρυγγα καὶ εἰς τὴν κοιλίαν¹.

Ἡ πρὸ πολλοῦ πασιγνωστος πλέον καταστᾶσα ἐγκυκλοπαιδικὴ πολυγνωσία τοῦ Ἑλληνος μοναχοῦ ὤθει πολλοὺς νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ φῶτά του καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον τῶν δεσμῶν του πρὸς ἐπίλυσιν διαφόρων ἀποριῶν. Καὶ ἔχομεν μεταξὺ τῶν ἔργων του πολλὰς σχετικὰς ἀπαντήσεις τοῦ Μαξίμου εἰς ποικίλα καὶ περίεργα ἐρωτήματα. Πρὸς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ πρίγκηπος Πέτρου Σιούϊσκη Μιχαήλ ἐπὶ ἐρωτήσεώς του περὶ τοῦ μάρτυρος Χριστοφόρου λέγει² ὅτι ὑπάρχει εἰς τὰς ἑξωτικὰς χώρας εἰς λαὸς **κυνοκεράλων*, ὅστις κατὰ τὰς ἀνεξιχνιάστους βουλὰς τοῦ Θεοῦ φωτισθεὶς ἔγνω τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας· εἰς εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο ἀνήκων, ὑποστάς τὸ μαρτύριον μετωνομάσθη Χριστοφόρος, ὅπερ ἐρμηνεύεται «ὁ φέρων τὸν Χριστὸν» ἢ «ὁ φερόμενος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ»· οὗτος πρότερον ἐκαλεῖτο *Ρεπρέβ*³.—Πολλοὶ κληρικοί, συγγέοντες, τὴν λέξιν *μυρ* (εἰρήνη) τῶν «εἰρηνικῶν» (ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης) πρὸς τὸ *μυρ* (κόσμος), ἐνόμιζον ὅτι ἡ δέησις γίνεται ὑπὲρ τοῦ ἀνωθεν κόσμου, ὑφ' ὃν ὑπελάμβανον τὰ ἀγγελικὰ τάγματα. Ὁ Μαξίμος, ἀπαντῶν πρὸς τινα ἐπίσκοπον ὑποβαλόντα εἰς αὐτὸν τὴν ἀπορίαν πρὸς λύσιν, «ἔστω πρὸς γινώσιν σου, ἀπαντᾷ⁴, ὅτι ἡ λέξις τῆς γλώσσης σας αὕτη ἔχει δύο ἐννοίας, ἥτοι σημαίνει ἢ τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα δημιουργήματα (*μύρ*), ἢ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, δι' οὗ τηρεῖται ἡ *εἰρήνη* μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν μὲν πρώτην ἐννοίαν ἐκφράζει ἡ λέξις **κόσμος*, τὴν δὲ δευτέραν ἡ λέξις **εἰρήνη*. Ἐν τοῖς εἰρηνικοῖς, λοιπόν, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι παρ' ἡμῖν δὲν λέγουν **ὑπὲρ τοῦ ἀνωθεν*· *κόσμου*, ἥτοι ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς ποιημάτων ὅποιοι

1. Μαξίμου Συγγραφαὶ XXXIV 386—388.

2. B XXXVIII 420—421.

3. Τὸ συναξάριον φέρει τὸν Χριστοφόρον κυνοπρόσωπον, φοβερὸν τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἰσχὴν ἀνυπέρβλητον. Οὗτος, αἰχμαλωτισθεὶς ἐν πολέμῳ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ὀμιλήῃ, μετ' ὃ ὁ ἄγγελος ἀψάμενος τῶν χειλέων του λαλεῖν παρεσκεύασε. Εἶτα ὁ Χριστοφόρος εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν διήλεγχε τοὺς διώκτας τῶν χριστιανῶν τοὺς νομίζοντας θεοὺς εἶναι τὰ ἄψυχα, ἐφ' ᾧ καὶ τύπεται ὑπὸ Βακχίου τινός., ὀνομάσθη δὲ Χριστοφόρος ὑπὸ τοῦ βαπτίσαντος αὐτὸν ἱερομάρτυρος Βαβύλα. Περὶ τοῦ Χριστοφόρου πλεονα ἰδὲ Ἰωάννου Ράμφου Ὁ ἅγιος μάρτυς Χριστοφόρος ἐν «Ἐκκλησία» 1948 1 Ἰουνίου. ἀρθ. 21—22, σ. 166—167.

4. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ ΧΙ 70—80.

5. Ἐν τῷ κειμένῳ: *ἀνωθεν* ἐν τῷ ρωσικῷ ἀλφαβήτῳ ὑπάρχει μὲν τὸ θ, ἀλλὰ πάντοτε προφέρεται ὡς φ. ὥστε καὶ *ἀνωθεν* ἐν ἔγραφῳν ὁ Μαξίμος, θὰ προεφέρετο *ἀνωφεν*· πολλὰς ἑλληνικὰς μετὰ τοῦ θ λέξεις ἀναφέρει ὁ Μαξίμος ἐν ταῖς συγγραφαῖς του διὰ ρωσικῶν γραμμάτων, ὅπου τὸ θ καὶ φ ἐναλλάσσονται ἀδιαφόρως, τοῦ θ πανταχοῦ προφερομένου ὡς φ: *Ἀντιεφοφῆ, Μαφουσάλα, ψευτοπροθῆτη, ἀθεντρών, θιλόσοφ, Φημιστόκλη, Ματφῆ, μαθηματικίγχα, ἀριθμητικίγχα, πύφω,*

οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ *ὕπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, ἥτοι ὑπὲρ τοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συνδέσμου τῆς ἀγάπης καὶ ἡσυχίας, ὑπὲρ ἐκείνου, δηλαδή, τὸ ὁποῖον πολλάκις ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς του λέγων «εἰρήνη ὑμῖν», «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν», «εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις», ἦται σύνδεσμον ἀγάπης ἔχετε πρὸς ἀλλήλους. Περὶ ταύτης τῆς εἰρήνης ὁ λόγος καὶ παρὰ τῷ Ἑσαΐα, καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ τοῖς ᾠσμασι· δὲν πρόκειται, λοιπόν, περὶ τοῦ ἄνωθεν κόσμου, δηλαδή τῶν ἀγγέλων, «ὡς ἀμαθῶς τινες φλυαροῦσιν». Οἱ ἄγγελοι ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν, ἐπικαλούμεθα δὲ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχὰς καὶ τὴν μεσιτείαν των, διότι εἶνε φύλακες ἡμῶν καὶ χειραγωγοί, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς Γραφῆς καὶ τῶν κατὰ τὰς Δευτέρας ᾠσμάτων τῆς **Ὀκτωήχου*, «ποιημάτων Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου καὶ οὐχὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ».. Ὡστε ἡμεῖς εἴμεθα οἱ ζητοῦντες παρ' αὐτῶν θεραπείαν καὶ οὐχὶ αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἄλλως τε, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἡ ἐρμηνεία τῶν ἁδαιῶν, καθ' ἣν ἐν τῷ εἰρηνικῷ τούτῳ ἡ Ἐκκλησία δέσεται ὑπὲρ τῶν ἀγγέλων, δὲν εἶνε οὔτε τοῦ Χρυσοστόμου, οὔτε τοῦ Βασιλείου, οὔτε τοῦ Δαμασκηνοῦ· τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ἠρμήνευσε μόνος ὁ ἐπίσκοπος **Καβασιλαδουραχίου* Νεῖλος, αὐτὸν δὲ πρέπει νὰ συμβουλευώμεθα, διότι εἶνε οὐ μόνον θαυμασιώτατος ἐρμηνευτὴς πάντων τῶν μυστηρίων τῆς θείας λειτουργίας, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀμφίστομος κατὰ τῶν λατίνων πέλεκυς.. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ὁ Μάξιμος προβαίνει καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν δογματικοῦ σφάλματος ἀφορῶντος εἰς τὴν ἀειπαρθενίαν τῆς Θεοτόκου καὶ ἀπαντῶντος ἐν τοῖς ρωσικοῖς λειτουργικοῖς βιβλίοις.

Ἐρωτηθεὶς ὁ Μάξιμος ὑπὸ τινων «διατὶ τῇ τρίτῃ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα μέχρι τοῦ Σαββάτου τοῦ Θωμᾶ δὲν ὑποῦσι τὸ ὑπεράγιον ἄρτιδιον, ἀλλὰ μόνον τὸν ἄρτον, ὁ δὲ διάκονος λέγει «Χριστὸς ἀνέστη» τρεῖς καὶ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὸν τῷ Σαββάτῳ τοῦ Θωμᾶ»¹, «Ἐστω ὑμῖν γνωστόν,—ἀπαντᾷ—ὅτι πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεδόθησαν ἡμῖν καὶ ἀγράφως». Εἰς ταῦτα δὲ καταλέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ μετὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ἀναστάσεως ἑβδομάς μέχρι τοῦ Σαββάτου τοῦ Θωμᾶ λογίζεται ὡς μία ἡμέρα. Οἱ θεοὶ ἀπόστολοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἐκνκλοφόρουν καὶ φανερῶς καὶ μυστικῶς ἐν Ἱερουσολύμοις, δσαίς δ' ἐγευματίζον ἐτήρουν τὸν τόπον τοῦ Χριστοῦ κενόν, εἰς αὐτὸν δὲ ἔθετον προσκεφάλαιον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τμημα ἄρτου «εἰς μοῖραν Χριστοῦ». Μετὰ τὸ ἄριστον ὁ Πέτρος, ἐγειρόμενος καὶ λαμβάνων αὐτό, ὕψου λέγων «Χριστὸς ἀνέστη», οἱ ἀπόστολοι δ' ἀπεκρίνοντο «Ἀληθῶς ἀνέστη». Τοῦτο ἐγένετο τρεῖς. Τὴν τά-

ἀνήθ (ἀνηθον) κλ. Οὕτω οἱ ρῶσοι προφέρουν *Φαβῶρ*, *Φεοντοσίγια*, *Φεοσάλγια*, *Φεοσαλόνικα*, *Φήβη* (Θῆβαι), *Φρακίγια* (Θράκη), κλ. Ἐντὶ τοῦ Φ ὁμως γράφουν Θ.

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ' xiv 90—96.

ξιν ταύτην οἱ ἀπόστολοι ἐτήρουν μέχρι τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὴν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας μετάβασίν των. Τῆς τρισσῆς ἐκφωνήσεως γενομένης ἐνεφανίζετο ἡ Θεοτόκος μετὰ τὴν μετάστασιν τῆς καὶ περιέβαλλεν αὐτοὺς διὰ τῆς χάριτός της ὡς διὰ φωτεινῆς νεφέλης, ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει δ' αὐτῆς οἱ ἀπόστολοι ἀνέκραζον «Παναγία Θεοτόκε, βοήθει ἡμῖν»¹. Πρὸς τῆς μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου οἱ ἀπόστολοι εἶχον διασπαρῆ ἀνά τὴν οἰκουμένην πρὸς τὸ κήρυγμα, μεθ' ὃ ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἵνα προσκυνήσωσι τὴν Παναγίαν καὶ τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον. Ἡ Θεοτόκος τότε μετέβη μετὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ πλοίου, ἀφοῦ δὲ πρῶτον προσωμίσθησαν εἰς ὃν τόπον νῦν εὐρεται ἡ μονὴ Ἰβήρων, ἐκεῖθεν μετέβησαν περὶ ἕνθα σήμερον μὲν ὑπάρχει ἡ μονὴ Βατοπεδίου, τότε δὲ ἔζων ἐκεῖ Ἕλληνας ἀβάπτιστοι. Οὗτοι μαθόντες παρὰ τοῦ Ἰωάννου ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ συνοδευομένη γυνὴ εἶνε ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ, προσεκύνησαν αὐτὴν καὶ ἔπειτα ἐβαπτίσθησαν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀνήγειρε μονὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, τὴν ὁποίαν ὅμως κατόπιन κατέστρεψεν ὁ ἀποστάτης Ἰουλιανός, ἀλλὰ ἀνωκοδόμησαν ἔπειτα ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἕνεκα δὲ τῶν ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Θεοτόκου τελεσθέντων θαυμάτων ὠνόμασαν τὴν μονὴν ὑπεράγιον Βατοπέδιον. Ἡ Θεοτόκος μετὰ τοῦ Ἰωάννου ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἀπῆλθον εἰς Κύπρον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς τετραήμερον Λαζάρου, ἐν τῇ ἐν Ἀμμοχώστῳ δὲ μονῇ τῶν Ἰβήρων ἔκτοτε ἀπόκειται τὸ ἰδιοχείρως ὑπὸ τῆς Θεοτόκου κατασκευασθὲν ἔνδυμα αὐτῆς. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν δὲ τῶν ἀποστόλων ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλῶν τελεσθέντων θαυμάτων πλεῖστοι ἐβαπτίσθησαν, ἔκτοτε δ' οὗτοι μὲν ὀνομάσθησαν «χριστιανοί» (*κρεσιάνοι*), ἡ δὲ Ἀντιόχεια «μεγάλῃ θεούπολις». «Πανταχοῦ τῆς γῆς—προσθέτει ἐνταῦθα ὁ Μ.—τρεις λαοὶ τρώγουσιν ἐπὶ τραπέζης: οἱ Ἕλληνας, οἱ σέρβοι καὶ οἱ ῥῶσοι, οἱ δύο τελευταῖοι ἀποτελοῦντες ἓν ἔθνος, καὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ ζῶντες λατῖνοι· οἱ παλαιστῖνοι ὅμως, οἱ σῦροι, οἱ αἰγύπτιοι, οἱ ἄραβες, οἱ πέρσαι, οἱ αἰθίοπες, οἱ ἱβηρῆες καὶ οἱ μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς τρώγουσι κατὰ γῆς· τὸ δ' ἔθνος τοῦ Σωτῆρος τῆς περὶ τράπεζαν ἐστίασεως διεδόθη καθ' ὅλην τὴν γῆν. Μέχρι καὶ τῆς σήμερον ὑπάρχει ἐν Ἱερουσαλὴμοις τὸ ὑπερῶνον, ἕνθα ὁ Κύριος ἔφαγε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν του, ἐντὸς δ' αὐτοῦ οὔτε πρατήρια ὑπάρχουν ἢ ἄλλο τι».

Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐγένετο μνεῖα τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς Βατοπεδίου, ὁ Μάξιμος ἐν συνεχείᾳ ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἄλλας περὶ αὐτῆς παραδόσεις. Ἐν Ἰβηρίᾳ—λέγει—ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Φάσιος ὑπῆρχε πόλις καλουμένη Φάσις (*Θάσιε*), ὑπὲρ τὰς πύλας τῆς ὁποίας ἦτο ἐν κβωτιδίῳ εἰκῶν τῆς Θεοτόκου ὡραιότητα καὶ πρὸ αὐτῆς καιομένη λαμπάς. Ἐνεκα τῶν ἁμαρτιῶν τῶν κατοίκων τῆς ἢ πόλις αὕτη, ὁμοιάσασα

1. Πρβλ. τὴν «Ἀκολουθίαν τῆς Τραπεζῆς» ἐν τῷ Ὁρολογίῳ.

πρὸς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, καταποντισθεῖσα ἐξηφανίσθη, πρὸ τούτου ὁμοῦς ἠφανίσθη ἡ εἰκὼν ἄγνωστον ποῦ. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἐκ τούτου ἡ θλίψις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ τῶν χριστιανῶν, μετὰ χρόνον δ' ὁμοῦς ἐγνώσθη ὅτι ἡ εἰκὼν μετὰ καὶ τῆς λαμπάδος, καιομένης, ἐνεφανίσθη εἰς Ἅγιον Ὅρος, ἡ ἀπόστασις δὲ μεταξὺ Φάσιος καὶ Ἁγίου Ὁρους εἶνε 3.000 βέρστια. Τοῦτο πληροφορηθεῖς ὁ βασιλεὺς χαίρων ἀπέστειλεν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον πολλὰ ἀφιερῶματα, ἀνήγειρε δὲ περιφανεστάτην καὶ τιμίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου μονὴν ἐπονομασθεῖσαν τῆς Πορταΐτισης *(Πορτιγαίτης)*. Ταύτην μετὰ τινα χρόνον θεία διαταγὴ ἐκυρίευσαν οἱ ἄραβες.

Ἀναφέρει εἶτα ὁ Μάξιμος καὶ δευτέραν παράδοσιν. «Ἄλλῃ διήγησις. Ἐτερον θαῦμα θὰ σᾶς ἀφηγηθῶ περὶ τῆς αὐτῆς λαμπρᾶς θαυματουργοῦ εἰκόνας». Ἐν ΚΠόλει—λέγει—ἄτεκνός τις βασιλεὺς εἶχεν ἀδελφὸν βασιλέα ἰσπανικῆς πόλεως. Οὗτος προσκληθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ του ἐκ τῆς βασιλευσύνης μετέβη ἐπὶ πλοίων καὶ γαλερῶν, ἠγκυροβόλησε δὲ τὸ πρῶτον ἐν ᾧ μέρει ὑπῆρχε μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς συνοδείας του ἐξεληθόντες εἰς τὴν ξηρὰν ἤρξαντο εὐωχούμενοι, ὁ δὲ μικρὸς βασιλόπαις, ἐνῶ ἔδρεπεν ἀνθὴ τῆδε κάκεισε, ἀπεμακρύνετο βαθμηδὸν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς συνοδείας. Μετὰ τὴν εὐωχίαν πάντες περιήλθον εἰς εὐθυμίαν, εἶτα δ' εἰσελθόντες εἰς τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν πρὸς ΚΠολιν χωρὶς νὰ προσέξωσιν ὅτι δὲν συμπαρέλαβον καὶ τὸ παιδίον. Τὴν ἀπουσίαν τοῦ τέκνου ἀντιληφθεὶς κατὰ τὸν πλοῦν ὁ πατὴρ ἐνόμισεν ὅτι εὐρίσκεται μετὰ τῶν συνοδῶν, οἱ ὅποιοι ἄλλιν ὑπελάμβανον ὅτι συνοδεύει τὸν πατέρα του· ὅταν ὁμοῦς ἀντελήφθησαν πάντες ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ πλοίου, μεγάλως ἐθλίβησαν πεισθέντες ὅτι ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ βασιλεὺς ΚΠόλεως μετὰ ἔτος ἀπέλυσε τὸν ἀδελφὸν εἰς τὰ ἴδια, οὗτος δὲ ἀποπλεύσας ἐνελεμεινίσθη ἄλλιν εἰς ὃ μέρος εἶχε λησμονηθῆ τὸ μειράκιον, τὸ ὁποῖον αἴφνης κατὰ τὴν ἐξοδὸν του ἀνεῦρε παίζον παρὰ τὴν ἀκτὴν. Ἐρωτήσας δὲ τὸν υἱὸν ποῦ ἦτο ἐπὶ τόσον χρόνον καὶ μετὰ τίνος, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἔζη ἐκεῖ μετὰ τῆς μητρὸς του. Τὸ παιδίον δηλαδὴ εὗρον κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνοδείας ἀπομάκρυνσίν του θαμνῶνα καὶ εἰσελθὸν εἰς αὐτόν, εἶδε καθημένην γυναῖκα φέρουσαν ἐρυθρὸν ἐπενδύτην, τὴν ὁποίαν ἐξέλαβεν ὡς τὴν μητέρα του. Ἡ γυνὴ ἠγάπησεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐκράτησε παρ' ἑαυτῆς. Ὁ πατὴρ ζητήσας παρὰ τοῦ υἱοῦ νὰ τῷ δείξῃ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκετο ἡ μήτηρ του ὠδηγήθη εἰς τὸν θαμνῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ μὲν μικρὸς εἰσῆλθε συρόμενος διὰ τῶν γονάτων, ὁ πατὴρ ὁμοῦς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσέλθωσιν ἕνεκα τῆς πολλῆς του πυκνότητος. Κόπτοντες ὁμοῦς τοὺς κλάδους καὶ προχωροῦντες εὗρον ἐν τῷ θαμνῶνι μίαν ἐξαισίαν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ πρὸ αὐτῆς λαμπάδα καιομένην καὶ τὸ παιδίον ἰστάμενον. Πλήρης χαρᾶς ὁ βασιλεὺς προσκυνήσας τὴν εἰκόνα ἀπέστειλεν ἀμέσως πλοῖον εἰς τὴν πόλιν ἧς ἐβασίλευε, ὅπερ ἐπαναπλεῦσαν ἐκόμισε τὸ βασιλικὸν τα-

μειον, δαπάναις τοῦ ὁποίου ἀνήγειρεν ἐκεῖ μονὴν ὄραιοτάτην, ἣν ἐπωνόμασε Βατοπέδιον, ὅπερ ἑλληνιστὶ σημαίνει πεδίον βάτων, ἐν αὐτῇ δὲ ἔστησε τὴν εἰκόνα καὶ πρὸ ταύτης τὴν λαμπάδα, ἀμφοτέραι δὲ ὑπάρχουσι μέχρι καὶ τοῦδε ἐν τῇ μονῇ. Ὁ δὲ πατὴρ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐκάθησαν ἐν αὐτῇ καὶ ἐτελεύτησαν. «Τῷ Θεῷ δόξα πάντοτε καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, Ἀμήν»¹.

Πρὸς διαποροῦντα περὶ τῆς σημασίας τῶν ἐν τῷ φωτοστεφάνῳ τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος λέξεων Ο ΩΝ καὶ τῆς Θεομήτορος ΜΡ ΘΥ ἀπαντῶν ὁ Μαξίμος² λέγει ὅτι ἀμφοτέραι εἶνε ἑλληνικαί. Καὶ αἱ μὲν πρῶται, εἰλημμένα ἐκ τοῦ ἐν Ἐξῶδ γ 14 πρὸς τὸν Μωϋσέα λαληθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σημαίνουσιν, ὅτι μόνος ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν ἐστὶ, οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος ἔχων, περιλαμβάνων πάντα, τὰ τε παρελθόντα, τὰ τε ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, ὅθεν καὶ αἰώνιος προσαγορεύεται· ἐνῶ πάντα τὰ λοιπά, ὄρατά τε καὶ ἀόρατα, εἶνε αὐτοῦ ποιήματα ὡς ἐξ αὐτοῦ ἔχοντα τὴν ὑπαρξιν καὶ ζῶντα καὶ κινούμενα καὶ ὄντα κατὰ χάριν, αὐτοῦ ἀπ' οὐδενὸς παρελθόντος ἢ προσελυσομένου, ἀλλὰ προαιωνίως αὐθυπάρχτου καὶ ἀνάρχου καὶ ἀθανάτου καὶ ἀπειρου κατὰ τὴν οὐσίαν. Αἱ δὲ ἐν τῷ φωτοστεφάνῳ τῆς Θεοτόκου σημαίνουσι *Μήτηρ Θεοῦ³ καὶ οὐχὶ Μάρθα, ἢ Μάρθου⁴ ὡς τινες ματαιολογοῦσιν ἐξ ἀγνοίας τῆς ἑλληνικῆς, Τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου εἶνε Μαρία καὶ οὐχὶ Μάρθα, οὔτε Μάρθου.

Εἰς ἐρώτησιν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἐπιτιθεμένων ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν νεονύμφων στεφάνων ἀπαντᾷ ὅτι, καίτοι δὲν γνωρίζει ἂν ὑπάρχει γραπτὴ περὶ τοῦ πράγματος πληροφορία, παρέχει ὅμως ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἐξηγήσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ψ ρκζ β. Ἐπειδὴ—λέγει—ἐκ τῆς ἀμπέλου γεννῶνται αἱ σταφυλαί. οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐθέσπισαν νὰ τε-

1. Ὁ Γεράσιος Σμυρναῖος ἀναφέρει ὡς ἐξῆς τὰς περὶ τῆς μονῆς Βατοπεδίου δύο παραδόσεις. Κατὰ τὴν μὲν, ἡ μονὴ ἐνεκαινίσθη τῷ 390 ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου ἐπὶ τῇ θαυμασίᾳ ἀπολυτρώσει τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρκαδίου, ἐκ Ρώμης ἐπανακάμπτοντος καὶ ναυαγήσαντος ἐν τῷ πελάγει, ἐξ οὗ ἐσώθη τῇ ἀντιλήψει τῆς Θεομήτορος καὶ εὐρέθη ὑπὸ τινος βάτους παρὰ τὴν μονήν. Κατὰ τὴν δέ, ὁ Ὀνώριος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Θεοδοσίου εἰς Ρώμην συνοδούμενος ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἀδελφῆς του Πλακιδίας διὰ νὰ συμβασιλεύσουν ἐκεῖ μετ' αὐτῶν δὲ συναπῆλθε καὶ ὁ Ἀρκαδῖος. Κατὰ τὴν εἰς ΚΠολιν ὁμως ἐπάνοδον ὁ Ἀρκαδῖος περὶ τὴν νῆσον Ἰμβρον κατεποντίσθη, εὐθύς ὁμως ἐσώθη ἐν τῇ ξηρᾷ ὑπὸ βάτον παρὰ τὴν μονήν· οἱ συμπλωτῆρες τοῦ προσορμισθέντος εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν, πρὸς μεγίστην τῶν ἐκπληξιν εὗρον ἐκεῖ τὸν Ἀρκαδίον.

2. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XV 95—96.

3. Κατὰ τὴν ρωσικὴν προφορὰν: Θεοῦ.

4. Μάρθου ἐν τῇ ρωσικῇ εἶνε αἰτιατικὴ τοῦ ὀνόματος Μάρθα· ἐξελέφθη δ' ὑπὸ τῶν τῶν ΘΥ ὡς αἰτιατικῆ, διὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἢ παρὰ τὸ Θ ὑπαρξίς τοῦ γράμματος Υ, τὸ σχῆμα τοῦ ὁποίου ἀποδίδει ἐν τῇ ρωσικῇ τὴν δίφθογγον ου.

λῆται τὸ στεφάνωμα μὲ κλάδους ἀμπέλου καὶ οὐχὶ μὲ σημύδας ἢ χρουσοῦς, διὰ νὰ σημαίνεται οὕτω ἢ ἐν Θεῷ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς καρποφορία καὶ ἡ εὐτεκνία, ἅμα δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ εὐφροσύνη, διότι ἐκ τῆς σταφυλῆς προέρχεται ὁ οἶνος ὁ εὐφραίνων τὴν καρδίαν τῶν ἐν μέτρῳ καὶ οὐχὶ μέχρι μέθης καὶ ἐθνικῆς ἐγκεφαλικῆς παρακρούσεως πινόντων αὐτόν.

«Ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματός σου (περὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανείων)—γράφει πρὸς ἄλλον¹—θὰ εἶπω πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ὀλίγα τινὰ οὐχὶ κατ' ἐμὴν εἰκασίαν ἢ φιλοτιμίαν ὅπως τάχα φανῶ σοφώτερος ἄλλων—μακρὰν ἄφ' ἡμῶν τῶν εὐσεβῶν τοιαύτη ἐθνικὴ λογομανία—ἀλλ' ἐξ ὧν ἐγὼ αὐτὸς ἰδίως ὀφθαλμοῖς εἶδον ἐν ταῖς τιμίαις μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὁρους τελούμενα καὶ εὔρον ἐν ταῖς ἐρμηνείαις τῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου ἐρμηνευτοῦ αὐτῶν Βαλσαμώνος.». Ἔστω σοι, λοιπόν, γνωστὸν—λέγει ὁ Μ.—ὅτι ἡ κατὰ τὸν ὄρθρον τῶν ἁγίων Θεοφανείων ἔξοδος εἰς τὸν ποταμὸν δὲν τελεῖται οὔτε πρὸς δεῦτερον βάπτισμα τοῦ Κυρίου, οὔτε πρὸς παλλαϊκὴν συνάθροισιν τῶν χριστιανῶν, ὡς τινες νομίζουν, διότι οὔτε ὁ Σωτὴρ ἐβαπτίσθη τὸ δεῦτερον, οὔτε οἱ χριστιανοὶ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸν κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῶν Θεοφανείων τελούμενον ἀγιασμόν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, ὡς λέγει ὁ Βαλσαμών. Καὶ ἀφηγεῖται ὁ Μάξιμος ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ ὁ πατριάρχης Φώτιος, βλέπων ὅτι ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐξακολουθοῦσι νὰ τηρῶνται ἔτι πολλὰ λείψανα ἐθνικῶν ἐθίμων, ἐνετείλατο συνοδικῶς πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους ὅπως κατὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα ἐκάστου μηνὸς συγκαλῶσι τοὺς χριστιανοὺς εἰς τοὺς ναοὺς, τελῶσιν ἀγιασμόν τοῦ ὕδατος καὶ ἀγιαζῶσιν αὐτούς, ἵνα διὰ τῆς τελετῆς ταύτης ἐκκοπῇ τὸ κατὰ τὰς νομιμίας συνεχιζόμενον ἔθος τῆς ἐλληνικῆς πλάνης, καθ' ὃ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν ἤπτοντο πυραὶ, ἀνωθεν τῶν ὁποίων ἐπήδων· οὕτω χάριτι Χριστοῦ ἐξηλειφθῆ ἡ πλάνη ἐκείνη². Τὸ συνοδικὸν ἐκεῖνο θέσπισμα ἐξακολουθεῖ τηρούμενον μέχρι καὶ

1. *Μάξιμον* Συγγραφαὶ Γ' xvii 97—100.

2. Πρβλ. *Ράλλη καὶ Ποτλῆ* Σύνταγμα τῶν θείων.. κανόνων Α 458. Ὁ Βαλσαμών, ἐρμηνεύων τὸν κανὸνα τὸν ἀπαγορεύοντα τὰς εἰδωλολατρικὰς νομιμίας καὶ τὰς κληθῆνας, λέγει ὅτι, κατὰ τοῦτον, «ἡ τῆς νομιμίας ἐσφαλτὴ πρὸς ἀμνημονεύτων χρόνων ἐσχόλασε, καὶ ἀντὶ ταύτης, Θεοῦ χάριτι, ἱλαστήριοι εὐχαὶ πρὸς Θεὸν καὶ ἀγιασμοὶ ἐπ' ἐκκλησίας παρὰ τοῦ πιστοῦ λαοῦ γίνονται καθ' ἐκάστην ἀρχιμηνίαν, καὶ ὕδασι εὐλογίας, οὐκ ἀντιλογίας, χριόμεθα». Περὶ τῶν κληθόνων ὁμοῦ λέγει ὅτι ἔπαυσαν μόνις ἐπὶ τοῦ ΚΠόλεως Μιχαὴλ Α', πρὸ τοῦ ὁποίου ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐσυμποσίαζον βακχικώτατα ἐν ταῖς ρηγμῖσι, καὶ ἐν ἀγγελίῳ συστόμῳ θαλάττιον ὕδωρ ἔβαλλον, καὶ εἶδη τινὰ (δακτυλίους κλ.) ἐκάστῳ τούτων ἀνήκοντα ἔρριπτον εἰς τὸ ἀγγελίον, καὶ κοράσιον πρωτότοκον νυμφικῶς ἐστολισμένον τὰ ἐνὶ ἐκάστῳ ἐξάγον ἐκ τοῦ ἀγγελίου ἐπληροφόρει τὰ δῆθεν μέλλοντα, τὴν δ' ἐπαύριον μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν σὺν τῷ κορασίῳ οἱ πάντες εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ἀπήρχοντο καὶ ὕδωρ θαλάττιον ἀφθόνως ἀνελάμβανον καὶ τὰς ἑαυτῶν οἰκίας ἔρραινον (Migne 137, 741). Πρβλ. καὶ *Κωνστ. Καλλινίκου* Ὁ Μικρὸς Ἁγίασμός ἐν «Πανταίνῳ» Θ [1917] 114—115.

τοῦ νῦν ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὁρους—συνεχίζει ὁ Μ.—Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἑβδομάδα ἐκάστου μηνὸς ἐκφέρεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἢ εἰκῶν τῆς Θεομήτορος μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, τοποθετοῦνται πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ, ἀπλοῦται πρὸ αὐτῶν τάπης, ἀπτονται δύο μεγάλαι λαμπάδες ἐκατέρωθεν τῆς εἰκόνας, ὁ δ' ἠγούμενος μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τοῦ χοροῦ, ἔχοντες αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ, ποιοῦσι τὴν τελετὴν τοῦ ἁγιασμοῦ. Ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐνδεδυμένου τὰ ἱερά ἄμφια καὶ συμπαραστατουμένου ὑπὸ τοῦ διακόνου βυθίζεται τρις ὁ σταυρὸς εἰς τὸ ὕδωρ ψαλλομένου τρις τοῦ τροπαρίου «Γῶν σῶν δωρεῶν..», μεθ' ὃ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν φέροντες ἐν ἀργυρᾷ λεκάνῃ τὸ ἠγιασμένον ὕδωρ, δι' οὗ ὁ ἱερεὺς ραντίζει σταυροειδῶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ ὄλον τὸν ναὸν πανταχοῦ, εἶτα δὲ τὴν ἀδελφότητα καὶ πάντα προσερχόμενον πρὸς αὐτὸν ἱστάμενον ἐπὶ μέρους ὑψηλοῦ, τοῦ διακόνου κρατοῦντος τὴν λεκάνην τοῦ ἁγιασμοῦ. Μετὰ ταῦτα δύο μοναχοί, λαβόντες μετ' εὐλαβείας τὴν εἰκόνα ἐὰν συμβῆ γὰ ἦνε βαρεία, καὶ ἀκολουθούτων τοῦ ἠγούμενου, τοῦ ἱερέως, τοῦ διακόνου καὶ πάσης τῆς Ἀδελφότητος, καὶ διαφόρων τροπαρίων ψαλλομένων, φέρουσιν αὐτὴν ἀνά τὴν μονὴν μέχρι καὶ τῶν πυλῶν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ποιοῦνται διάφοροι στάσεις. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ πάντες ἴστανται καὶ ψάλλουσι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς μονῆς, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος εἰσέρχονται εἰς τὸ παρακείμενον κηπάριον καὶ ἀγιάζουσι τὸν λαχανόκηπον, ἵνα τὰ ἐν αὐτῷ τηρῶνται ἀβλαβῆ ἀπὸ τῶν σκολήκων καὶ τῶν καμπῶν. Εἰσέρχονται εἶτα εἰς τὴν μονὴν ψάλλοντες καὶ ἀποθέτουσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τὴν εἰκόνα, ἐκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἱστάμενοι ψάλλουσι τὸ «Ἄξιόν ἐστιν», μετὰ μικρὰν δ' ἔκτενῆ καὶ τὴν ἀπόλυσιν εἰσάγουσιν αὐτὴν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ ἀποθέτουσιν εἰς τὴν θέσιν της. Τοιαύτη—καταλήγει ὁ Μ.—εἶνε ἡ τελετὴ ἢ τελουμένη τὴν α' ἑβδομάδα ἐκάστου μηνός, πλὴν τοῦ Ἰανουαρίου, διότι τότε ἀναβάλλουσιν αὐτὴν εἰς τὸν ὄρθρον τῆς ἡμέρας τῶν Θεοφανείων, καθ' ἣν μετὰ εἰκόνων καὶ λαμπάδων μεταβαίνουσι ψάλλοντες εἰς παρακείμενον ποταμόν, ὡς πρὸς πηγὴν.

Λύων ἀπορίαν ἀρχιερέως περὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος¹, ἦν οἱ μὲν ρῶσοι τότε ἀπεκάλουν ἐσφαλμένως *ἀθυμίαν* (*οὐνίμυε*), ἐνῶ ρωμαῖσι λέγεται **rietas*², «ἦτοι ρωσισι *εὐσπλαγχνία* ἢ *εὐσέβεια*», ὁ Μαξίμος λέγει ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ἀνθρώπινον ἐπινόημα, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὑπεδείχθη εἰς τὸν ἀγιώτατον πάπαν Ρώμης Γρηγόριον, συγγραφεῖα ψυχωφελῶν ὁμιλιῶν. Οὗτος δηλ. λειτουργῶν ποτε, καθ' ἣν στιγμὴν ἔρριπτεν εἰς τὸ ποτήριον τὴν τετάρτην μερίδα τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ ἄμνοῦ, εἶδε τὴν ἀχειροποίητον ταύτην παράστασιν, ἐκθαμβος δὲ καὶ πλήρης δακρύων ἐπὶ τῷ ὄραματι παρέστησεν αὐτὴν εἰς τοὺς ζωγράφους καὶ ἔκτοτε ζωγραφεῖται εἰς πάντας τοὺς ναοὺς. Ταύτην τὴν διήγησιν—λέγει ὁ Μ.—παρέλαβον ἐγὼ

1. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ χvιιι 100—101.

2. Ἐν τῷ κεμένῳ ἢ λέξις μὲ ρωσικοὺς χαρακτῆρας.

παρ' ἀξιοπίστων ἰταλῶν, παρ' οἷς νέος ἔτι ὦν καὶ λαϊκὸς ἔζησα ἐπὶ χρόνον ἱκανόν, ὅπως δὲ τὴν ἤκουσα, οὕτω καὶ μεταδίδω αὐτὴν εἰς τὴν σὴν πανιερότητα.

Ἐξηγῶν ὁ Μάξιμος¹ τὴν ὑπὸ τὴν βάσιν τῶν ἐν τοῖς ναοῖς σταυρῶν ἐν σχήματι τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματος υ μνησοιδη παράστασιν, γράφει πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, ὅτι τοῦτο τὸ υ εἶνε ἑλληνικὸν γράμμα καὶ ὄνομα αὐτῶ *ὑμιλον. Τοῦτο—λέγει—ᾤρισαν οἱ πατέρες νὰ γράφεται ὑπὸ τὸν σταυρὸν διὰ δύο λόγους, ὡς δύναμαι νὰ εἰκάσω. Ἡ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθέντων περὶ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν ὑψώσεως αὐτοῦ (Ιωη 28, γ 14, ιβ 32) οἱ πατέρες, θέλοντες νὰ δηλώσωσι τὸ ὕψος τοῦ σταυροῦ ὡς σημαῖνον τὸ ὕψος καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔθεσαν συμβολικῶς ὑπ' αὐτὸν τὸ γράμμα υ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *ὑψος² ἢ, ἄλλως, τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματος υ ἀριθμητικῶς σημαίνοντος τὸ 400, τούτου δὲ ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ 4, διὰ μὲν τοῦ 4 δηλοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ τοῦ Σταυροῦ φωτισθέντα 4 μέρη τοῦ κόσμου, διὰ δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματος ρ (4 × ρ) σημαίνονται τὰ 100 πρόβατα, ἅτινα ὁ καλὸς ποιμὴν ἀφείκει ἀνεῦρε διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ ἀπολωλὸς ἐν. «Τόσον ὁ ἀσθενὴς μου νοῦς ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῆ—λέγει ὁ Μ. κλειὼν τὴν ἐπιστολήν— ὁ δὲ πλείονα τούτων δυνάμενος, ἅς μᾶς φωτίση».

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἂν πρέπη αἱ ζυμώτρια νὰ κρεωφαγῶσιν ἀπαντῶν ὁ Μάξιμος³ λέγει ὅτι ἀτόπως ἐπεκράτησε νὰ μὴ τρώγῃσι κρέας ὡς παρασκευάζουσαι τοὺς διὰ τὴν ἱερὰν Πρόθεσιν ἄρτους, διότι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῦσι.. κατὰ τὸ Μθ ις 11 καὶ Α Τιμ δ 14. Ἄλλ' ὡς διὰ τὸν κρατοῦντα ἐν ταῖς χερσὶ τὸ τίμιον σῶμα ἱερέα δὲν καταλογίζεται εἰς ἁμαρτίαν ἢ κρεωφαγία, οὕτω καὶ ἡ ζυμώτρια δὲν ἁμαρτάνει κρεωφαγοῦσα, ἀφοῦ ἀπλῆν ζύμην ζυμοί.

Φίλος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μαξίμου τὴν λύσιν τριῶν ἀποριῶν : πρῶτον, ἂν οἱ ὑπὸ ἀπίστων ἐν πολέμῳ φονευόμενοι τυγχάνουσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Δεύτερον, τί εἶνε αἱ ἀκροστιχίδες τῶν κανόνων. Καὶ τρίτον, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ βρώσις χοιρέιου κρέατος⁴.

~~Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης ὁ Μάξιμος ἀπαντᾷ ὅτι καλὸν βεβαίως εἶνε νὰ κρατῆ εἰρήνη καὶ νὰ μὴ ἀρχεσθε ὑμεῖς⁵ πολέμου κατ' ἄλλον, ἔστω καὶ ἀπίστων, κατὰ τὸ Ψ ριθ 6, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τὰ σκάνδαλα εἶνε ἀναπόφευκτα (Μθ ιη 7), ἀνάγκη μεγίστη νὰ ἦνέ τις ἔτοιμος πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τῶν βαρβάρων, φέροι δὲ ἄφθονα παραδείγματα ἐκ τῆς ΠΑ καὶ ἐκ τῆς βυζαντι-~~

1. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XIX 101—102.

2. Ἡ λέξις ἐν τῷ κειμένῳ δι' ἑλληνικῶν στοιχείων.

3. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XXXII 194—195.

4. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XXXV 199—210.

5. Εἰκάζεται ὅτι τὰς ἀπορίας ὑπέβαλεν ὁ Κάρπωφ, ἀνώτατος στρατιωτικὸς.

νῆς ἱστορίας. Πάντες, λοιπόν, οἱ ἐν πολέμῳ φονευόμενοι, ὡς ὑπὲρ δικαίας ὑποθέσεως πεσόντες, εἶνε ἅγιοι καὶ καλοῦνται δίκαιοι, κατὰ τὰ ἐν Ἐβρ α 33 καὶ Ἰω ιε 13, ὅπερ ὀρθῶς ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως χυνόντων τὸ αἷμά των. Ἐάν ὁ Ἄβελ γνωρίζεται δίκαιος ὡς θυσιάσας ἄμνόν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ὑπὲρ τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ θυσιαζόμενοι ὑπὸ τῶν σκυθῶν καὶ τῶν ἰσριαηλιτῶν. Εἰ δὲ μή, δὲν θὰ ἐνεφανίζετο κατ' ὄναρ εἰς τὸν βασιλέα Μαυρίκιον ὁ φοβερός Κριτής, ὅστις, ἔνεκα τῶν ζητούντων ἐκδίκησιν, ἠρώτησεν αὐτόν: ποῦ θέλεις νά σοι ἀνταποδώσω κατὰ τὴν ἁμαρτίαν σου, ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ; Αὐτοῦ δὲ προτιμήσαντος τὸ πρῶτον, διατάχθη ἢ παραδόσῃς του εἰς τὸν στρατηγὸν-βασιλέα Φωκᾶν, ὅστις καὶ ἐφόνευσε τότε τὸν Μαυρίκιον, ὡς καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του.

Τὴν γένεσιν δὲ τῶν ἀκροστιχίδων ὁ Μαξίμος ἀποδίδει εἰς τὴν τάσιν κενοδόξων τινῶν, οἵτινες λογοκλοποῦντες σφρατρίζονται τὴν συγγραφὴν κανόνων ποιηθέντων ὑπ' ἄλλων. Τοῦτου ἔνεκα—λέγει—οἱ ποιηταὶ κανόνων ἐπενόησαν τὴν *ἀκροστιχίδα, ποιουμένην ἢ κατ' ἀλφάβητον ἢ κατὰ μέτρον *ἰαμβικόν, δηλοῦσαν δὲ εἴτε τὴν ἔννοιαν τοῦ κανόνος, εἴτε ἐγκώμιον εἰς τὸν ἐορταζόμενον ἅγιον. Φέρει δὲ καὶ παραδείγματα ἀλφαβητικῆς ἀκροστιχίδος ἐκ τοῦ κανόνος τῆς ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, παραθέτων αὐτὰς ἑλληνιστὶ διὰ ρωσικῶν στοιχείων: α **Ἀντέτω σοι ντέσποινα*, β **Βοῶ σοι γηθόμενος*, γ **Γνωσθήτω μοι*, ντ **ντολίως με κλ*. Ἡ: **χαρᾶς δοχεῖον σοὶ πρόπει χαίρειν μόνη*, ἐκ τοῦ κανόνος τῆς Ἀκαθίστου, κλ. Τοιαύτας ἀκροστιχίδας—λέγει—ποιεῖ εἰς πάντας τοὺς κανόνας του ὁ μακάριος Ἰωσήφ συνθέτων τὸ ὄνομά του.

Τέλος, περὶ τοῦ χοιρείου κρέατος λέγει ὅτι ἀπηγόρευσε μὲν τὴν βρωσίν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄλλων ζώων καὶ ἰχθύων, ὁ Μωϋσῆς εἰς τοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθόντας ἰσραηλίτας, ἀλλά, προκειμένου περὶ ἡμῶν τῶν πιστευόντων, οὐδαμοῦ τῆς ΚΑ ὑπάρχει ἀπαγόρευσις, κατὰ τὰ Μθ ιε 11, Πρξ ι 15, Ρμ ιδ 14, Τιτ α 14—15, Α Τιμ δ 4, Α Κορ η 8, Ρμ ιδ 17—18. Προσθέντων δὲ καὶ τὴν τούτων ἐρμηνεῖαν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρητου, φέρει μαρτυρίας καὶ ἀπὸ τῶν Νηστευτικῶν τοῦ μ. Βασιλείου καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ Παχωμίου. Ἀπέχομεν, λοιπόν,—ἐπιλέγει—πάσης κακίας, πονηρίας, κολακείας, ἀδικίας, ἀρπαγῆς, ψεύδους, συκοφαντίας, φθόνου, ὑπεροψίας, πάσης σαρκικῆς ἀκαθαρσίας, διότι ἢ ἀπ' αὐτῶν ἀποχὴ εἶνε ἡ ἀληθῆς καὶ θεάρεστος νηστεία. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἐμμένομεν ἐν τῇ κακίᾳ ἡμῶν, οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἀποκομίζομεν ἐκ τῆς ἀπὸ βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον ἀξιοκατάκριτοι γινόμεθα, ἀναθέτοντες τὴν ἐλπίδα ἡμῶν εἰς μόνην τὴν τοιαύτην νηστείαν.

Πρὸς τὸν Γρηγόριον, ἐρωτήσαντα κατὰ πόσον εἶνε βάσιμος ἡ γνώμη ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀσωμάτων οὐρανίων δυ-

νάμεων, ἀπαντῶν ὁ Μάξιμος ἠναγκάσθη νὰ συντάξῃ δλόκληρον δογματικὴν ἐπιστολὴν¹, ἐν ἣ ἀναπτύσσει ὅτι σύντρια τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε συνάναρχα καὶ συναιώνια, οὐχὶ τρεῖς ἀναρχοὶ θεοί, ἀλλ' εἷς ἀναρχος Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἢ προσώποις, ἐφ' ᾧ καὶ ψάλλομεν «τὸν συνάναρχον Λόγον Πατρὶ καὶ Πνεύματι...». «Μὴ πρόσσεχε, λοιπόν,—συμβουλεύει ὁ Μ.—εἰς τοιαύτην βλάσφημον διδασκαλίαν..., ἀλλὰ λάμβανε ὑπ' ὄψιν ἂν συμφωνῇ πρὸς τὸ ἀποστολικὸν καὶ πατερικὸν δόγμα, διότι πολλοὶ ἀντιγράφοντες τὰ κείμενα φθείρουσιν αὐτὰ καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀποδίδουσιν εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἢ τὸν Ἀθανάσιον ἢ τὸν Χρυσόστομον, ἵνα διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων ἁγίων διδασκάλων πλανῶσι τοὺς ἀπλουστεροὺς...».

Πρὸς τὸν αὐτὸν Γρηγόριον γράφων ὁ Μάξιμος περὶ τῶν ἐν ταῖς νήσοις Σολοβιέτσκι τῆς Λευκῆς θαλάσσης ἀσκησάντων ὁσίων θαυματουργῶν Ζωσιμᾶ καὶ Σαββατίου², οἵτινες διὰ τοῦ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ζήλου τῶν κατόρθωσαν νὰ προσελκύσωσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τοὺς ἐν ἀγρία καταστάσει περιούκους μουρμάνους, ἵνα δείξῃ τὴν ἔναντι τῆς κενολόγου φιλοσοφίας ὑπεροχὴν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας παραβάλλει τὴν μὲν πρώτην πρὸς τὴν ἄγονον κυπάρισσον, τὴν δὲ δευτέραν πρὸς τὴν ἠδύκαρπον συκῆν· «ἡ κυπάρισσος ἀνατείνεται μὲν πρὸς τὰ ὕψη, ἀλλὰ παρέχει ἀπόλαυσιν εἰς μόνους τοὺς ὀφθαλμοὺς· ἐνῶ ἡ συκὴ χαμηλοὺς μὲν ἐκτείνει τοὺς κλάδους, εὐφραίνει ὅμως τὸν οὐρανίσκον μὲ τοὺς γλυκεῖς της καρπούς. Οὕτω καὶ τῶν φιλοσοφικῶν λόγων ἡ ματαία διδασκαλία· διότι πραγματεύονται μὲν περὶ τῶν θείων, ἀλλὰ ἀσχολοῦνται περὶ ἃ οὐδὲ λέγειν ἔξῃσι· πληροῦσι διὰ λόγων τὸν ἄερα, οὐδὲν δ' ἐξ αὐτῶν τυγχάνει εὐάρεστον τῷ Θεῷ οὐδὲ ἐπαινετὸν τοῖς ἁγίοις, ἢ ὠφέλιμον τοῖς ἀνθρώποις πρὸς σωτηρίαν, ἀλλὰ φθέγονται πάντα μάταια καὶ διεφθαρμένα...».

³Ἐρωτηθεὶς ὁ Μάξιμος περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὑπὸ τὸν πολυέλαιον τοῦ ναοῦ ἀναρτωμένου μικροῦ ὁμοιώματος *στρονθοκαμήλου λέγει⁴ ὅτι τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ διακοσμητικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ συμβάλλει πρὸς διδασκαλίαν. Ὅπως δηλαδὴ τὸ πτηνὸν τοῦτο, ἀφοῦ θέσῃ ἔναντί του τὸ ὄν του, ἀτενίζει πρὸς αὐτὸ διαρκῶς ἀσκαρδαμικτί, μέχρις οὐ διὰ τοῦ βλέμματός του τὸ καταστήσῃ γόνιμον, ἂν δὲ τυχαίως ἀποστρέψῃ τὸ βλέμμα του, τὸ ὄν σήπεται καὶ καθίσταται ἄγονον, οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ ἐν τῷ ναῷ δέον νὰ ἔχωμεν ἀδιαλείπτως τὸν νοῦν ἐστραμμένον πρὸς τὸν Δημιουργὸν Θεόν, ἂν θέλωμεν νὰ καταστήῃ ἡ ψυχὴ ἡμῶν καρποφόρος.

⁴Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ ἐξηγεῖ τί συμβολίζει ὁ πελεκάν⁴. Τὸ πτηνὸν τοῦτο

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ XXXVII 211—213.

2. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ XXXVIII 213—218. Ἡ ἐπιστολὴ φέρει τὸν τίτλον «Πρόλογος εἰς τὸν βίον τῶν θαυματουργῶν τῶν Σολοβιέτσκι».

3. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ XL 220.

4. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ XLI 220—221.

—λέγει—ὁμοιάζει πρὸς γέρανον, τρέφεται δὲ δι' ὄφρων καὶ κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐπὶ βράχων ἢ στύλων ἢ δένδρων, διὰ νὰ προφυλάττῃ τοὺς νεοσσούς του ἀπὸ τοὺς ὄφεις, οἵτινες ἐκ φύσεως τοὺς ἐχθαίρουν. Ὅταν οἱ γονεῖς τῶν ἀπομακρύνονται ἐκ τῆς φωλεᾶς πρὸς ἀναζήτησιν τροφῆς, ὁ ἰοβόλος ὄφης εἰσερχόμενος τὰ φονεύει· ὁσάκις δὲ ἀδυνατεῖ νὰ εἰσερπύσῃ εἰς τὴν φωλεάν, ἀναρριχώμενος εἰς δένδρον ἢ εἰς ὑψηλὸν παρ' αὐτὴν μέρος, διὰ τῆς ἀναπνοῆς του δηλητηριάζει τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ δι' αὐτῆς τὰ πτηνά. Ὁ πατήρ ἢ ἡ μήτηρ, βλέποντες αὐτὰ νεκρὰ ἵπτανται ἄνωθεν αὐτῶν, ἔχοντες δὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας νύττουσι τὴν πλευράν των μέχρῃς αἵματος, διὰ τῶν σταγόνων δὲ αὐτοῦ ἀναξωογονοῦσι τοὺς νεοσσούς. Ὁ πελεκάν—συνεχίζει ὁ Μ.—συμβολίζει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ τοῦ αἵματος τῆς πλευρᾶς τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ πάθος ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ ἀνακαινίζεται ὁ δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῆς γλώσσης τοῦ εἰς ὄφιν μετασχηματισθέντος διαβόλου πρωτόπλαστος. Εἰς τὸ πάθος τοῦτο τοῦ Σωτῆρος πιστεύοντες ἀναβοῶμεν τὸ τοῦ Ἦσ γγ δ..

Ἐν μακροῦ πρὸς τὸν Μάξιμον ἐπιστολῇ του ὁ ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων φίλων αὐτοῦ Θεόδωρος Κάρπωφ, μετὰ διεξοδικὸν πρόλογον μυστὸν εὐλαβείας πρὸς τὸν ἑλληνα μοναχόν, παρακαλεῖ νὰ τὸν διαφωτίσῃ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐν Γ' (γραπτέον : Δ') Ἔσδρα 42 λεγομένων περὶ συγκεντρώσεως τῶν ὕδατων εἰς τὸ ἑβδομον τμήμα τῆς γῆς, καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ 47—54 ἀναφερομένων ὡς ἐκ τοῦ ὕδατος προελθόντων ζώων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἐνώχ (γράφει : Βεσμῶθ) καὶ ὁ Λεβιάθαν.. «Περὶ αὐτῶν, πάτερ, παρακαλῶ τὴν τιμότητά σου νὰ με πληροφορήσῃς : περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς γῆς καὶ περὶ τοῦ Ἐνόχ (γρ : Βεσμῶθ) καὶ τοῦ Λεβιάθαν καὶ ἂν ὁ Ἔσδρας συναριθμεῖται εἰς τοὺς προφήτας, διότι περὶ τοῦ Χριστοῦ γράφει ἀπ' εὐθείας καὶ ὄχι εἰκονικῶς..»¹. Ὁ Μάξιμος ἀπαντῶν περιορίζει εἰς πληροφορίας περὶ μόνου τοῦ Λεβιάθαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἐπιστολή του φέρει τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ Λεβιάθαν»². Κατὰ τὸν Μάξιμον, Λεβιά-

1. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κάρπωφ ἐλήφθη ἐκ τοῦ κώδικος τῆς παρὰ τὴν Μόσχαν Λαύρας τοῦ ἁγ. Σεργίου περιέχοντος τὴν εἰς αὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ Μαξίμου, ἧς καὶ προτάσσεται. Ἐδημοσιεύθη ἐν ταῖς Μαξίμου Συγγραφαῖς Γ 221—224. Ἡ ἐν αὐτῇ παρατιθεμένη περιχοπὴ τοῦ Δ' Ἔσδρα ἔχει οὕτω : 47 Τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξας τὸ ἑβδομον μέρος, ἔνθα εἶχον συναθροισθῆ τὰ ὕδατα, νὰ παραγάγῃ ἔμβια ὄντα, πτηνά καὶ ἰχθύς. 48 Οὕτω δὲ καὶ ἐγένετο. Τὸ ἄφρονον καὶ ἄψυχον ὕδωρ τῷ σῶ προστάγματι παρήγαγεν ἔμψυχα ὄντα, ἵνα τὰ ἔθνη δοξολογῶσι τὸ ὄνομά σου. 49 Δύο ὅμως ὄντα, ἃ σὺ ἐδημιούργησας, διεχώρισας· τὸ ἐν ἐκάλεσας Βεσμῶθ, καὶ τὸ ἕτερον Λεβιάθαν. 50 Διεχώρισας αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων, διότι τὸ ἑβδομον μέρος, ἔνθα τὰ ὕδατα συνηθροίσθησαν, ἠδυνάτεϊ νὰ περιλάβῃ αὐτὰ. 51 Πρὸς διαμονὴν ὄρισας εἰς Βεσμῶθ τμήμα, ἀποξηρανθὲν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἔνθα τὰ χίλια ὄρη. 52 Εἰς Λεβιάθαν ὅμως τὸ ὑγρὸν ἑβδομον μέρος. Πρῶρισας αὐτὰ εἰς καταστροφὴν ὑπ' ἐκείνου, ὃν σὺ θελήσῃς καὶ ὁπότεν σὺ ὀρίσῃς..

2. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XLIII 222—226.

θαν εἶνε ὁ διάβολος, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν Λκ ι 18 καὶ Ἰωβ μ—μιά, «ὁ δὲ Ἰσίδωρος¹ ἐν τῷ *Ἐτυμολογιάρουμ* λέγει ὅτι οἱ ἔβραιοὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν *βεεμότ*², ὅπερ ρωσιστὶ σημαίνει ἄλογον ζῶον, διότι εἶνε πνεῦμα πονηρὸν, πλήρες ἀκαθαρσίας καὶ λέπρας, διὸ καὶ ὁ Θεὸς μετέβαλεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς πτώσεώς του εἰς ζῶον ἄλογον, ἦτοι εἰς ὄφιν ἔρχοντα, ἐπειδὴ δὲ εἶνε ὑπερμέγεθες, ἀπεκλήθη *δράκων*, περὶ οὗ ὁ Δαβὶδ ἐν Ψ ργ 25—26. Ὁ Λεβιάθαν οὗτος εἶνε ὄφιν τῶν ὑδάτων... ὅταν ἐταξείδευεν ἀνά τὸν *ὠκεανὸν* εἶδε τὸ τεράστιον αὐτοῦ μῆκος καὶ πλάτος ἐν τῷ πυθμένι, ἐνθα ἐνεκλείσθη τῇ διαταγῇ τοῦ Θεοῦ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως. Οὗτος ὁ Λεβιάθαν εἶνε ὁ ὄφιν ὁ φθονήσας τῶν προπατόρων ἡμῶν τὴν δόξαν, ἐφ' ᾧ καὶ τολμήσας νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν παράδεισον ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, ἐπέειρασε τοὺς προπάτορας ἡμῶν καὶ ἐσκότισε δι' ἐγκληματικῶν παθῶν... ἐκλέξας πρὸς ἑξακάτησιν τῶν εἶδος ὄφιος ἔχον μορφὴν παρθένου καὶ ἀνθρωπίνην φωνήν..., ὡς καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ὁμιλεῖ ἀναιδῆ καὶ δαιμονικὰ πρὸς ἀνθρώπους ἀνυπόπτους καὶ κατέχει τὰ σώματα αὐτῶν...».

³ Ἀποκρινόμενος εἰς ἐρώτησιν τινος περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Σιβυλλῶν λέγει ὅτι ἦσαν δέκα καὶ ἀνήγον εἰς διαφόρους χώρας· πρώτην ἀναφέρει τὴν Σαμβίφην, ἣτις ἐκαλεῖτο καὶ Ἐβραία καὶ Περσὶς ἢ Χαλδαία, κατήγετο δ' ἐκ τῆς ὄξης Νῶε καὶ προεφήτευσε τὰς κατακτήσεις Ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνο· περὶ αὐτῆς ἀναφέρει ὁ συντάκτης τοῦ βίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικάνωρ ὅτι ἔγραψε προφητικῶς περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευσεώς του πολλά. Ἔπονται αἱ Λίβυσα, Δέλφινα, Ἰταλίησα, Ἐρυθραία, ἣ καὶ προφητεύσασα τὸν τρωικὸν πόλεμον, ἢ Σαμία, ἢ καὶ Φυτὸν ὀνομαζομένη, περὶ ἧς ἔγραψεν ὁ Ἐρατοσθένης, ἢ Κυμαία, ἢ καὶ Ἀμάλθεια καὶ Ἐριφρήλη⁴

1. Ἰσίδωρος Hispalensis ἐπίσκοπος Σεβίλλης (560—636), συγγραφεὺς τοῦ ἔργου *Originum seu etymologiarum libri XX*.

2. Ἐν τῷ κειμένῳ ἡ λατινικὴ λέξις διὰ ρωσικῶν χαρακτηρήσιν.

3. Ἐβρ. προφ. behemoth. Παρ' Ὀριγένει: «Λευιάθαν, ὄντινα αἱ Γραφαὶ ὅ,τι ποτοῦν αἰνισσομένα, ἔλεγον πεπλάσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παίγνιον. Ἐν γὰρ ψαλμοῖς εὑρομεν «δράκων οὗτος ὃν ἐπλάσας ἐμπαίζειν αὐτῆ» (ργ' 24—26). Ἀντὶ δε του δράκων Λευιάθαν ἦν ἐν τῷ ἔβραϊκῷ. Εὑρομεν δὲ καὶ τὸν Βεημόν (Βεη—μῶθ) ὀνομαζόμενον...» (Migne 11, 1329 A—C). Περὶ τοῦ Λεβιάθαν ἰδὲ Γ[ρηγορίου] Π[απαμυχαήλ] ἐν «Πανταίνῳ» I [1918] 125. Εἶνε ὁ νειλῶς κροκοδείλος ποιητικῶς περιγραφόμενος, ὃν οἱ Ὁ' μεταφράζουσι *δράκοντα* ἐκ τῆς ἔβρ. λέξεως *τιμοσάκ* (=δύναται νὰ σύρῃ) συγγενοῦς τῇ κοπιτιῇ ὀνομασίᾳ τοῦ κροκοδείλου *ιμοσάκ* καὶ ἄραβ. *ιμοσάκ*. Ἡ ἔβρ. γλῶσσα στερεῖται ὀνομασίας διὰ τὸν κροκοδείλον. Ἰδὲ καὶ *K. Καλλινίκου* Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἱερὸν Ψαλτήρα τ. Β' 192, Ἀλεξάνδρεια 1929. *Λευιάθαν*, βασιλεὺς ἐν τοῖς ὕδασι, Migne, 36, 353 B.

4. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Γ XLVI 227—229.

5. Ἄλλως Ἐριφρήλη αὕτη ἐλογιζέτο ὡς ἡ διασημότερα καὶ ἀρχαιοτέρα. Κατὰ τὸν Ἰουστίνον, ἡ παλαιὰ Σίβυλλα ἐλέγετο ὅτι ὁρμήατο ἐκ Βαβυλώνας καὶ ἦτο θυγάτηρ Βηρώσσου (Migne 6,308A). Τὰ ὀνόματα τῶν Σιβυλλῶν ἐσημείωσα καθ' οὗς

ἀποκληθεῖσα, ἢ Ἑλλησποντική, ἢ Φρυγία, ἢ Τιμπουρία ἢ καὶ Ἀλβουναία. Οὐδεμία ἐξ αὐτῶν—προσθέτει ὁ Μ.—κατήγετο ἐκ τοῦ νότου, ἦτοι ἦτο αἰθιοπία, πάντα δὲ τὰ βιβλία των εἶνε γεγραμμένα ἑλληνιστί. Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος βασίλισσα νότου δὲν ὠνομάζετο Σίβυλλα, οὐδ' ἔγραψε βιβλία προφητικά, πάντως δ' ἐφεύσθη ὁ εἰπὼν ὅτι ἔγραψε τὴν ἀρχὴν τοῦ τροπαρίου «Ὁ τρισμακάριστον ξύλον..», ὅπερ εἶνε ἔργον τοῦ μακαρίου Κοσμά, συγγραφέως τοῦ εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν Κανόνος· ἀπεκάλεσε δ' αὐτὸς τὸν σταυρὸν «τρισμακάριστον» τὸ μὲν διὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ νίκας, ὡς κατατροπώσαντος πᾶσαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν πλάνην τοῦ ἐχθροῦ καὶ νεκρώσαντος τὸν θάνατον, τὸ δὲ ἐπειδὴ εἰς τὼν τῆς ἁγίας Τριάδος προσηλώθη σαρκὶ ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐπιλέγει: «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω καὶ ἄς μὴ σκανδαλιζῆται περὶ ἐμοῦ, διότι καὶ ἐγὼ αὐτὸς κηρύττω τὴν ἀλήθειαν τῶν καθολικῶν καὶ θεοπνεύστων γραφῶν καὶ αὐτῶν ἔχομαι καὶ ἀγαπῶ αὐτάς καὶ ἐπαινῶ καὶ δέχομαι, ὅ,τι δὲ δὲν περιέχεται ἐν αὐταῖς καὶ δὲν διδάσκειται σαφῶς, δὲν τολμῶ νὰ δεχθῶ, ὑποτασσόμενος εἰς τὸ ἐν Ἑβρ. ιγ θ..».

Τὸ τῆς πρὸς τινὰ δοῦνα ἐπιστολῆς θέμα περὶ τῆς νηστείας τῆς Δευτέρας ὁ Μαξίμος θίγει καὶ ἐν ἄλλοις ἔργοις του, ἐπικρίνων τοὺς νηστεύοντας μὲν, μὴ ἀπέχοντας ὁμως οἰνοποσίας κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Ἡ νηστεία—λέγει—τότε μόνον εἶνε πραγματικὴ καὶ σκόπιμος, «ὅταν ἦνε ἀληθῶς χριστιανικὴ καὶ οὐχὶ φαρισαϊκῶς ὑποκριτικὴ· ἔχει, λοιπόν, σημασίαν μόνον ὅταν καὶ οἴνου καὶ παντὸς σικέρου ἀπέχωμεν». Ὁρισαν δ' οἱ παλαιοὶ τὴν νηστείαν κατὰ τὴν Δευτέραν ἵνα οἱ μοναχοί, ὡς ὑπερέχοντες τῶν φαρισαίων ἐν πάσῃ ἀρετῇ, καὶ κατὰ τὴν νηστείαν ἐξέχωσιν. Ἄν οἱ φαρισαῖοι ἐνήστευον δις τοῦ Σαββάτου, οἱ μοναχοὶ ὀφείλουσι νὰ νηστεύωσι τρεῖς· τοῦτο δὲ δύνανται νὰ πράττωσι καὶ οἱ λαϊκοί, ἐὰν θέλωσι. Προσθέτει δ' ὁ Μαξίμος ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του, ἦτοι συντελεῖ εἰς σωτηρίαν, ἐὰν συνδυάζεται καὶ πρὸς τὴν ἀγαθοεργίαν.

Τὸ δὲ *Περὶ τοῦ ὡσθ* σημειῶμα τοῦ Μαξίμου ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ ἐπ' ἴσης συντόμου σημειώματος αὐτοῦ *Περὶ τῆς τηρήσεως τοῦ νοῦ*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διαφέρει κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἀναφέρονται ἐν αὐτῷ αἱ περὶ τῆς στρουθοκαμήλου πληροφορίαι, παρατηρεῖται δὲ διάφορος διάταξις τῆς ὕλης καὶ εὐρυτέρα διαπραγματεύσεις¹.

Ἐρωτικὸν Ἐὐχαριστήριον λόγον πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν

τύπους ἐκφέρονται ταῦτα ὑπὸ τοῦ Μαξίμου, διότι οἱ ἑλληνικοὶ τύποι εἶνε: ἡ χάλδαία ἢ περὶ Σαμβήθη, Αἰβυσσα, Δελφίς, Ἰταλική, Ἐρυθραία, Σαμία (Φυτώ), Κύμαία (Ἀμαλθαία ἢ Ἐρωφίλη), Ἑλλησποντία, Φρυγία, Τιβουρία (Ἀλβουναία).

1. Ἀμφότερα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ S. A. Chtchegloff Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μελέτης τῶν συγγραμῶν τοῦ ὀσίου Μαξίμου Γραικοῦ, Βαρσοβία 1911, σ. 7—9, 14—15 (ρωσ.).

συνέταξεν ὁ Μάξιμος τῷ 1541 «ἐπὶ τῇ πανενδόξῳ κατὰ τοῦ κριμαϊκοῦ κυνὸς νίκη τῇ προστασίᾳ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Παναγίας Θεοτόκου ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς μεγάλου δονκὸς Ἰωάννου Βασιλείεβιτς πάσης Ρωσίας κατὰ τὸ ἔτος μθ' τῆς ὀγδόης χιλιετηρίδος»¹. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»² οὕτως ἀρχεται ὁ Μάξιμος τοῦ πανηγυρικοῦ του, ἐν ᾧ παρακελεύεται εἰς δοξολογίαν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἀδιαλείπτους εὐεργεσίας τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καθ' ἃ ἔκπαλαι ἐποίησαν οἱ Μωϋσῆς, Δανιήλ, Ἡσαΐας, Ἰερεμίας καὶ ἄλλοι προφῆται, ὡς καὶ ἐν τῇ ΚΔ οἱ ἐπὶ ἀγιότητι διαλάμπαντες. Ὁ Θεὸς-Πατὴρ περὶ τῶν τέκνων του προνοεῖ οὐχὶ ὡς οἱ γήινοι πατέρες, οἵτινες πολλάκις ἀπεχθάνονται καὶ ἀγνοοῦσιν ἡμᾶς παρεκτραπέντας. Διότι ὁ πλάσας ἡμᾶς οὔτε ἀποκηρύττει, οὔτε παύεται εὐεργετῶν παραβαίνοντας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἀλλὰ παντοιοτρόπως οἰκονομεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡμετέραν διόρθωσιν. Ἐπαξίως, λοιπόν, εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ διὰ τὴν σήμερον ἀπεργασθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἔνδοξον λύτρωσιν ἐκ τῆς χειρὸς τῶν μισούντων ἡμᾶς ἀθέων σκυθῶν, οὓς τρέψας εἰς φυγὴν ἔσωσε τὴν βασιλίδα τῶν ρωσικῶν πόλεων Μόσχαν ἀπὸ τῶν φοβερῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καθ' ὃν τρόπον καὶ τὴν εὐσεβῆ ΚΠολιν πολλάκις, καὶ ἐπεσκέφθη τὸν εὐσεβῆ βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα πάσης Ρωσίας μέγαν δοῦκα Ἰωάννην Βασιλείεβιτς, εὐσεβῶς ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει Μόσχᾳ ἀνάσσοντα. Οὗτος ἐν βραχεῖ συγκαλέσας τοὺς στρατάρχας καὶ πολεμιστὰς καὶ ὀπλίσας διὰ ζήλου ἀντέταξεν αὐτοὺς κατὰ τοῦ νέου χαγάνου καὶ διέλυσεν ὡς ἱστὸν ἀράχνης τὴν ἀκράτητον αὐτοῦ ὁρμὴν καὶ μανίαν.. Τοσοῦτον μεγάλη ἐγένετο ἡ προστασία ἡμῶν ὑπὸ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐπ' αὐτῇ δὲ ἀγαλλόμεθα οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντινίου, διότι ὅ,τι τὸ πάλαι ἐπετελέσθη ἐκεῖ ὑπ' αὐτῆς θαυμαστόν, τὸ αὐτὸ καὶ νῦν δι' ἡμᾶς ἐτελεσφορήθη, ὡς καὶ ἐφεξῆς, ἐὰν ὀλοφύχως ἐπιτελῶμεν τὰς σωτηρίους ἐντολάς τοῦ Κυρίου, μὴ ἀποβλέποντες εἰς πρόσωπον καὶ δωροληπτοῦντες, ἀλλ' εὐσπλαγχνίαν δεικνύοντες πρὸς τοὺς δοκιμαζομένους καὶ ἐνδεεῖς.. Κοσμήσωμεν, λοιπόν, ἡμᾶς αὐτοὺς δι' ἔργων ἀγαθῶν.. ὑπέκρινοντες εἰς τὸν Θεοφιλέστατον τσάρου Ἰωάννην Βασιλείεβιτς καὶ τὸν ἀγιάζοντα ἡμᾶς διὰ τῶν ὁσίων αὐτοῦ εὐχῶν πανερωτάτον μητροπολίτην πάσης Ρωσίας Μακάριον.. Δεῦτε καὶ ἡμεῖς.. μετ' εὐχαριστίας πολλῆς εἰπώμεν μετὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ τὰ Ψ ραγ 6 καὶ κατὰ τὸ ἐν Ψ ιθ 8—10 ἱκετεύσωμεν τὸν Κύριον ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος ἡμῶν... ὅπως τηρῇ αὐτόν τε καὶ τοὺς ἔκλαμπροτάτους πρίγκηπας καὶ βογιάρους καὶ ἀξιωματούχους καὶ πάντα τὸν εὐσεβῆ στρατόν, ἄδοντας τὸ ἐν Ψ ριζ 16..

Ὅπως ἰδιάζουσιν θέσιν κατέχουσιν ἐν ταῖς συγγραφαῖς τοῦ Μαξίμου

1. *Μαξίμου* Συγγραφαὶ Β ΧΧΙ 277—289.

2. Ψ ρε 2.

τὰ ἀποτεινόμενα ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἐν γένει πρὸς τοὺς πολιτικούς ἄρχοντας τῆς ἐποχῆς του διδακτικά καὶ συμβουλευτικά ἔργα, ἅτινα διακρίνει μία εὐλαβῆς μὲν, ἀλλ' εὐθαρσῆς παρορησία, ἀπότομος τοῦ μεγάλου κύρους, ὅπερ καὶ οἱ τὰ ὕψατα τῶν ἀξιωματῶν κατέχοντες ἀνεγνώριζον εἰς τὸν Ἕλληνα μοναχόν. Καὶ τινὰ μὲν τούτων ἐγράφησαν πρὸ τῆς τραγικῆς αὐτοῦ περιπετείας, ἄλλα ὅμως ὁ Μάξιμος ἔγραψεν ἐστερημένος τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς εἰρκτῆς γραφέντων ἐλεγκτικῶν καὶ διδακτικῶν ἰδίας μνείας ἄξια εἶνε ὁ Λόγος περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Ἰβάν Βασιλείεβιτς ἀτασθαλιῶν τῶν ἀρχόντων¹, ἐν ᾧ ὁ Μάξιμος συμβολίζει τὴν Ρωσίαν ἐν τῷ προσώπῳ γυναικὸς πενθούσης ἐν ἐρήμῳ καὶ δυσβάτῳ ὁδῷ, καὶ τὰ «Κεφάλαια διδακτικά πρὸς τοὺς εὐσεβῶς ἄρχοντας»². Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὁ Μάξιμος ἐλέγχει καὶ θρηνεῖ τὴν αὐτόχρημα ληστροικὴν διοίκησιν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τῆς μεγάλης δουκίσης Ἐλένης (3 Ἀπρ. 1538) κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ διαδόχου Ἰβάν Βασιλείεβιτς (Τρομεροῦ) ὀργιζόντων καὶ ἀλληλοσπαρασσόμενων περὶ τὸν θρόνον πριγκήπων καὶ βογιάρων, ἐν δὲ τοῖς δευτέροις, ἅτινα ἐγράφησαν δι' αὐτὸν τὸν Τρομερόν μετὰ τὴν στέψιν καὶ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς «τσάρου», παρέχει πρὸς αὐτὸν ὑποθήκας περὶ τῆς ἡγεμονικῆς δεοντολογίας, διδάσκων ὁποῖος πρέπει νὰ ἦνε ὁ ὄντως χρηστὸς ἡγεμὼν καὶ εἰς τί δέον νὰ ἀφιερῶι τὰς μερίμνας του. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνει τόσον ἀσυνήθης τόλμη, ὥστε «ἄκων ἐμβλέπεις ἐν τῷ Μαξίμῳ παλαιὸν προφήτην, Ἡσαΐαν τινὰ ἢ Ἀμώσ, τὸ παραδείγμα τῶν ὁποίων, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, τὸν ἐμψυγοῖ»³. Τοιαύτας δὲ διδακτικὰς ἀρετὰς περιέχουν τὰ Κεφάλαια ταῦτα, ἰδίως διὰ τὸ ἐκτάκτως ἀδεῆς καὶ ἀνεπιφύλακτον τῆς ἐκφράσεως, «ὥστε ὑπ' αὐτὰ θὰ ὑπέγραφεν εὐχαρίστως ὁ ἄριστος πολιτικὸς ἀνὴρ οἰαζδῆποτε ἐποχῆς. Ἐν γένει δὲ—προσθέτει ὁ Γολουμπίνσκιη—αἱ δύο αὗται συγγραφαὶ τοῦ Μαξίμου εἶνε τοιαύτης σημασίας καὶ σπουδαιότητος, ὥστε αὐταὶ καὶ μόνον θὰ ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἀποτελέσωσι τὴν μᾶλλον τιμητικὴν δι' ἄνθρωπον δόξαν. Ἐχομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι μετὰ τὸν Ἰβάν Βασιλείεβιτς Τρομερόν εἰς οὐδένα τῶν ἡγεμόνων μας ἐδόθη τι παρεμφερὲς πρὸς τὰ διδακτικά Κεφάλαια, ἅτινα ὁ Μάξιμος ἀπηύθυνε πρὸς αὐτόν»⁴. Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ ἐνδιαφέρον τέλος τῶν Κεφαλαίων, ἐνθα ὁ Μάξιμος ποιεῖται ὑπαινιγμοῦς ἀφορῶντας εἰς τὴν ἀτομικὴν του περὶ τωσιν τῆς βίᾳ κατακρατισεῶς του ἐν Μόσχῃ. «Ὑπὲρ πάσας ὅμως τὰς ἀρετὰς τοῦ βασιλέως—λέγει—ὄφελιμωτέραν καὶ ἀναγκαιοτάτην θεωρῶ τὴν ἀσκησιν τῆς φιλοξενίας, ἥτοι τὴν φι-

1. *Μαξίμου Συγγραφαὶ* Β xxvi.

2. *Μαξίμου Συγγραφαὶ* Β viii 157—184.

3. E. Goloubinsky *Ἱστορία τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας*, Μόσχα 1900, τ. Β' σμ. I, 808.

4. *Αὐτόθι*.

λάνθρωπον και προεΐαν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς ἐπήλυδας ξένους, εἴτε ἔμποροι εἶνε οὗτοι, εἴτε προσεκλήθησαν ὑπ' αὐτῶν, ὡς και τὴν πρόνοιαν περὶ τῆς καλῆς αὐτῶν διαμονῆς, ἵνα μὴ ἀδικῶνται ὑπὸ τῶν γηγενῶν, μήτε βία κατακρατῶνται κωλυόμενοι νὰ ἐπανακάμψωσιν οἴκαδε. Δέον προθύμως νὰ γίνωνται δεκτοὶ και πάλιν ἀπρόσβλητοι νὰ ἐπανέρχωνται ἀπολυόμενοι μετὰ πάσης φρουρήσεως, εἰρήνης και τιμῆς. Ἄπλοῦς λόγος λέγει «τιμὴ διὰ τὸν φιλοξενοῦμενον εἶνε ἡ ἐλευθερία· ὅπου αὕτη δὲν παρέχεται εἰς τὸν ξένον, οὗτος εἶνε αἰχμάλωτος και οὐχὶ ξένος». Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον γινόμενοι δεκτοὶ και προστατευόμενοι και πάλιν ἀφιέμενοι ἐλεύθεροι, θὰ ἀπέρχωνται μετ' εὐμενῶν αἰσθημάτων και φιλίως θὰ διάκηνηται πρὸς ἡμᾶς, μετ' ἐπαίνων δὲ και τιμῆς θὰ διηγῶνται πρὸς πάντας τὰς βασιλικὰς ἀρετὰς, τὴν δικαιοσύνην, τὴν προφύτητα και τὴν πρόνοιαν περὶ πάντων συλλήβδην τῶν ξένων, τῶν ἀφικνουμένων εἰς τὸ θεοφρούρητον αὐτῶν κράτος. Ἐὶ δὲ δύναται νὰ ἦνε ὄφελιμώτερον τοῖς ἐν τῇ ἔξουσία βασιλεῦσι; Διότι πάντες οἱ ἀκροαταὶ τῶν ἐπαίνων και τῆς πρὸς τοὺς ξένους εὐμενοῦς συμπεριφορᾶς θὰ εὐχῶνται ὑπὲρ αὐτῶν., ἕκαστος δὲ θὰ προσπαθῇ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν χώραν των και νὰ καταστῇ αὐτόπτης τῆς ἀγαθωσύνης των.. Ἐὰν ὁμως ἀδικῶσιν, ἀτιμάζωσιν ἢ περιφρονῶσι τοὺς ξένους, δὲν τολμῶ νὰ εἶπω πόσον θὰ κακολογῶνται ὑπὸ τῶν ξένων και ὁποῖα ἐντεῦθεν θὰ προκύψῃ ἐντροπή.. Πᾶς ὀρθοφρονῶν οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ θὰ ἀνεχθῇ τὰ τοιαῦτα. Οὐδὲ πρέπει νὰ φανῶμεν ἀφρονέστεροι τῶν συλλαμβανόντων περισσερὰν χωρικῶν· οὗτοι, ἐπιδιώκοντες νὰ συλλάβωσι σμηῆνος περισσερῶν, ἐγχύσαντες εἰς τὸν φάρυγγα οἰκοῖτου περισσερᾶς εὐῶδὲς τι μῦρον καλούμενον *μόσχος, ἀφήνουσιν αὐτὴν ἐλευθέρην· αὕτη, συναντῶσα τὸ σμηῆνος τῶν ἀγρίων περισσερῶν, ἠδύνει αὐτὰς διὰ τοῦ ἐν τῷ φάρυγγι μόσχου οὕτως, ὥστε ἀκολουθουμένη ὑπ' αὐτῶν τὰς ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατοικίαν τῶν κυρίων της¹. Τούτων τῶν θηρευτῶν τὴν νοσημοσύνην ἄς μιμῶνται και οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς και μετ' ἀγαθῆς προαιρέσεως και τιμῆς ἄς ἀπολύωσι τοὺς εἰς τὴν χώραν των ἀφικνουμένους, ἂν θέλωσι νὰ καθηδύνωνται πάντοτε διὰ τοῦ ἀρώματος και τῆς φιλίας πάντων τῶν λαῶν, ἡ δὲ πόλις των νὰ κοσμηῆται και νὰ πλουτῇ ἀνδρῶν πάσης σοφίας μεστῶν και διακρινομένων διὰ χαρίσματα τοῦ λόγου και βιωτικὴν ἐπιτηδειότητα. Διότι ἀποτελεῖ ἔθος κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ προσπαθῶσι νὰ μεταβαίνωσιν ἐκεῖ ὅπου ἀκούουσιν ἀκμάζουσιν

1. Τὸ παράδειγμα τοῦτο τοῦ Μαξίμου ὑπομνησκει τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀβλάβιον ἐπιστολὴν τοῦ Νύσσης Γρηγορίου: «Τέχνη τίς ἐστι περισσερῶν θηρευτικὴ τοιαύτη· ὅταν τῆς μιᾶς ἐγκρατεῖς γένηνται οἱ τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντες, τότε μύρω τὰς πτέρυγας αὐτῆς ὑποχρίσαντες, ἐῶσι συναγελασθῆναι ταῖς ἔξωθεν. Ἡ δὲ τοῦ μύρου τῇ εὐωδίᾳ τὴν αὐτόνομον ταύτην ἀγέλην τιθασσὸν ποιεῖται τῷ προεμένῳ. Πρὸς γὰρ τὰς εὐπνοῦς οὐσας και αἱ λοιπαὶ συνεφέρονται τε και εἰσοικίζονται» (Migne 46, 1085).

τὴν τέχνην τοῦ λόγου καὶ ἐν τιμῇ λογιζομένην τὴν πρὸς τὴν ζωὴν ἱκανότητα».

Ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐγγράφῃ καὶ ὁ θαυμασίος ἑλληνικὸς Ψαλτῆρ μετὰ τῆς ἰδιοχειροῦ διὰ κινναβάρεως ἐπιγραφῆς δηλούσης ὅτι «ἐγγράφη τὸ παρὸν Ψαλτήριον ἐν πόλει Ἐφέρῃ χειρὶ καὶ πόνῳ μοναχοῦ τινος ἀγιορείτου βατοπεδινοῦ μαξίμου τοῦνομα..» ἐπὶ ἐπισκόπου Ἐβέρου Ἀκακίου τῷ 1540¹. Εἰς τὸ 1542 δ' ἀνάγεται καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθεῖσα μετάφρασις τῆς περὶ ἐξόδου ψυχῆς καὶ δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου Ἀλεξανδρείας².

Ἐκ τῶν λοιπῶν ὀλιγοστίχων ἐπιστολῶν ἢ βραχέων αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐκ ποικίλων προκαλουμένων ἀφορμῶν, ἰδίας μνείας ἀξία εἶνε ἀφήγησις τοῦ Μαξίμου περὶ τοῦ μαρτυρίου νεομάρτυρος τινος ἑλληνοῦ, ὅπερ ἤκουσε παρ' αὐτόπτον³. Νεανίας τις χριστιανὸς—λέγει ὁ Μ.—ἀγροῦματός μὲν, ἀλλὰ διὰ πολλῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν χαρισμάτων πετροικισμένος, εἰργάζετο παρὰ τινι ὑπερπλούτῳ ποιμαίνων τὰ ποίμνιά του εἰς εὐφόρους λιμῶνας. Τούτου ἠρώσθη σφοδρῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ κυρίου του, ἀλλ' ἀπεκρούετο ὁ ἔμμανῆς αὐτῆς ἕως ὑπὸ τοῦ νέου, διότι ἡ κόρη ἦτο μωαμεθανίς, ὡμωσε δὲ νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἂν μὴ πρότερον καθαρθεῖσα διὰ τοῦ χριστιανικοῦ λουτροῦ γείνη χριστιανή. Αὕτη συγκατατεθεῖσα ἐδραπέτευσεν μετ' αὐτοῦ, ἀμφοτέρου δ' ἀφῆκαν καὶ γονεῖς καὶ πατρίδα. Ὁ διὰ βασκάνου ὅμως ὀφθαλμοῦ βλέπων πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐξέτεινε τὰ φθονερά αὐτοῦ δίκτυα, οὕτω δὲ παρεκίνησε τὸν πατέρα τῆς κόρης εἰς ἀναζήτησιν. Οὗτος, ἐκδραμῶν ὡς θηρίον ἐπὶ τὴν λείαν, μετ' ἐπιπόνου ἐρεύνας ἀνεῦρεν ἐπὶ τέλους αὐτοὺς ἐντὸς δάσους, ὡς ἀκάκους μόσχους ἀπὸ τοῦ θηρίου ἀποκρυβέντας. Περιδέσας δ' αὐτοὺς καὶ ἀπαγαγὼν οἴκαδε, τὴν μὲν θυγατέρα εὔρεν ἀμόλυντον, ἐθαύμασε δὲ τοῦ νέου τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ὅθεν ἀνθρωεὶ μεταβαλὼν εἰς προσότητα τὴν δογίλην μανίαν, ἤρξατο παραπειθῶν τὸν νέον διὰ λόγων ἠδέων νὰ ἀπαρνηθῇ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν καὶ ν' ἀσπασθῇ τὴν μωαμεθανικὴν, ὅτε καὶ θὰ πληρώσῃ τὸν πόθον του καθιστῶν ἅμα αὐτὸν κληρονόμον πάσης τῆς πατρικῆς τῆς κόρης περιουσίας. Ὁ νέος ὅμως, Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς, ἀπήντησεν ἐν θερμῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ: ἔρρετε καὶ σὺ καὶ ἡ θυγάτηρ σου καὶ

1. Ὁ Ψαλτῆρ οὗτος ἐφυλάσσετο πρὸ τῆς μολισειβικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Πετροπόλει Θεολογικῆς Ἀκαδημίας, ἄγνωστος δ' εἶνε ἡ τύχη του σήμερον. Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ «Χριστιανικὸν Ἀνάγνωσμα» (Θεολογ. περιοδικὸν τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας) 1882 II 609—615. Πρβλ. καὶ V. Ikonnikov Μάξιμος ὁ Γραικὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του, Ἱστορικὴ πραγματεία, Κίεβον 1915², 505_ρ (ρωσ). Ὁ σ. παραθέτει τὸ πανομοιότικον ἐν τέλει.

2. Migne 77, 1072 ἐξ. Ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐγγράφῃ καὶ ὁ ἐγκομμαστικὸς εἰς Πέτρον καὶ περὶ τῶν τριῶν μεγάλων λατινικῶν κακοδοξιῶν. Μαξίμου Συγγραφαὶ A x 145—170.

3. Μαξίμου Συγγραφαὶ Γ XXXIII 195--7.

ὁ πλοῦτός σου, δλεθρίων δαιμόνων δοχεῖον! Καὶ τὴν μὲν ἐμὴν πίστιν καθαρὰν ἐγὼ θὰ τηρήσω ὅση μοι δύναμις, πτύω δὲ εἰς σὲ καὶ τὸν πλοῦτόν σου καὶ τὴν θυγατέρα σου καὶ τὴν πίστιν σου καὶ εἰς Μωάμεθ τὸν ἄθεον. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τοῦρκος ἐπετέθη μετὰ μανίας κατὰ τοῦ νεανίου, πῦξ δὲ καὶ λάξ πατάσων αὐτὸν ἄνευ οἴκτου ἔδесе καὶ ἔσυγεν εἰς τὸ δικαστήριον ὡς κλέπτην καὶ ἄρπαγα τῆς θυγατρὸς, ὡς ὕβριστήν τοῦ Μωάμεθ καὶ πολλὰ ἄλλα κατηγορῶν. Παρὰ πάσας ὁμῶς τὰς κολακευτικὰς παρακλεύσεις τοῦ δικαστοῦ καὶ τὰς παντοίας ὑποσχέσεις ὁ νέος ἀπέμεινε ὡς ἀδύμας, διὸ καὶ γυμνώσαντες αὐτὸν ἐξαπέλυσαν κατ' αὐτοῦ ὄφιν ὅστις περιέβαλε τὸν τράχηλόν του, προέτρεπον δὲ νὰ φεισθῇ τῆς νεότητός του καὶ μὴ ἀφσθῇ ν' ἀποθάνῃ ἄτιμον θάνατον. Ὁ νεανίας ὁμῶς τοῖς ὑπομείνας τὴν πίστιν τοῦ ὄφραος καὶ τῶν δικαστῶν καὶ ἀναφωνῶν «Χριστὸς ἐμοὶ Θεὸς καὶ βασιλεὺς», παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Τῇ ἀληθείᾳ—ἐπιλέγει ὁ Μ.—ὁ θυμαστός οὗτος νεανίας εἶνε πανένδοξος μάρτυς τῆς εὐσεβείας ὡς τῶν πάντων καταφρονήσας μεγαλοψύχως καὶ τὴν ζωὴν του αὐτὴν καὶ τὴν σαρκικὴν ἀπόλαυσιν θυσιάσας διὰ τὴν θείαν του ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστόν...